

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**POMEN PREPREČEVANJA KRIMINALA BELIH OVRATNIKOV
ZA KORPORATIVNI UGLED**

Ljubljana, april 2025

INDIRA LJUBIJANKIĆ

IZJAVA O AVTORSTVU

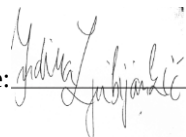
Podpisana Indira Ljubijankić, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Pomen preprečevanja kriminala belih ovratnikov za korporativni ugled, pripravljenega v sodelovanju s svetovalcem red. prof. dr. Markom Hočevarjem

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo, pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi;
11. da sem preverila verodostojnost informacij, ki izhajajo iz zapisov na podlagi uporabe orodij umetne inteligence.

V Ljubljani, dne 25. 4. 2025

Podpis študentke:

KAZALO

1	UVOD	1
2	DEFINIRANJE KRIMINALA BELIH OVRATNIKOV	3
2.1	Edwin Sutherland in odkritje kriminala belih ovratnikov	4
2.2	Resnična teža kriminala belih ovratnikov	6
2.3	Posledice kriminala belih ovratnikov.....	7
2.4	Kritični pregled ključnih izzivov pri opredelitvi kriminala belih ovratnikov	8
2.4.1	Preučitev družbenega statusa: pristopi, ki temeljijo na storilcu kaznivih dejanj v primerjavi z naravo kaznivega dejanja.....	9
2.4.2	Razmislek o kriminalnosti: Sutherlandovo in Tappanovo razpravljanje..	11
2.4.3	Dimenziji kriminala belih ovratnikov	14
2.5	Sprejeta definicija kriminala belih ovratnikov	16
3	KRIMINALNO VEDENJE PRESTOPNIKOV BELIH OVRATNIKOV	19
3.1	Profiliranje prestopnikov belih ovratnikov	19
3.1.1	Sociodemografski dejavniki	19
3.1.2	Slog kriminalnega mišljenja	21
3.1.3	Lastnosti osebnosti.....	23
3.1.4	Motivi.....	24
3.1.5	Znan obraz kriminala belih ovratnikov	25
3.2	Kriminogena vloga organizacije.....	25
4	KORPORATIVNI UGLED IN KRIMINAL BELIH OVRATNIKOV	28
4.1	Korporativni ugled in pričakovanja deležnikov	28
4.2	Vpliv kriminala belih ovratnikov na deležnike.....	30
4.2.1	Potrošniki	31
4.2.2	Zaposleni.....	33
4.2.3	Vlagatelji.....	35
4.2.4	Dobavitelji	37
4.3	Vloga pripisovanja odgovornosti.....	38
5	PREPREČEVANJE KRIMINALA BELIH OVRATNIKOV	40
5.1	Priložnosti za kriminal belih ovratnikov	40
5.2	Preprečevanje kriminala belih ovratnikov znotraj podjetja	42
5.2.1	Ustvarjanje etične kulture	43
5.2.2	Management skladnosti	44
5.2.3	Družbena odgovornost podjetij	45
5.2.4	»Glas z vrha« in upravljanje podjetja	47
5.2.5	Management znanja	48
6	UGOTOVITVE	49
7	SKLEP	52
	LITERATURA IN VIRI	53

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

AQSIQ – (angl. General Administration of Quality Supervision, Inspection and Quarantine); Kitajski urad za nadzor kakovost, inšpekcijske preglede in karanteno

ILO – (angl. International Labour Organization); Mednarodna organizacija dela

LIBOR – (angl. Libor Interbank Offered Rate); Londonske medbančne obrestne mere

MBA – (angl. Master of Business Administration); Magister poslovanja in administracije

NASA – (angl. National Aeronautics and Space Administration); Nacionalna uprava za aeronavtiko in vesolje

1 UVOD

Ker smo ljudje po naravi predvsem čustvena bitja, je kriminal privlačna tema političnega diskurza in znanstvenih raziskav. Kriminal govori o naših čustvih; strah nas je, večina pa se boji uličnega kriminala (angl. Street crime) (Benson in drugi, 2016, str. 9). Kdo se ne počuti ogroženo, ko pozno zvečer v svoji dnevni sobi zagleda tatu, še posebej, ko vidi, da ima ta v roki pištolo? Kdo se ne počuti napeto, ko se pozno v noč peš mimo zapuščenega stanovanjskega območja vrača domov (Sousa–Guedes in drugi, 2018; Hartnagel in Templeton, 2012)? Možnost, da v teh situacijah postanemo žrtev, izzove visceralno pripravljenost in budnost na beg ali boj (Benson in drugi, 2016, str. 9). Tatu lahko nekajkrat udarimo in vanj recimo vržemo steklen vrč, ki je stal v bližini, lahko pa se temu plenilskemu napadu nasploh izognemo s sprejemanjem dodatnih varnostnih ukrepov za dom, kot so namestitev varnostne ključavnice, alarmov ali ojačana vrata. Glede zapuščenega stanovanjskega območja se ga enostavno izogibamo in poiščemo drug možen prehod domov (San–Juan in drugi, 2012, str. 656). Toda takšne čustvene reakcije le redko izzovejo vrste kriminala, ki so predmet tega magistrskega dela: **kriminal belih ovratnikov** (angl. White-collar crime). Možnost, da postanemo žrtev goljufije z zdravili, ki povzročijo fizično škodo, kot so poškodbe in bolezni zaradi neupoštevanja varnostnih predpisov, in veliko finančno škodo, bo bolj verjetno izzvala zmedo kot strah. Primeri kriminala belih ovratnikov ne vključujejo sile, vendar imajo rezultat, ki je tako fizičen in, no, enako nasilen kot kateri koli tradicionalni nasilni delikti (Verstein, 2014, str. 877–879; Benson in drugi, 2016, str. 9).

Ta pojav kriminala, ki je prava kriminološka uganka, ni pametno ignorirati. Žal ne obstaja niti splošna definicija tega predmeta, saj raziskovalci izmenično uporabljajo izraza kriminal belih ovratnikov in finančni kriminal (angl. Financial crime). Ta izraz pa nekateri viri enačijo tudi z gospodarskim kriminalom (angl. Economic crime) (Burke, 2016, str. 125). Jasno je torej, da se avtorji raje izognejo naporni nalogi oblikovanja razumne in uporabne definicije ter se zatečejo k nesistematičnemu pristopu od primera do primera ter tako delajo s seznamom relevantnih kaznivih dejanj (Berghoff in Spiekermann, 2018, str. 289–290). Vendar ostajamo optimistični, saj se splošno gledano razpoložljive definicije osredotočajo bodisi na naravo kaznivega dejanja (npr. storjeno v času zaposlitve) bodisi na značilnosti storilca (npr. visok družbeni status) (Ika in drugi, 2022, str. 1933).

Primeri kaznivih dejanj belih ovratnikov, kot so poneverbe, goljufije, podkupovanje in pranje denarja, so v podjetjih že uničila ogromne zneske delničarske vrednosti, kot so Petrobas, Rolls–Royce, Odebrecht, Alstom, Teva Pharmaceutical, Siemens, Volkswagen, Telia in VimpelCom. Izgube znašajo skupaj kar milijarde dolarjev. Na eni strani trpijo podjetja precejšnje pravne kazni in na drugi strani trpijo poslovne stroške, kot so vpliv na tečaj delnic, prodajo in dobiček; upad zavzetosti in produktivnosti

zaposlenih; čas in energija, ki ju mora vodstvo nameniti čiščenju nereda in škoda korporativnemu ugledu. Pri tem poslovni stroški preplavijo zakonske, pravne kazni (Healy in Serafeim, 2019, str. 44).

Pravzaprav bo čedalje težje odkriti in odvrniti kriminal, ki ga storijo korporacije, glede na to, da naš svet zdaj deluje v globalnem gospodarstvu. Ker ni močnih mednarodnih predpisov in dosledne zakonodaje, nadnacionalne korporacije postajajo problematične za nadzor. Iz tega izhaja nujnost, da se osredotočimo na to, kaj lahko korporacije storijo same, da preprečijo kriminal. Pri tem korporacij ne moremo prisiliti, da na svojo notranjo organizacijo odreagirajo, saj je nujna njihova prostovoljna nagnjenost k iskanju rešitev in prepoznavanju težav, ki zmanjšujejo verjetnost kriminala in zlorab (Hansen, 2009, str. 36). Jasno pa je, da je negativna organizacijska dinamika tista, ki za storilca naredi deviantno vedenje bolj priročno in omogoči kriminal belih ovratnikov (Gottschalk, 2018, str. 116). Krizne situacije se odrazijo v negativni publiciteti, ki resno zamajejo korporativni ugled. Managerji, ki morajo ukrepati, da zagotovijo uspešno prihodnost podjetja, imajo lahko številna vprašanja. Bo način, kako se na negativno publiciteto podjetje odzove, kaj dosegel? Ali bo vpeljava družbene odgovornosti podjetja (angl. Corporate social responsibility) (dobro proti slabemu) vplivala na odziv potrošnikov? Kako bodo potrošniki ocenili faktor krivde za dogodek glede na odziv na dogodek in dejavnike ugleda (Hal-Dean, 2004, str. 292)?

Čeprav sta management znanosti in kriminologija dve različni področji raziskav, je porast kriminala belih ovratnikov privedla do združitve strokovnjakov obeh področij. **Namen** tega dela je zagotoviti pregled literature o kriminalu belih ovratnikov, ki združuje perspektive raziskav kriminologije in management znanosti. Namen dela je prispevati k razvoju znanosti. Kriminal belih ovratnikov je vsekakor še marginalizirana tema v kriminologiji, vendar to ne pomeni, da se predmeta ne more osvetliti z ekonomskega vidika. Delo najbolj prispeva k teoriji menedžerskega odločanja, kjer naj bi bili menedžerji sposobni videti jasno posledico njihovega deviantnega ravnanja, povezavo med neetičnem, nemoralnim vedenjem in posledico poškodovanega korporativnega ugleda. Vsekakor delo tudi spodbuja splošnega bralca k branju in razmisleku o kriminalu, ki postaja poleg uličnega kriminala pereč problem v svetu.

Ker je pregled literature **glavna metoda**, ki se uporablja za argumentacijo dela, je delo teoretične narave. Uporabljen bo detektivni pristop pregleda relevantnih pravnih virov in analize domačih in tujih sekundarnih virov, člankov, revij, poročil in spleta. Metoda dela vključuje analizo znanstvene in strokovne literature s področja kriminologije in managementa, ter tudi s področja psihologije in sociologije za potrebe po razumevanju narave, osebnosti in karakteistik oseb, ki storijo kazniva dejanja tega specifičnega kriminala. S pomočjo metode bom preučila, primerjala in sklepala o povezavi med kriminalom belih ovratnikov in korporativnim ugledom.

Cilji magistrskega dela so pregledati konceptualne konflikte kriminala belih ovratnikov, profilirati prestopnike belih ovratnikov in organizacijske dejavnike, ki jim omogočajo storitev kaznivih dejanj. Cilj je raziskati povezavo med kriminalom belih ovratnikov in korporativnim ugledom, ki temelji na dojemanju deležnikov. Posledice kriminala belih ovratnikov se neposredno odražajo na korporativnem ugledu, natančneje na spremenjenemu dojemanju organizacije s strani deležnikov, zato je v takšnih organizacijah potrebno prevzeti različne pristope, da preprečimo kriminal belih ovratnikov. Pregledani bodo pristopi, natančneje organizacijski ukrepi oz. strategije, ki jih organizacije lahko uvedejo, da preprečijo kriminal belih ovratnikov v podjetju, in na tak način preprečijo grožnjo korporativnemu ugledu.

Raziskovalna vprašanja, na katera se nameravam osredotočiti so:

- Kakšni so glavni konceptualni konflikti pri definiranju kriminala belih ovratnikov?
- Katere osebne in organizacijske predpostavke definirajo prestopnike belih ovratnikov?
- Kakšni so učinki kriminala belih ovratnikov na potrošnike, zaposlene, vlagatelje in dobavitelje v podjetju?
- Kdaj različne skupine deležnikov podjetja ocenjujejo kriminal belih ovratnikov kot grožnjo za korporativni ugled?
- Kako preprečujemo kriminal belih ovratnikov v podjetju?

2 DEFINIRANJE KRIMINALA BELIH OVRATNIKOV

Raziskovanje kriminala belih ovratnikov narašča od leta 1940, vendar je kljub tej rasti in povečanemu družbenemu vplivu definicija, kaj je kriminal belih ovratnikov, še vedno sporno vprašanje med akademiki, pravnimi strokovnjaki, organi kazenskega pregona, zakonodajalci in politiki (Dodge, 2020, str. 24; Brody in Kiehl, 2010, str. 352; Szaplonczay, 2021, str. 141; Galvin in drugi, 2022, str. 666). Pri analizi kriminala belih ovratnikov je izziv v dejstvu, da lahko ta izraz pomeni različne stvari za različne discipline ali celo različne perspektive znotraj teh disciplin (Green, 2004, str. 2). Zato moramo, da enostavneje pojasnimo koncept, ugotoviti, na kaj se razpoložljive definicije nanašajo.

Edwin Sutherland (1947, 1940), ameriški sociolog in kriminolog, znan po svoji vplivni teoriji različnih združenj (angl. Theory of differential associations) in široma po svetu branem učbeniku »Principles of Criminology«, je prvi vpeljal koncept kriminal belih ovratnikov. Copenhaver in Griffin (2021, str. 783–784) sklepata, da je ideja za uvedbo koncepta bila, da se razvije koncept s katerim bi preusmerili pozornost na raziskovanje številnih škodljivih poslovnih vedenj, primarno pa je mišljeno na kazensko odgovornost podjetij v Sutherlandovem času, ko je bilo njihovo poslovanje slabo regulirano.

Sutherland (1949, str. 9) ga je definiral kot »dejanje, ki ga stori spoštovana oseba visokega družbenega položaja v okviru svojega poklica« (Tušek, 1979, str. 175). Pod kriminal belih ovratnikov pa je subsumiral ne le kazniva dejanja, ki so kršila kazensko pravo, ampak tudi dejanja, ki so bila kršitve podzakonskih aktov, civilnih in upravnih zakonov (Reurink, 2016, str. 390). Slednje je med strokovnjaki sprožilo razprave o tem, kaj klasificirati kot kriminal belih ovratnikov, glede na to, da so nekateri pisci subsumirali tudi vedenja, ki so, čeprav so neetična ali nemoralna, ne nujno nezakonita. Npr. nekatere poslovne strategije in prakse so lahko brezvestne ali nepošteno, vendar niso tehnično nezakonite (Quinney, 1964, str. 209–210).

Za razliko od mnogih drugih vrst kriminalnega vedenja, je kriminal belih ovratnikov sociološki konstrukt, in ne pravna kategorija, zato se zlahka meriti kot tak ne more. Kako ga bodo strokovnjaki uporabljali za svoje študije in v praksi, je zato odvisno od operacionalizacije konstrukta, odločitve, kaj natančno šteti (katere ljudi in kakšna dejanja) za kriminal belih ovratnikov in kaj ne. Izbirati morajo med definicijami, ki temeljijo bodisi na naravi kaznivega dejanja ali bodisi na storilcu (Uhl, 2023, str. 131).

V naslednjih razdelkih podajam podrobno razlago kriminala belih ovratnikov in razjasnujem **osnovne** konceptualne konflikte, ki sem se jih ravnokar dotaknila. Koncept približujem vsem, ki jim je ta izraz nejasen ali neznan.

2.1 Edwin Sutherland in odkritje kriminala belih ovratnikov

Sutherland (1940, str. 1–2; 1947, str. 6; 1983, str. 5) je v svojem predsedniškem nagovoru Ameriškega sociološkega združenja v Filadelfiji leta 1939 predstavil sodoben izraz »kriminal belih ovratnikov«. Ekonomistom je očital, da niso preučevali poslovanja kot potencialno kriminalno dejavnost, sociologom, ker niso preučevali kriminala v kontekstu poslovnih praks in kriminologom, ker so se zanašali na nepopolne statistične podatke in uradne kazenske evidence za postavljanje teorij o odklonskem vedenju. Zdelo se je, da je ves kriminal zbran med nižjimi družbenimi plastmi in da izvira iz revščine ter družbenih ali osebnih značilnosti, za katere se domneva, da so statistično povezane z revščino, npr. intelektualna omejenost in razpadle družinske strukture. Prepričan je bil, da so obstoječe razlage kriminala zavajajoče, saj izhajajo iz pristranskih vzorcev, ki vključujejo le malo storilcev, pripadnikov višjih družbenih plasti (prestopnikov belih ovratnikov). Teorijo različnih združenj je uporabil kot osnovo za trditev, da se ves kriminal, vključno s kriminalom belih ovratnikov, nauči skozi interakcijo z drugimi ljudmi. V tem procesu se posamezniki naučijo vrednot, tehnik, motivov in racionalizacij za odklonsko vedenje.

Nadalje, ta teorija ni samo definirala nekega novega koncepta kriminala, ampak je v občinstvu akademikov tudi zmotila njihovo samopodobo, zaradi česar je v njihovih

krogih postala sporna tema (Gottschalk, 2012, str. 576). Z opisom prestopnikov belih ovratnikov je bilo namreč mišljeno na ljudi visokega družbenega statusa, ki živijo v urejenih soseskah, izhajajo iz urejenih družin, se zaposlijo z nekim idealizmom in dosežejo neko stopnjo izobrazbe (Tušek, 1979, str. 174–175). Kritizirane so bile pristranskosti pravosodnega sistema v korist posameznikov iz višjih družbenih plasti, ki nenadzorovano, prikrito in laže opravljajo dejanja, ki dobivajo pri nas tako različne oznake glede na družbeni položaj, poklic in druge možnosti (Pečar, 1973, str. 25). Ta neenakost se še povečuje, saj se veliko kršitev kriminala belih ovratnikov od kriminala nižjih razredov obravnava drugače in pri tem storilce kriminala belih ovratnikov (če sploh) zadene drugačna odgovornost, predvsem upravna ali civilna (Tušek, 1979, str. 178).

Torej, Sutherland (1940, str. 1–11) je menil, da je potrebna nova teorija prestopniškega ravnanja, ki bi pojasnila vsak drug kriminal kot tudi tako kriminal belih ovratnikov. Kriminološko raziskovanje kriminala belih ovratnikov je utemeljil na svoji teoriji različnih združenj. Definiral ga je kot **»dejanja, čigar storilec uživa visok družbeni status in ugled, sestavljenem iz poslovnih in političnih profesionalcev«** in navedel primere takšnih kaznivih dejanj, od napačnih prikazov finančnega stanja družbe, poslovno podkupovanje, davčne goljufije in utaja, manipulacije pri menjavi blaga, napačno predstavljanje pri oglaševanju, do poneverbe. Sutherland (1940, str. 5; 1983, str. 10) je dodal, da je od finančne izgube, ki jo povzročajo ta dejanja, pomembnejša škoda, ki jo povzročajo našim družbenim odnosom, saj kršijo zaupanje, kar ustvarja nezaupanje, povzroča veliko družbeno dezorganizacijo in znižuje družbeno moralo. Vendar pa je za to magistrsko delo odločilna subtilna in izpopolnjena definicija, ki jo je Sutherland (1949, str. 9; 1983, str. 7) podal 10 let kasneje od predavanja v Filadelfiji. Ta definicija opisuje kriminal belih ovratnikov kot **»dejanja, ki jih stori spoštovana oseba visokega družbenega položaja v okviru svojega poklica«** (Tušek, 1979, str. 175). Obe definiciji se osredotočata na kazniva dejanja, izvršena v delovnem in organizacijskem okolju, in na višji družbeni status kriminalca (Mugari, 2021, str. 139; Jordanoska in Schoultz, 2020, str. 4).

Prestopnik belega ovratnika je poslovni človek (Sutherland, 1940, str. 11). V širšem smislu kriminala belih ovratnikov gre za dejanja vseh storilcev, ki nosijo beli ovratnik, in ne zajema le poslovnih ljudi. V ožjem smislu pa pisci štejejo, da je Sutherland pri razlagi svoje definicije obravnaval in zajel predvsem poslovni kriminal (Tušek, 1979, str. 175–176). Zajel naj bi posameznike iz svobodnih poklicov, npr. zdravnike in pravnike, politike, v prid firm, in uradnike, zoper podjetja ali družbe (Pečar, 1973, str. 25). Žal, v spisih ni mogoče zaslediti, zakaj se je tako odločil. Predpostavlja se, da je eden izmed vzrokov vrh kapitalističnega gospodarstva, ki so ga v času Sutherlanda dosegle ZDA. V rokah iste elite je bila politična in gospodarska moč. Pravila proste menjave blaga in morala poslovnega življenja ter tekmovanje so preprečevali kazensko in etično

ocenjevanje ravnanja poslovnih ljudi. Gospodarski uspeh, ne glede na sredstva, s katerimi je bil dosežen, je pomenil spoštovanje in priznanje statusa. Inkriminacijo ljudi tega kroga je samo po sebi onemogočilo ujemanje gospodarske in politične moči (Tušek, 1979, str. 176).

Sutherlandove trditve pa so bile empirično povzete s pregledom 980 odločitev sodišč in upravnih komisij proti 70 največjim ameriškim proizvodnim, rudarskim in trgovskim korporacijam, ki so v povprečju obstajale 45 let. Vsaka od 70 korporacij je bila obtožena vsaj ene kršitve, s povprečjem 14 obtožb na korporacijo, kar bi jih lahko kvalificiralo za pregon kot ponavljajoče se prestopnike. Dve korporaciji, Armour & Company in Swift & Company, sta bili obtoženi za kar 50 kršitev, General Motors za 40, Montgomery Ward in Sears Roebuck pa za 39 kršitev. Kljub temu so kazenska sodišča samo v 16 odstotkih vseh obtožb ali v 158 primerih ugotovila odgovornost korporacij. Največji delež kršitev je bil zaradi omejevanja trgovine, kot je zavajanje pri oglaševanju (10 odstotkov), nepravične delovne prakse (16 odstotkov), kršitev patentov, avtorskih pravic in blagovnih znamk (23 odstotkov) in nepošteno določanje cen (31 odstotkov). Ugotovljeno je bilo tudi, da so se te kršitve dogajale predvsem v času začetnega kopičenja kapitala in začetnem obdobju ali v zgodnjih letih delovanja korporacij (Sutherland, 1983, str. 45–227; Berger, 2011, str. 6).

2.2 Resnična teža kriminala belih ovratnikov

Nabor študij, ki so preučevale relativno razvrstitev kaznivih dejanj belih ovratnikov skozi čas, da bi ocenile, ali so se uvrstitve spremenile, zlasti ali obstaja trend k večji resnosti teh kaznivih dejanj, prikazujejo, da se je kaznovanost odnosa do kriminala belih ovratnikov spremenila (Cullen in drugi, 1982; Grabosky in drugi, 1987; Dodge in drugi, 2013). V osnovi še vedno velja, da so kazniva dejanja belih ovratnikov manj huda v primerjavi z osebnimi kaznivimi dejanji, kot sta spolni napad in umor, čeprav lahko stopnja teh dejanj variira glede na specifično vrsto dejanja (Michel, 2016). V eni od vplivnih in prvih študij o odnosu javnosti do kriminala belih ovratnikov so Rossi in drugi (1974, str. 227–231) anketirali vzorec 200 odraslih prebivalcev Baltimorja in ugotovili, da so bila sprva kazniva dejanja belih ovratnikov enačena z manjšimi premoženjskimi delikti in kaznivimi dejanji brez žrtev, kot sta prostitucija in homoseksualnost. Ne glede, pa so sproti ugotovili, da so oprijemljive oz. fizične posledice ključni kriterij pri oceni ljudi o resnosti različnih organizacijskih kaznivih dejanj, tako kot pri konvencionalnih kaznivih dejanjih. »Proizvodnja in prodaja škodljivih zdravil uporabnikom« ter »zavestno prodajanje kontaminirane hrane, ki povzroči smrt«, uvrščeni na 25. in 26. mesto med 140 kaznivimi dejanji, sta bili ocenjeni kot hudo, blizu »impulzivnemu umoru zakonske žene« in »posilstvu sosed«, ki sta bili uvrščeni na 19. in 21. mesto. Torej, posledice kaznivih dejanj so odločilni kriterij, ko se udeleženci odločajo, kaj je in kaj ni resno.

Druge študije so pokazale podobne rezultate. Rosenmerkel (2001) je v svoji empirični študiji na vzorcu 268 študentov ugotovil, da se zaznava resnosti kaznivih dejanj belih ovratnikov povečuje in sovпада z obsegom povzročene škode in inherentno protipravnostjo dejanja, pri čemer percepcijo resnosti kaznivih dejanj oblikujeta vrsta škode, ki izhaja iz kaznivega dejanja, in storilčeva krivda, znana kot *mens rea*. Vzporedno, rezultati študije, ki je bila izvedena s pomočjo telefonskih anket med 1169 gospodinjstev v ZDA, kažejo, da (1) mnogi verjamejo, da je kriminal belih ovratnikov lahko tako resen ali resnejši od nekaterih vrst uličnega kriminala, pri čemer je ta razlika izrazitejša, ko je obseg krivde za dejanja belih ovratnikov bolj očiten, (2) kazniva dejanja belih ovratnikov, ki ne povzročijo telesnih poškodb, vendar vključujejo finančno izgubo in zlorabo javnega zaupanja, prejmejo višjo stopnjo moralne obsodbe, kar ni bilo pričakovano, (3) se zaznave resnosti kaznivega dejanja povečujejo glede na avtoritetni in poklicni položaj storilca, stopnjo zaupanja, povezana s tem položajem (Rebovich in Kane, 2002, str. 1–19).

Poznejša odkritja v empiričnih študijah so razširila spoznanja iz zgodnejših raziskav. Simpson in drugi (2023) so si postavili vprašanje, ki ni, ali, ampak pod kakšnimi pogoji javnost vidi kriminal belih ovratnikov kot hujši. Na vzorcu 2050 prebivalcev v ZDA so ugotovili, da na oceno javnosti o resnosti kriminala vpliva kombinacija dejavnikov, ki vključujejo naravo kaznivega dejanja, demografske značilnosti anketirancev in v manjši meri primerjavo z drugimi vrstami kriminala. Michel in drugi (2015, str. 653) ugotavljajo, da se zavedanje o kriminalu belih ovratnikov razlikuje glede na sociodemografske dejavnike, kot so spol, dohodek, rasa/etična pripadnost, izobrazba, politična prepričanja, viri informacij in verska pripadnost, kar vpliva na razlike v znanju, sprejemanju »resnice« in verovanju v »mite« o deviantnosti elit med anketiranci. Bolje obveščeni so bili večinoma belci, brez verske pripadnosti, z višjo izobrazbo, ki so uporabljali internet, medtem ko so bili privrženci mitov in manj razgledani večinoma moški, konservativni republikanci in protestanti, ki so se zanašali na tradicionalne medije.

Kriminal belih ovratnikov je kompleksen pojav, katerega razumevanje zahteva vsaj nekaj znanja iz različnih disciplin, kot so računovodstvo, politologija, okoljsko pravo, finančna ekonomija itd. Pričakovano in posledično je javno zavedanje o tej vrsti kriminala pozitivno povezano z demografskimi dejavniki, kar so empirično potrdili Michel in drugi (2015, str. 639), Simpson in drugi (2023) in predvideli Leeper–Piquero in drugi (2008, str. 306), predvsem pa s splošnim nivojem izobrazbe posameznika.

2.3 Posledice kriminala belih ovratnikov

Natančneje, družbeni vpliv kriminala belih ovratnikov močno presega vpliv uličnega kriminala, tako v smislu fizične škodljivosti kot finančnih stroškov. Premoženjski

delikti kot so tatvine in vlomi, po nekaterih ocenah, javnost vsako leto stanejo približno \$18 milijard. Nasprotno pa obsežni kriminal belih ovratnikov (vključno z onesnaževanjem okolja ter različnimi poslovnimi oblikami goljufij in zdravstvenimi stroški zaradi bolezni in poškodb pri delu) povzroča letne izgube, ki presegajo \$1 bilijon (Michel in drugi, 2016, str. 68). Novejši viri potrjujejo, da kriminal belih ovratnikov povzroča veliko družbeno škodo in osupljive letne stroške za družbo, ki segajo od \$426 milijard do \$1,7 bilijona (Flynn, 2023). Nadalje, po nekaterih ocenah, jih 300000 vsako leto umre zaradi bolezni, ki jih povzroči dolgotrajna izpostavljenost strupenim kemikalijam, naključnih poškodb na delovnem mestu zaradi malomarnosti podjetja, odlaganja strupenih odpadkov in smrtonosnih onesnaževal, škodljivih snovi in snovi, ki povzročajo odvisnost, napačnih potrošniških izdelkov, pa tudi zdravniških napak. V primerjavi z 14000 ljudmi, ki zaradi umora in uboja iz malomarnosti izgubijo življenje vsako leto, kriminal belih ovratnikov daleč presega škodo družbi (Michel in drugi, 2016, str. 68).

2.4 Kritični pregled ključnih izzivov pri opredelitvi kriminala belih ovratnikov

Način, na katerega definiramo pojem »kriminal belih ovratnikov«, pomembno oblikuje naše razumevanje predmeta in s tem vpliva na naš raziskovalni pristop. Za razliko od uličnega kriminala, kot so kraja avtomobila, rop ali vlom, kriminal belih ovratnikov ni pravno fiksni izraz. Namesto tega služi kot krovni izraz, ki zajema vrsto kaznivih dejanj (Johnson in Leo, 1993, str. 65). Johnson in Leo (1993, str. 65) sta verjela, da lahko razlago kriminala belih ovratnikov v pomenu zajamemo tako, da razlikujemo dva glavna vidika, ki sta fokus in obseg. Vidik fokusa se nanaša na to, ali je definicija osredotočena na značilnosti samega kaznivega dejanja ali na lastnosti storilca. Po drugi strani pa vidik obsega, ki določa kako široko je opredeljena definicija kriminala belih ovratnikov, tj. ali je omejen na »prava« kazniva dejanja, kot jih strogo opredeljujejo obsodbe in kazenski zakoni? Ali pa zajema širši obseg nezakonitih dejavnosti, ne glede na to, ali so po naravi kazenske, civilne ali upravne?

Če upoštevamo Sutherlandovo konceptualizacijo kriminala belih ovratnikov, postane jasno, da je poudarek bolj na lastnostih storilca kaznivega dejanja, ne pa na sami naravi kaznivega dejanja (Braithwaite 1985; Shichor, 2009; Benson in Simpson 2018). Pravzaprav je Sutherland v svojo definicijo vključil lastnosti visokega družbenega statusa in uglednosti zato, da bi opozoril na kriminalne dejavnosti poslovnih družb in poslovnih prestopnikov, ki so, po njegovem mnenju, prednostno in prizanesljivo obravnavani v kazenskem sistemu. To je pa tudi prva sporna točka, ki je sprožila kritike in komentarje številnih učenjakov. Druga sporna točka, nekako bolj že vprašanje, se nanaša na pravni status kaznivih dejanj kriminala belih ovratnikov. Sutherland je definicijo kriminala belih ovratnikov na široko opredelil, ker je vključil števila dejanja, ki niso bila samo sankcionirana v kazenskih postopkih, ampak tudi v upravnih in

civilnih postopkih. Izključitev kaznivih dejanj, ki se ne preganjajo po kazenskem pravu bi torej pomenilo, da se bi omejil obseg kaznivih dejanj belih ovratnikov. Omejitev pa je pomembna, saj posamezniki in organizacije pogosto uporabljajo ekonomske vire in politično moč, da bi se izognili kazenskemu pregonu. Tretja sporna točka, kot nakazuje sam izraz, je, da je kriminal belih ovratnikov običajno storjen v okviru zakonitih poklicnih dejavnosti, kar izključuje kazniva dejanja, ki jih storijo organizirane kriminalne združbe in poklicni kriminalci (Benson in Simpson 2018, str. 8; Reurink, 2016, str. 390–406).

2.4.1 Preučitev družbenega statusa: pristopi, ki temeljijo na storilcu kaznivih dejanj v primerjavi z naravo kaznivega dejanja

Definicije, ki temeljijo na storilcih, izpostavljajo kombinacijo visokega družbenega statusa, moči ali ugleda akterja (Benson in drugi, 2021, str. 13; Braithwaite, 1985), skupaj s kršitvijo fiduciarnih odgovornosti in javnega zaupanja (Sohoni in Rorie, 2021), kot odločilne elemente, pri čemer so lahko korporacije, izvršni direktorji, zdravniki in bančniki primeri storilcev belih ovratnikov (Dodge, 2020, str. 25; Brody in Kiehl, 2010, str. 352; Benson in Simpson, 2018, str. 4). Tem definicijam so bili in so še vedno naklonjeni številni akademiki (Geis, 2016; Braithwaite, 1985), medtem ko so mnogi menili, da je treba kriminal belih ovratnikov opredeliti na statusno nevtralen način in so namesto tega predlagali konceptualizacijo kriminala belih ovratnikov, ki se osredotočajo na naravo, značilnosti in metode kaznivih dejanj, namesto storilcev (Shapiro, 1990, Edelhertz, 1970). Shapiro (1990, str. 347) ugotavlja, da takšna opredelitev povzroča »zamenjavo dejanj z akterji in norm s kršitelji norm, modus operandi z izvrševalci dejanj«. S tem se pozornost preusmeri s posledic dejanja na družbeni razred storilca, kar je v večini držav ustavno nedopustno.

Osrednja težava je, da ko družbeni razred uporabljamo kot definirajoči element, onemogočimo uporabo družbenega razreda kot pojasnevalne (neodvisne) spremenljivke. To je pomembno, ker bi družbeni razred lahko vplival na pojav kriminala belih ovratnikov, ki je v tem kontekstu odvisna spremenljivka (Levi in Lord, 2023, str. 482). Shapiro (1990, str. 346–350) je argumentirala, da je pravzaprav edini bistveni element kaznivih dejanj belih ovratnikov v tem, da »vključujejo zlorabo ali kršitev zaupanja v fiduciarnih razmerjih«. V nasprotju s Sutherlandom (1940, str. 3), ki je že prepoznal vidike zlorabe zaupanja v poslovanju, je Shapiro želela poudariti pomen preučevanja dejanj samih, še posebej kako je mogoče izkoriščati odnose zaupanja v korporativnem okolju. Predlagala je, da bi morali kriminal belih ovratnikov opredeliti ne glede na status ali poklic storilca, temveč na vrsto kaznivega dejanja. Edelhertz (1970, str. 3), zvezni tožilec na ameriškem ministrstvu za pravosodje, ki naj bi imel pomembno vlogo tako pri pregonu kriminala belih ovratnikov kot pri njegovi znanstveni opredelitvi, se je strinjal z istim mnenjem in s svojo alternativno in vplivno

definicijo, ki pravi, da je kriminal belih ovratnikov »nezakonito dejanje ali skupina nezakonitih dejanj, storjenih z nefizičnimi sredstvi, goljufijo ali prevaro, z namenom pridobiti si denarna sredstva ali druge dobrine, izogniti se plačilu ali drugi odtujitvi premoženja oziroma si pridobiti poslovno ali osebno prednost« (Tušek, 1979, str. 178), je prinesel v obzorje mnoge kršitve delavskega segmenta »modrih ovratnikov« in razširil pristojnosti organov, ki so zadolženi za pregon in preprečevanje kriminala belih ovratnikov (Lord in van–Wingerde, 2019, str. 249).

Prva skrb glede te alternative je, da nenamerno odvrta pozornost od kaznivih dejanj belih ovratnikov, ki povzročajo nepopravljivo fizično škodo. En primer tega je zdravnik, ki malomarno opravi operacijo sive mreže na pacientih in s tem povzroči izgubo vida. Kot bom razkrila v četrtem poglavju, natančneje pri zaposlenih, so ta kazniva dejanja nasilne narave (Braithwaite, 1985, str. 18; Geis, 2016, str. 35). Druga skrb je, da se definicijska mreža preveč širi, saj zajema preveč manjših prestopnikov, ki so ujeti v sistemu kazenskega pravosodja, medtem ko so močni in bogati prestopniki, ki se lahko enostavno izognejo kazenskemu postopku, premalo zastopani. Tako se izognejo stigmati, ki spremlja kazensko obsodbo. Potencialno bi lahko obsegala široko paleto kriminalnih dejavnosti, kar bi otežilo jasno opredelitev, kaj sploh predstavlja kriminal belih ovratnikov (Benson in Simpson, 2018, str. 12–13). Podgor (2007, str. 735) je argumentirala, da ne obstaja seznam kaznivih dejanj belih ovratnikov. Brez tega seznama ne moremo določiti, ali naj se določeno kaznivo dejanje obravnava kot beloovratniško ali ne. Ob upoštevanju tega je pomembno poudariti, da je odločilno imeti definicijo, ki ne diskriminira na podlagi socialnega statusa storilca, ko gre za javno politiko. Država ne sme usmerjati svojih prizadevanj za pregon zgolj na podlagi družbenega položaja storilca (Braithwaite, 1985, str. 18).

Posledično, večina empiričnih raziskav o kriminalu belih ovratnikov temelji na definicijah, ki so zasnovane na naravi kaznivih dejanj. Na primer, v seriji obsežnih študij o kaznivih dejanjih prestopnikov belih ovratnikov, ki jih je podprl ameriški Nacionalni inštitut za pravosodje in ki so jih izvedli raziskovalci na Pravni fakulteti Yale, je bil glavni vzorec prestopnikov izbran na podlagi osmih kaznivih dejanj, ki naj bi jih laiki in učenjaki prepoznali kot »ustrezajoče široki definiciji kriminala belih ovratnikov«. Wheeler in drugi (1991, str. 40–63) so z vzorčenjem 1094 ljudi, ki so bili med leti 1976 in 1978 obsojeni na ameriških okrožnih sodiščih za kazniva dejanja kršenja zakonodaje o vrednostnih papirjih in protimonopolne zakonodaje, poštna in telekomunikacijske goljufije, podkupovanje, davčne delikte, posojilne in kreditne goljufije, lažno zatrjevanje in navedbe ter bančne poneverbe, ugotovili, da je večina prestopnikov v njihovem vzorcu bilo v smislu poklicnega statusa, izobraževalnih dosežkov, finančnega statusa in lastništva nepremičnin veliko bližje »povprečnim Američanom« kot tistim, ki zasedajo položaje velike moči in ugleda. Zato so raziskovalci z Yala svoje delikte poimenovali »delikti srednjega razreda«.

Barnett (2000) navaja, da so na ostro izmenjavanje nasprotujočih si mnenj glede definiranja kriminala belih ovratnikov, pravzaprav najbolj vplivali organi kazenskega pregona in preiskovalni organi zvezne vlade na način, da so se sklicevali na uporabo definicije, ki temelji na naravi kaznivega dejanja. Konkretno je Zvezni preiskovalni urad (angl. Federal Bureau of Investigation) konec osemdesetih uvedel praktično definicijo kriminala belih ovratnikov, ki je »tista nezakonita dejanja, ki so karakterizirana s prevaro, prikrivanjem ali kršitvijo zaupanja in niso odvisna od prijave ali grožnje s fizično silo oziroma nasiljem« (United States Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, 1989, str. 3) ter je še kar skladna z definicijo Edelhertza (1970).

Na področju managementa je tudi vedno več kaznivih dejanj belih ovratnikov, ki jih ne storijo višji uslužbenci in izvršni direktorji, temveč podrejeni in/ali zaposleni na nižjih položajih. Pomembno je razumeti, da so se z leti razvili tudi delikti belih ovratnikov. Znotraj sodnega sistema mnogi, ki so obtoženi takšnih deliktov, niso izvršni direktorji. Dejstvo je, da tisti, ki zasedajo visoke položaje moči znotraj organizacije, niso edini storilci deliktov belih ovratnikov, čeprav se obsodbe mnogih direktorjev dogajajo (Brody in Kiehl, 2010, str. 352).

2.4.2 Razmislek o kriminalnosti: Sutherlandovo in Tappanovo razpravljanje

Glede na to, da kazniva dejanja belih ovratnikov pogosto povzročijo znatne finančne dobičke in da so tveganja odkrivanja in pregona majhna, se zdi »ekonomsko racionalno«, da se poslovneži ukvarjajo s takšnimi dejavnostmi (Braithwaite, 1985, str. 7; Anderson, 2017, str. 223–224). Poslovneži se zavedajo, da so dobički, ki jih lahko pridobijo z dejavnostmi, ki so na robu zakonitosti, pogosto višji od morebitnih civilnih kazni. Upoštevajte primere protipravnega ravnanja podjetij do potrošnikov, kjer se redko zgodi, da bi kazensko pravo uporabili kot odziv na kršitve s strani podjetja (Payne, 2021, str. 35; Anderson, 2017, str. 223). Ko je tanker Exxon Valdez leta 1989 trčil v greben Bligh v zalivu Prince William Sound, je izteklo ocenjenih vsaj 10,8 milijona galonov surove nafte v zaliv, kar je povzročilo ogromno gospodarsko in ekološko škodo. Čeprav je bil glavni vzrok za razlitje nafte, trk v greben Bligh, so kasnejše preiskave pokazale, da sta bila za to kriva tudi preobremenjena posadka in malomarnost vinjenega kapitana Hazelwooda, ki v času incidenta ni bil na krmilu. Do danes je ExxonMobil za čiščenje plačal \$2 milijardi in še dodatno milijardo dolarjev glob (Payne, 2021, str. 35; Kirsch, 2020, str. 405; Rohrman, 2008, str. 339). Kapetan Hazelwood je bil sicer oproščen povzročitve nesreče pod vplivom alkohola, vendar so ga obsodili zaradi obtožbe, malomarnega izpusta nafte. Sodišče ga je kaznovalo s kazensko globo \$50000 in naložilo mu je, da opravi 1000 ur družbeno koristnega dela

(History.com Editors, 2018). Potekajoče pravne bitke se osredotočajo na vprašanje, ali bi moral ExxonMobil plačati še več odškodnin (Payne, 2021, str. 35).

Exxon Valdez je zanimiv primer, preko katerega prepoznavamo številne značilnosti kriminala belih ovratnikov, kot so vpletenost posameznikov z visokim družbenim statusom, organizacijsko oz. korporativno okolje, precejšnjo povzročeno škodo in neustrezní pravni odziv. Posledice za okolje in gospodarstvo so bile obsežne v smislu, da je bil zaliv Princ William Sound pred razlitjem nafte neokrnjena divjina, medtem ko je danes znana po »terjanem davku« divjim živalim. Poginilo je približno 250000 morskih ptic, 3000 vidr, 300 tjulnov, 250 beloglavih orlov in 22 kitov ubijalcev. Razlitje nafte je imelo vlogo pri propadu ribolova lososa in sleda v zalivu. Ribíči so bankrotirali, gospodarstva majhnih obalnih mest pa so v nadaljnjih letih trpela (History.com Editors, 2018). Slednje signifikantnosti pa so vsekakor v skladu s Sutherlandovim (1940, str. 8; 1983) razumevanjem kriminala belih ovratnikov, ki je zagovarjal idejo po močnejših predpisih in kaznih za odvrácanje takšnega vedenja v prihodnosti.

Največji kritik Sutherlandove teorije, Tappan (1947, str. 100–101), sociolog s pravnim znanjem, ki je bil profesor prava in kriminologije na Univerzi Berkeley (glej Sherry, 1964, str. 457), je vztrajal, da je oseba, ki je bila obsojena na kazenskem sodišču, edina razumna »tema« za kriminološko obravnavo. Zatrjuje, da so kriminalci samo tisti, ki so kot taki pravnomočno obsojeni s strani sodišč. Pri preučevanju storilca ni mogoče domnevati, da so preganjane, obtožene in priprte osebe kriminalci, razen če niso tudi spoznane za krive za določeno kaznivo dejanje onkraj razumnega dvoma. Sklenil je, da kriminalca belih ovratnikov ni mogoče obravnavati kot kriminalca, razen če ni kršil kazenskega zakonika. Torej, v kontekstu Exxon Valdez lahko trdimo, da Sutherlandova teorija omogoča, da korporacijo ExxonMobil obravnavamo kot kazensko odgovornega, ne glede na to, ali je bil kapetan Hazelwood obsojen za kaznivo dejanje ali ne. Medtem, ko po Tappanovi teoriji, samo Hazelwood velja za kriminalca, ki je bil obsojen za malomarnost pri izpustu nafte, pri čem se incident z Exxon Valdez šteje za kriminal belih ovratnikov le, če so bile izrečene obsodbe za kršitve kazenskega zakonika. Vprašanje, ki se pojavlja, je, ali je primerno, da se korporacije kot so ExxonMobil obravnavajo kot kazensko odgovorne. Vendar to presega pravne definicije, in se, žal, dotika tudi družbenih in etičnih vprašanj.

Sutherland (1945, str. 132; 1940, str. 6) je svojo odločitev, da je subsumiral dejanja pod kategorijo kriminalitete belih ovratnikov–ne glede na to, ali so vsa ta dejanja kazniva–utemeljil na standardnih merilih za kaznivo dejanje. Ta merila vključujejo dva pogoja: dejanje mora biti škodljivo za družbo in zanj mora biti predpisana zakonska kazen. Dodatno je zagovarjal, da je kazenska odgovornost odvisna od potencialne, ne dejanske, kazenske odgovornosti za dejanje. To pomeni, da če dve osebi izvajata podobna dejanja, ki bi lahko privedla do kazenskega pregona, bi morali obe veljati za kriminalca, ne

glede na to, ali je bila ena oseba dejansko obsojena ali ne. S tem je želel poudariti, da je pomembno samo vedenje, ne pa pravni postopek, ki sledi. Ta pogled odpira pomembno razpravo o neenakostih v pravosodnem sistemu, kjer so nekatera dejanja obravnavana kot kazniva, medtem ko so druga, kljub podobni naravi, obravnavana le kot upravni in civilni prekrški ali prestopki.

Razmislite o švicarskem podjetju Nestlé, ki je v poznih 70-ih letih 20. stoletja oskrbovala bolnišnice z brezplačnimi vzorci mlečnih formul za dojenčke (mleko v prahu) in podkupovala bolnišnično osebje, da bi prepričalo nosečnice k nakupu tega izdelka. Podjetje je bilo s strani javnosti kritizirano zaradi njegovih agresivnih trženjskih tehnik v nerazvitih državah, kjer je promoviralo svojo formulo za dojenčke kot sodobno alternativo dojenju. Zaradi dejavnikov, kot so nepismenost, pomanjkanje čiste vode, nezadostna hladilna tehnika in visoki stroški formule, je uporaba tega izdelka povzročila podhranjenost, bolezni, poškodbe možganov in celo smrt med dojenčki, ki so bili hranjeni s steklenico. V zgodnjih 80-ih letih 20. stoletja je to privedlo do svetovnega protesta in bojkota, ki je končno prisilil Nestlé, da je opustil te trženjske tehnike. Torej, čeprav Nestlé ni bil kazensko obsojen za svoje trženje, bi lahko njegove prakse, ki so povzročile škodo in smrt med dojenčki v nerazvitih državah, privedle do kazenskega pregona, če bi bila zakonodaja in izvrševanje zakonov drugačna. Tako bi lahko Nestlé, po Sutherlandovi logiki, veljal za »kazensko odgovornega«, ne glede na to, ali je bil dejansko obsojen ali ne. Primer je razkril neenakosti v pravosodnem sistemu, saj so nekatera dejanja obravnavana kot kazniva, medtem ko so druga, kljub podobni naravi, obravnavana kot upravne in civilne kršitve. Nestléjeve tržne prakse so bile na koncu obravnavane kot etična vprašanja in so privedle do potrošniškega bojkota, ne pa do kazenskega pregona (Berger, 2011, str. 13).

V desetletjih po razpravi Sutherland–Tappan so nekateri učenjaki omejili študije kriminala belih ovratnikov na pravnomočno obsojene fizične in pravne osebe iz kazenskih evidenc. Primer takšnega pristopa je Yale projekt o kriminalu belih ovratnikov. Druga skupina učenjakov so sledili Sutherlandu, ki so poudarjali vlogo moči pri oblikovanju zakona in določanju, katera dejanja bodo predmet kazenskega pregona. Tretja skupina učenjakov pa je poskušala prepoznati Tappanove pravne pomisleke, ne da bi ogrozila Sutherlandovo prizadevanje za preučevanje škodljivih dejanj zgornje plasti družbe. Predlagali so koncepte, ki temeljijo na pojmu »škoda«, ki so dovolj široki in prožni za kršitve norm in zakonov, ki niso kazensko pravo. Med njimi je najbolj iztopajoč koncept »elitna deviantnost« (angl. Elite deviance) (Reurink, 2016, str. 391–392), ki je dovolj širok, da poleg dejanskih kaznivih dejanj, ki jih je zagrešila elita, zavzema tudi deviantne aktivnosti, ki ne kršijo kazenskega zakona (Green, 2004, str. 5).

Vendar pa je kriminal belih ovratnikov spekter, ki sega od kršitev kazenskega prava do dejanj, ki škodujejo družbi, vendar niso zakonsko urejena. Razprava o definiciji se vrti okoli tega, katera dejanja naj vključuje: samo kazniva, tudi civilno-pravna, upravno-pravna, ali celo vsa družbeno škodljiva dejanja (Reurink, 2016, str. 392).

2.4.3 Dimenziji kriminala belih ovratnikov

V preteklih letih je bilo predlaganih veliko nadomestnih izrazov in razvilo se je veliko kategorij kriminala belih ovratnikov. En primer je elitna deviantnost (Green, 2004, str. 5; Friedrichs, 2010, str. 5). Drugi primeri konceptov so: kriminal srednjega razreda (angl. Crimes of the middle class), finančni kriminal, gospodarski kriminal, potrošniški kriminal (angl. Consumer crime), kriminal zaposlenih (angl. Employee crime), politični kriminal (angl. Political crime), nevidni kriminal (angl. Invisible crime) in drugi (Friedrichs, 2020, str. 21; Friedrichs, 2010 str. 5; Levi in Lord, 2023 str. 483; Berghoff in Spiekermann, 2018). V enih primerih se naštetih izrazi nanašajo na isto dejavnost, medtem ko v drugih na posebne vrste kaznivih dejanj. Sklicevanje na toliko različnih izrazov pa je seveda doprineslo k splošni zmedbi glede kriminala belih ovratnikov. Vendar lahko gledamo tudi drugače in verjamemo, da ima vsak izraz nekaj edinstvenih konotacij in da vsak izraz poudarja določeno razsežnost kriminala belih ovratnikov (Friedrichs, 2020, str. 21).

Glede na to, da pregled zgoraj omenjenih izrazov presega obseg tega poglavja, je jasno, da jih vseh ne morem pojasnjevati. Vendar ne morem, da ne obhodim gospodarskega kriminala, ki je izrazito razširjen v evropski literaturi o kriminalu belih ovratnikov. Ta izraz ima neizogibno dvoumne razsežnosti, čeprav poskuša povezati kriminal z gospodarsko dejavnostjo, ki se pojavlja v kontekstu gospodarstva. Friedrichs (2020, str. 22) ima dva glavna pridržka glede »gospodarskega kriminala« kot prednostnega izraza. Prvič, sam izraz ne ujame osnovne razsežnosti Sutherlandovega izraza kriminal belih ovratnikov, ki je, da ta dejanja ne storijo samo ljudje iz nižjih družbenih plasti, ampak tudi pripadniki višjih družbenih plasti. Drugič, ta izraz pošilja sporočilo, da takšna kazniva dejanja lahko povzročijo samo ekonomske posledice, pri čemer ne upošteva, da imajo nekatere oblike npr. korporacijskega nasilja, resne fizične posledice, ki rezultirajo s smrtjo, poškodbami in boleznimi delavcev, potrošnikov in drugih.

Clinard in Quinney (1973) pa sta prva vnesla jasnost v nejasen koncept kriminala belih ovratnikov tako, da sta opredelila njegovi dve »glavni« in »čisti« obliki: **kriminaliteto na delovnem mestu** (angl. Occupational crime) in **korporacijsko kriminaliteto** (angl. Corporate crime). So raziskovalci, ki še danes sledijo predvsem tej delitvi (Friedrichs, 2020, str. 25; Payne, 2021, str. 37). Kriminaliteta na delovnem mestu se nanaša na dejanja, ki jih posamezniki storijo v okviru svojih poklicnih dolžnosti in so v njihovo osebno korist (npr. bančni manager, ki je banki poneveril \$100.000, da bi zase kupil

eleganten čoln). Korporacijska kriminaliteta pa se nanaša na dejanja, ki jih storijo posamezniki ali skupine v korporacijski organizaciji in so v njeno korist (npr. manipulacije s poslovnimi knjigami z namenom povečanja vrednosti delnic in spodbujanja prodaje) (Rothe in Kauzlarich, 2022, str. 7). Vredno omembe je tudi, da se danes mnogi raziskovalci premikajo stran od izključne uporabe izraza korporacijska kriminaliteta in jo nadomeščajo z izrazom kriminaliteta organizacij (angl. Organizational crime), kar omogoča vključitev dejanj, ki so bila storjena v imenu nekorporacijskih organizacij, kot so npr. vladne agencije in nevladne organizacije (Reurink, 2016, str. 401).

Kriminaliteta na delovnem mestu in korporacijska kriminaliteta se razlikujeta glede na cilje in kontekst. Medtem ko se kriminaliteta na delovnem mestu pojavi v pogojih nizke stopnje socializacije in šibke odgovornosti, ker zaposleni niso seznanjeni z organizacijski cilji ali jih preprosto ignorirajo, se korporacijska kriminaliteta običajno pojavi v pogojih visoke stopnje socializacije in močne odgovornosti, kjer se zaposleni ne identificirajo le z organizacijo, ampak tudi z njenimi cilji. Zaposleni, ki so zavezani uresničevanju organizacijskih ciljev, v takšnih primerih če ciljev ni mogoče uresničiti na zakonit način, prestopijo meje zakonitosti (Gottschalk in Gunnesdal, 2018, str. 8).

Vendar obstajajo nevarnosti, ki ju literatura izpostavlja. Wheeler in Rothman (1982, str. 1404–1405) sta opozorila, da ni vedno jasno, kdo ima koristi od kriminalnega dejanja. V razmislek lahko vključimo primere, ko lastniki manjših podjetij izvršijo delikt belih ovratnikov. V takih primerih je lahko zavajajoče govoriti o ločeni koristi, saj tako posamezni prestopnik kot organizacija pogosto vzajemno koristita od kriminalnega ravnanja. Poleg tega je kriminal belih ovratnikov težko ločiti od poklicnega kriminala (Reurink, 2016, str. 403). Pečar (1982, str. 30) argumentira, da pisci uvrščajo kriminal belih ovratnikov med poklicno kriminalnost zaradi nerazumevanja nekaterih okoliščin—da šteti med poklicno kriminalnost gre storilce, ki jim zaradi morebitnosti, da se jim splača, ta postaja poklic in ga kot delo opravljajo in da ne gre uvrščati tiste, ki kvalificirani za opravljanje neke legitimne stroke, poklica, dejavnosti itd., med »poklicne« na tak način, saj to izrabljajo za kriminal, pa jim ni delo ta kriminal, nasprotno jim delo ponuja ugodnosti še za kaj nedopustnega, pa to počnejo z delom in ob delu.

Nadalje, pisci stalno razpravljajo, zakaj kriminal belih ovratnikov ni uvrščen v organizirani kriminal. Oba tipa—zakonita in nezakonita—podjetja si namreč prizadevajo za poslovanje s čim večjim dobičkom, ki ga dosežejo z neligitimnimi metodami, širjenje moči, delujejo s formalno organiziranostjo, z zatiralskimi ali izkoriščevalskimi praksami pridobivajo vpliv in moč ter so vpeti v družbeno okolje. Meje med uradnimi institucijami in organiziranim kriminalom so nič kolikokrat prekoračene in zamegljene, denimo, ko gre za pranje denarja (npr. na delniških ali finančnih trgih in legalnih

bankah) (Kanduč, 2006, str. 42–50). Dober primer tega je škandal pranja denarja v britanski banki Hongkong & Shanghai Banking Corporation. Leta 2012 je ameriška oblast kaznovala banko z rekordno globo v višini \$1,9 milijarde zaradi neučinkovitega mehanizma za nadzor pranja denarja, s čimer so kolumbijskim in mehiškim mamilarskim kartelom omogočile pranje več \$100 milijonov prek podružnic banke (Reurink, 2016, str. 405). Sutherland (1983) je poudaril organizirano in premišljeno naravo kriminala belih ovratnikov, vendar ga eksplicitno ni nikoli primerjal. Kanduč (2006, str. 51), Reurink (2016, str. 403), Dobovšek in Slak (2015) so razbrali, da je kriminal belih ovratnikov dovolj izrait, da si zasluži kvalificirano oznako. Utemeljili so jo na poglobitvi razliki v formalnih družbenih reakcijah na njihova škodljiva dejanja.

2.5 Sprejeta definicija kriminala belih ovratnikov

Vprašanje definicije kriminala belih ovratnikov ostaja sporno (Benson in Simpson, 2018, str. 19). Friedrichs (2020, str. 17) je še najbolje povzel, da je kriminal belih ovratnikov mogoče definirati le kot hevristični izraz, »špekulativna formulacija«, ki pri raziskovanju problema služi kot vodilo oz. kot krovni izraz široke kategorizacije, ki zajema množico različnih dejavnosti. Sklepno, bralci, ki iščejo univerzalno, enotno in uporabno definicijo kriminala belih ovratnikov, žal le te ne bodo našli. Jasna in splošna definicija je, glede na razvoj izraza, neproduktivna in nepraktična. Zato z namenom podpore akademikom in drugim, ki proučujejo kriminaliteto belega ovratnika, predlagam napotke, kako naj jo opredelijo.

Najprej, ponoviti in poudariti je, da to, kar mislimo, da vemo o obravnavi kriminala belih ovratnikov v sistemu kazenskega pravosodja, drastično vpliva na naše »resnično« razumevanje kriminala belih ovratnikov (Simpson, 2019, str. 202). V tem magistrskem delu sem obravnavala osnovne konceptualne konflikte, kar pomeni, da nisem razjasnjevala, na primer, skupine kršitev vojnih zločinov, ki jih je Sutherland (1983, str. 177–189) obravnaval, pri čemer je izpostavil, da razumevanje vojnih zločinov korporacij razkriva prednost dobičku pred patriotizmom—primer Bethlehem Steel Corporation, enkrat ena največjih jeklarskih in ladjedelniških družb na svetu, je med prvo svetovno vojno zavrnila proizvodbo plovil, razen če bi bila dodatno plačana. Ameriška vlada je bila prisiljena sprejeti dogovor, da bi si zagotovila vojne ladje. Ali pa korporacija DuPonts, ki je leta 1889 sklenila dogovor z nemško korporacijo smodnika, da bodo v zameno za \$100000 trajno izmenjevali informacije o vojaških skrivnostih, vrstah in količinah prahu, ki jih je kupovala vlada ZDA, ter izboljšave v postopku proizvodnje prahu, ki jih bodo vnesle ZDA. Vprašanje moči elite sega veliko dlje obravnavanega.

Sutherland (1983) je svojo definicijo oblikoval, drži, nevede, vendar ne glede, njeno bistveno osredotočanje na zlorabo moči s strani elit v okviru njihovih poklicov izstopa

kot pomembno vprašanje javne politike. Definicija na preprost način izpostavlja, kako osebe, ki zasedajo legitimne položaje, uporabljajo svoj vpliv, moč in zaupanje v nasprotju z zakonom, hkrati pa vplivajo na vsebino zakonov, ki obravnavajo njihovo vedenje, in na način, na katerega pravo izvajajo organi kazenskega pregona in regulativne agencije. Varčevalno posojilna kriza iz devedesetih, Enron in Arthur Anderson, WorldCom, Adelphia Communications, so med drugimi, primeri visokoprofilnih kriminalnih dejanj belih ovratnikov. Zaradi manipulacij s subprime hipotekami in hedge skladi, ki so povzročile veliki gospodarski zlom, je svet še posebej dramatično trpel. Med vpletene družbe so spadale Bear Stearns, Merrill Lynch, American International Group, Countrywide Financial in Bank of America. Zlom je izpostavil vedenje, ki se kriminološko razlikuje (Geis, 2016, str. 36) od primerov, kot je primer brezposelne matere samohranilke, ki je lagala v vlogi za socialno pomoč, in bi to omogočilo, da bi se uvrstila med kriminalce belih ovratnikov, če bi Edelhertzovo definicijo razlagali ohlapno. Poleg tega, če uradniki kazenskega pravosodja opredelijo kriminal belih ovratnikov na podlagi narave oz. značilnosti kaznivega dejanja, se lahko hvalijo z bojem proti kriminalu belih ovratnikov, medtem ko je v resnici vse, kar počnejo, nadlegovanje zaposlenih zaradi kraje in telemarketinških prevarantov (Benson in Simpson, 2018, str. 12–13).

Sklepno, pri uporabi pristopa, ki temelji na naravi kaznivih dejanj, je torej nujna dodatna previdnost, da se v praksi prestopnikov z višjih položajev ne bi ignoriralo, saj bi namreč to pomenilo, da je kriminologija prav tako razredno nepopolna in pristranska, kot je bila v Sutherlandovem času (Benson in Simpson, 2018, str. 16–19).

Čeprav ni jasno, katera kazniva dejanja naj izraz kriminal belih ovratnikov vključuje, lahko sledimo napotkom strokovnjakov, kot sta Schwendinger in Schwendinger (1970, str. 125–129), ki sta nasprotnika tradicionalnemu pogledu, kot ga zastopajo kriminologi, kot sta Sutherland in Tappan, ki definirata kazniva dejanja na podlagi kršitev pravnih norm, pri čemer Tappan sledi legalističnem pogledu na kriminal in izključno podpira kršitve kazenskopravnih norm, medtem ko je Sutherland z modifikacijo legalističnega pogleda podpiral tudi kršitve drugih sankcioniranih pravnih norm. Schwendinger in Schwendinger (1970) trdita, da bi morali vsako dejanje, ki krši temeljne človekove pravice, obravnavati kot kaznivo. Ta perspektiva vključuje veliko dejanj, ki so trenutno obravnavana kot kazniva, vendar vključuje tudi dejanja, ki uradno niso priznana kot kazniva. Za boljše razumevanje si oglejmo primer multinacionalne korporacije Shell v Nigeriji. Shell je bil obtožen povzročanja okoljske škode zaradi izlitja nafte, kar je močno vplivalo na pravico lokalnih skupnosti do čistega in zdravega okolja. Ta primer je bil obravnavan v seriji tožb, ki so jih vložili nigerijski kmetje proti nizozemskemu naftnemu velikanu Shell. Pritožbeno sodišče v Haagu je leta 2021 izdalo dolgo pričakovano sodbo v eni najdaljših okoljskih tožb in potrdilo civilno odgovornost Shell-a. Kljub temu nobena denarna odškodnina ne more nadomestiti izgubljenih sredstev za

preživetje, prizadetega zdravja in povzročenih travm. V tej 13-letni sodni bitki sta umrla dva tožnika, nekateri pa so bili prisiljeni zapustiti svoje onesnažene domove. Postavlja se vprašanje, ali je civilna odgovornost za tako grozodejstvo dovolj (Bertram, 2021, str. 423–434). Torej, odločilno je, kako najprej sami razumemo izraz kriminaliteta, tj. skozi katero prizmo ga gledamo, –legalistično (prepovedana kazniva dejanja s kazensko zakonodajo kake države), moralistično (proti kolektivni zavesti), humanistično (zanikanje temeljnih človekovih pravic), socialno (kršenje družbenih norm) –da lahko razumemo, kaj bo kriminal belih ovratnikov zajel (Friedrichs, 2020, str. 18–21).

Kriminal belih ovratnikov je sociološki konstrukt in ne pravna kategorija, zaradi česar je težko sestaviti celovit seznam posebnih kaznivih dejanj belih ovratnikov. Poleg tega se je koncept razvil tako, da zajema široko paleto dejavnosti, vse od nezakonitih pa do za družbo škodljive dejavnosti. Ne glede, pa so bila ta dejanja ločena na dve glavni in čisti obliki kriminala belih ovratnikov, na korporacijski kriminal in kriminal na delovnem mestu (Fletcher, 2015, str. 80; Reurink, 2016, str. 392). Raziskovalci, ki jim je ljubše, lahko razvejajo to tipologijo in vključijo dejavnosti, ki so tesno generično povezane s kriminalom belih ovratnikov in so, zločini vlade (angl. Governmental crime), državno–korporacijski kriminal (angl. State–corporate crime), zločini globalizacije (angl. Crimes of globalization) in finančni kriminal, podjetniški kriminal (angl. Enterprise crime), tehno kriminal (angl. Technocrime), kriminal podjetnikov prevarantov (angl. Contrepreneurial crime) in s poklicem povezan kriminal (angl. Avocational crime) (Friedrichs, 2010, str. 7).

Sklepno, kako bodo akademiki in drugi definirali kriminaliteto belega ovratnika, bo odvisno od raziskovalnega problema, na katerega iščejo odgovor. Pomembno je, da vsak raziskovalec sam zase oblikuje najprimernejšo definicijo, pri čemer se bo zgledoval po konceptualnih konfliktih, ki sem jih obravnala. Pravzaprav, za namen tega magistrskega dela, oblikujem in sprejemam svojo definicijo na podlagi Sutherlandovega (1949, str. 9), DiMarinovega in Robersonovega (2013, str. 10) ter Gottschalkovega (2018, str. 116) prispevka, pregleda in razumevanja kriminala belih ovratnikov, in se glasi **»dejanja, ki jih izvršijo strokovnjaki na poslovnem področju v okviru svojega delovnega okolja, kjer imajo zakonito pravico do dostopa do virov na podlagi svojega položaja in zaupanja«**. Zaradi prilagodljivosti in uporabnosti, je definicija širša. V pojasnilo, definicija ne zajema le finančne koristi in všteva (kazniva) dejanja, ki so kršitve sankcioniranih pravnih norm.

3 KRIMINALNO VEDENJE PRESTOPNIKOV BELIH OVRATNIKOV

Zaradi znatne škode in letnih stroškov za našo družbo so strategije za preprečevanje in odkrivanje kriminala belih ovratnikov prednostne naloge, vključno s profiliranjem storilcev kaznivih dejanj, da bi razumeli njihove cilje, motive in način delovanja (Michel in Galperin, 2023, str. 573–574). Preden lahko govorimo o preprečevanju kriminala belih ovratnikov, pa moramo najprej ugotoviti, kaj sploh spodbuja in oblikuje kriminalno vedenje. Glede na to, da je raziskovanje kriminala na delovnem mestu in korporacijskega kriminala privedlo raziskovalce do določenih predpostavk o tipičnem prestopniku belih ovratnikov in okolju organizacije, se naslednje poglavje osredotoča na pregled le teh, saj na ta način zavzamemo kriminalno vedenje v celoti (Holtfreter, 2005, str. 353).

3.1 Profiliranje prestopnikov belih ovratnikov

3.1.1 Sociodemografski dejavniki

Raziskovanje sociodemografskih dejavnikov prestopnikov belih ovratnikov je še vedno v povojih, saj temelji na peščici študij, ki so omejene na specifične vrste kaznivih dejanj belih ovratnikov in jih postavljajo ob bok konvencionalnim prestopnikom (npr. preprodajalci drog in tatovi) (Pusch in Holtfreter, 2021, str. 6; Ragatz in Baker, 2012, str. 979; Klenowski in Dodson, 2016, str. 107; Holtfreter, 2005). Naslednje informacije sociodemografskih dejavnikov je zato potrebno previdno razlagati in jih jemati le kot temelj za prihodnje raziskave kriminala belih ovratnikov (Klenowski in Dodson, 2016, str. 107).

Starost je eden najmočnejših kazalcev kriminalne dejavnosti. Medtem ko se posamezniki srečajo s uličnim kriminalom že v mladostniških letih, se prestopniki belih ovratnikov srečajo s priložnostmi za kazniva dejanja na delovnem mestu v poznejšem obdobju življenja. Prvič so aretirani in preganjani šele v poznih tridesetih do srednje štiridesetih letih, kar ni presenetljivo, saj zakonite zaposlitvene možnosti zahtevajo določeno stopnjo izobrazbe, starosti in delovnih izkušenj. Je pa tako, da so posamezniki na nižjih položajih v organizacijah navadno mlajši, kar pomeni, da so podvrženi manj zapletenim oblikam kriminala belih ovratnikov, kot je poneverba. Ko se ti posamezniki sčasoma povzpnejo po karierni lestvici, se povečajo tudi možnosti za izvedbo sofisticiranih prevar, kot so Ponzi sheme. Te zahtevajo globlje razumevanje finančnih sistemov in večje zaupanje s strani kolegov, zato so pogosto domena izkušnejših, srednje starih menedžerjev (Michel in Galperin, 2023, str. 576; Klenowski in Dodson, 2016, str. 108).

Kar zadeva **spol**, so pisci splošno soglasni, da moški še vedno prevladujejo v tej kategoriji kaznivih dejanj (Benson in Harbinson, 2020; Galvin, 2020; Ribeiro in drugi, 2019, str. 608; Michel in Galperin, 2023), pri čemer pa ne moremo zanikati, da se ti vzorci s časom spreminjajo. Vpletenost žensk se povečuje, pri čem je grobo omejena na kazniva dejanja na nižji ravni organizacijske hierarhije, kot so kraja identitete, nezakonite prisvojitve sredstev in poneverbe (Michel in Galperin, 2023 str. 576). To je v veliki meri posledica nevidnih sistemskih ovir, ki preprečujejo ženskam, da bi se povzpele na najvišje ravni korporativne moči (npr. izvršilni direktor). Nekoliko ironična svetla stran steklenega stropa–ženske, preprosto zato, ker kot družbena skupina še niso dosegle visokih položajev, so delno zaščitene pred izvrševanjem najresnejših finančnih kaznivih dejanj. Sklepno, če so na delovnem mestu določnemu spolu pripisane vloge, ki so povezane z dostopom do sredstev ali močjo, ali pa je določen spol prekomerno zastopan, bi lahko vplivalo na to, kateri spol je bolj nagnjen k storitvi kaznivih dejanj in kateri ne (Galvin, 2020, str. 65; Holtfreter, 2015, str. 427).

Zakonski stan prestopnikov belih ovratnikov je navadno poročen (Crank in Payne, 2015, str. 388), v nasprotju s samskim. Klenowski in Dodson (2016, str. 113) trdita, da to ne bi smelo biti presenečenje, saj večina teh prestopnikov svoja dejanja izvrši pozneje v življenju, pri čemer Gekoski in drugi (2022, str. 429–438) opažajo, da so v primerjavi z moškimi, ženske verjetneje samske, ločene in manj verjetno so živele z otroki in/ali partnerjem. Vzporedno s tem, ti prestopniki so terciarno **izobraženi**. Npr. Bernie Madoff, eden največjih prevarantov v zgodovini ZDA, ki je več desetletij zavajal vlagatelje s Ponzi shemami, je diplomiral na Univerzi Hofstra iz politične znanosti in kratek čas obiskoval Pravno fakulteto v Brooklynu. Medtem, ko je Tom Hayes, nekdanji borzni trgovec, ki je bil obtožen manipulacije z londonskimi medbančnimi obrestnimi merami (angl. Libor Interbank Offered Rate–LIBOR), diplomiral iz matematike in inženiringa na Univerzi v Nottinghamu in pridobil magister poslovedenja in administracije (angl. Master of Business Administration, v nadaljevanju MBA) na mednarodni poslovni Univerzi Hult (Ali, 2021, str. 326). V bistvu znanje zagotavlja specializiran dostop, potreben za storitev kaznivih dejanj (Leap, 2007, str. 30).

Izhajajo iz **družbeno stabilnega in urejenega družinskega ozadja** (Gekoski in drugi, 2022; Crank in Payne, 2015). Okolje in izkušnje med otroštvom lahko oblikujejo potencial za finančne delikte. Otroci iz revnih in delavskih družin so vzgojeni v slogu »naravne rasti«, kjer starši pričakujejo, da se bo otrokov razvoj spontano odvijal, če so zagotovljeni osnovni pogoji. Pri tem, starši uporabljajo implicitno komunikacijo in neposredno ukazujejo, namesto da bi otrokom razlagali. Otroci so neupoštevani. Z leti postanejo nesamozavestni in se izogibajo vključevanju v družbene odnose. Vendar ta vzgojni pristop ne vpliva na poznejšo vpletenost otrok v kriminalu belih ovratnikov. Ravno nasprotno, ti prevzemajo odgovornost za svoja dejanja. Otroci iz privilegiranih okolij pa se, za razliko od prvih, že dosti zgodaj naučijo veščin izogibanja moralni in

pravni odgovornosti. Namreč, privilegirani otroci so deležni »načrtne vzgoje«, kjer starši namerno spodbujajo otroka, da razvije kognitivne in socialne veščine. Način vzgoje, ki ga sledijo, skupaj s spodbujano in cenjeno konkurenčnostjo v srednji in višji plasti, lahko vodi do nebrzdane tekmovalnosti, arogance in občutka etične upravičenosti, ki so lahko temelj za izbiro kriminala belih ovratnikov v poznejšem obdobju življenja (Shover in Hochstetler, 2006, str. 59–63).

V nasprotju z dojemanjem prestopnikov belih ovratnikov kot enkratne delinkvente (Perri, 2011, str. 222), jih je bilo v vzorcu primerjalne študije Fredericksa in drugih (2016, str. 10), med drugim o stopnji recidivizma za kriminal belih ovratnikov, več kot 58 odstotkov aretiranih zaradi novega kaznivega dejanja v 3 letih po izpustitvi, 34, 7 odstotkov obtoženih (ali privedenih pred sodišče) zaradi novega kaznivega dejanja v 2 letih, 12, 4 odstotkov obsojenih zaradi novega kaznivega dejanja v 1 letu in 4, 4 odstotkov jim je bilo odrejeno izvrševanje kazni zapora po obsodbi zaradi novega kaznivega dejanja v 6 mesecih. Hkrati, Perri (2011, str. 222) opozarja, da tehnično razumevanje enkratnega delinkventa, kot osebe, ki je bila za kaznivo dejanje obsojena le enkrat, za prestopnike belih ovratnikov, včasih ne zadošča. Kot primer vzemimo Bernarda Madoffa, ki je bil leta 2008 v New Yorku aretiran zaradi piramidne sheme in obsojen na 150 let zapora. Tehnično gledano bi ga lahko uvrstili med prve delinkvente, saj je to bila njegova prva aretacija. Vendar pa se je njegova goljufija raztezala čez mnoga leta in obsežna ter včasih sodelujoča načrtovana narava goljufije je dejansko oteževalni faktor. Mnoge goljufije so rezultat mesecev načrtovanja in niso rezultat enega goljufivega dejanja na en določen dan, kar je bolj značilno za kazniva dejanja na ulični ravni. Zavedanje, da so prestopniki belih ovratnikov **ponavljajoči se prestopniki**, lahko vodi do bolj učinkovitih intervencijskih strategij, glede na to, da so Fredericks in drugi (2016, str. 10) zaznali, da kazen družbeno koristnega dela, krajše zaporne ali pogojne kazni, ki so najpogostejše, ne zmanjšujejo povratništva.

3.1.2 Slog kriminalnega mišljenja

Kriminalno mišljenje je kognitivni proces, ki služi kot predhodnik kriminalnega vedenja, še posebej izrazit pri prestopnikih belih ovratnikov, ki svojo vpletenost v kaznivih dejanjih na delovnem mestu zanikajo z uporabo miselnih mehanizmov, kot so zanikanje odgovornosti (dejanje je bilo nenamerno), zanikanje škode (v dejanjih ni elementa škode), zanikanje žrtve, sklicevanje na višje sile oz. vrednote (dejanje je storjeno v korist drugih, v dobro organizacije ali podjetja) in obsojanje obsojevalcev (storilec preusmeri pozornost s svojega deviantnega vedenja na motive in vedenje tistih, ki njegove kršitve ne odobravajao) (Nawawi in Salin, 2018, str. 894; Stadler in Benson, 2012, str. 496), ki jih uvrščamo pod pojem nevtralizacij. Tehnike nevtralizacije (angl. Techniques of neutralization) so kognitivna ali jezikovna orodja, ki storilcem

začasno omogočajo, da se razbremenijo dolžnosti ravnanja v skladu z normami in se izognejo moralni krivdi (Benson in Manchak, 2014).

Teorijo nevtralizacije sta razvila Sykes in Matza (1957) in temelji na teoriji različnih združenj (McGrath, 2021, str. 417). Ta teorija poudarja, da se posameznik lahko odloči za kriminalno pot, ko se sooči z večjim številom interpretacij, ki podpirajo kršitev zakona, kot tistih, ki to obsojajo. Poslovneži se pogosto srečujejo z interpretacijami, kot so »Business is business« in »No business was ever built on the beatitudes«, ki poudarjajo stroge poslovne norme, ne glede na osebne občutke ali odnose, ter zavračanje moralnih vrednot. Ta izpostavljenost se zgodi v interakcijah z managerji ali sodelavci in se ne samo naučijo metod/tehnike za kršenje zakona, ampak tudi absorbirajo določeno kriminalno ideologijo (Jordanoska in Schoultz, 2020, str. 7).

Uporaba tehnik nevtralizacije, v svoji subtilnosti, razkriva globlje ukoreninjene vzorce kriminalnega mišljenja. Leeper–Piquero in drugi (2005, str. 159–188) so s svojo empirično študijo na vzorcu 133 študentov MBA, ki imajo poslovne izkušnje ali delajo poln delovni čas, podprli uporabo teoretičnih okvirjev teorije različnih združenj in tehnik nevtralizacije pri razumevanju odločitev o izvršitvi kriminala belih ovratnikov. Rezultati kažejo, da ima korporativna klima, vedenje sodelavcev in vedenje upravnega odbora, vpliv na zaposlenega, in sicer, kaj bi storil, ko bi se moral odločiti, ali storiti neetična dejanja. Osupljivo, starejši udeleženci so poročali, da bi sprejeli ukrepe, ki bi privedli do poškodovanja ali ubijanja nedolžnih ljudi, medtem ko bi zavestno zanemarjali in se uprli moralnim vrednotam. Drugo, od vključenih tehnik sta »zanikanje škode« (tj. vlada pretirava z nevarnostmi za potrošnike in dobiček je edina prioriteta) in »zanikanje odgovornosti« (tj. na splošno so izdelki na trgu varni, zato proizvajalci korporacij ne bi smeli prevzeti krivde za nekaj poškodb, ki se zgodijo) naredili največji vtis na udeležence, v smislu, da bi ju uporabili, če bi izvršili korporacijski kriminal. Starejši in izkušnejši udeleženci so pogostejše sprejemali takšna stališča, pri čemer je dobiček korporacije njihova edina zvestoba, kar odseva tehniko »sklicevanje na višje sile«.

Uporabljene nevtralizacije se razlikujejo glede na vrsto storjenega kaznivega dejanja in položaj zaposlenega v organizacijski strukturi. Teorija nevtralizacije nam nudi svež vpogled v um kriminalnega podjetnika, kar pomeni, da kriminal belih ovratnikov ne sme biti omejen na razumevanje kriminogenih tendenc. Namreč, številni zaposleni, ki sicer spoštujejo zakonodajo, z namenom, da ohranijo svojo družbeno samopodobo ali odvrnejo občutke krivde bodo uporabili nevtralizacijo. Zdaj so potrebne nadaljne raziskave v smislu empiričnih raziskav (Gottschalk in Smith, 2011, str. 307).

3.1.3 Lastnosti osebnosti

Rezultati študije, ki je bila izvedena s pomočjo intervjujev in izpolnjevanja Eysenckovega osebnostnega vprašalnika med prestopniki, obsojenih za goljufije, podkupovanja, in podobnih dejanj na delovnem mestu, kažejo, da se ti razlikujejo od splošne populacije, saj so izkazovali težnjo po iskanju drugačnih stimulacij, da bi dosegli svojo optimalno raven vznemirljivosti, bili so impulzivnejši, nagnjeni k tveganju, in izražali so nižjo samoregulacijo ter nadzor jeze. S kombinacijo prijaznosti, čustvene stabilnosti, visoke ekstravertiranosti in hipokritnosti so izkazovali močno povezavo z kognitivno stranjo psihopatije. Zdelo se je, da je skupina bolj prijetna, odprta in družabna kot splošna populacija, vendar s sposobnostjo manipulacije in laganja. Te lastnosti bi bile prednost za uspešne prestopnike belih ovratnikov, ki poskušajo druge prepričati v svoje kriminalne sheme. Ugotovitve kažejo, da so finančni prestopniki, ki so vpleteni v goljufije na delovnem mestu in korupcijo, osebni lažnivci, kar jim zagotavlja, da so uspešni kandidati za zaposlitev. Delodajalci ne bi smeli biti zaslepljeni s površinskim šarmom kandidatov in bi jih morali preveriti z uporabo vprašalnikov psihopatije, osebnosti in drugih (Nee in drugi, 2019, str. 492–493).

Skladno z idejo »asortativnega parjenja«—da ljudje privlačijo tista okolja, s katerimi so bolj združljivi po naravi—pa priznati moramo, obstaja neizogibna možnost, da določene industrije, podjetja in poklici privlačijo določene osebnosti. Denimo, tiste, ki so nagnjeni k tveganju, lahko privlačijo industrije ali podjetja, ki imajo zgodovino ali organizacijsko kulturo opravljanja poslovnih dejavnosti, vse do in tik čez mejo nezakonitosti, ali tiste, ki so nagnjeni k impulzivnosti ali ambiciozni, lahko privlačijo podjetja, ki nagradjujejo zaposlene, če uresničujejo finančne cilje na račun poslovne etike (Apel in Paternoster, 2009, str. 15–18). Vzporedno, so določene lastnosti, ki jih označujemo kot negativne, a so nujne za učinkovito opravljanje delovnih nalog, denimo na vodilnih položajih. Visoka stopnja samozavesti in odločnosti, ki sta povezani z narcisizmom, lahko pomagata vodji, da ostane osredotočen tudi v zahtevnih situacijah. Po drugi strani pa lahko neobvladljiva agresija in pomanjkanje empatije, ki sta značilni za psihopatijo, povzročita, denimo, agresivno elektronsko pošto, zastrašujoče pogovore ena na ena in povečanje delovne obremenitve za tiste, ki jih izzivajo, etične dileme in negativno vplivata na organizacijsko kulturo (Diller in drugi, 2021, str. 118–119; Harris in Jones, 2018, str. 476). Za dobro naše družbe je pomembno, da razlikujemo med lastnostmi, ki so potrebne za uspešno vodenje, in tistimi, ki škodujejo organizaciji. Empatija, prepričljivost, in poštenost so primeri lastnosti, ki krepijo pozitivno vodenje in managersko vedenje. Žal, splošno gledano, pa je zaposlenih s temi osebnostnimi lastnostmi vedno manj, bolj ko se bližamo višjim položajem oz. poklicom, ki nudijo sloves posameznikom (Harris in Jones, 2018, str. 476–477).

Raziskovalci so v splošnem opisali osem osebnostnih lastnosti, ki spodbujajo kriminalno dejavnost belih ovratnikov: (1) potreba po nadzoru; (2) ustrahovanje; (3) strah pred neuspehom; (4) karizma; (5) narcizem; (6) pomanjkanje integritete; (7) ambicija po uspehu; in (8) pomanjkanje družbene vesti (Bucy in drugi, 2008, str. 413). Bucy in drugi (2008, str. 409–411) so na podlagi intervjujev s 45 odvetniki, ki so imeli opravka s prestopniki belih ovratnikov, ugotovili, da ti odvetniki prestopnike razdelijo na voditelje in podrejene. Obe kategoriji kažeta različne osebnostne profile. Voditelji so inteligentni, zviti, arogantni, uspešni, pohlepni, agresivni, nagnjeni k tveganju, narcisoidni, odločni in karizmatični. Podrejeni voditeljem pa so manj agresivni, manj ambiciozni, manj samozavestni, pasivni, podrejeni, nagnjeni k slepemu sledenju drugim in manj pripravljeni prevzeti odgovornost za svoja dejanja, ker menijo, da izvajajo zgolj ukaze voditelja.

3.1.4 Motivi

Na eni strani so negativni organizacijski dejavniki, ki rezultirajo iz določenih organizacijskih vedenj na posameznike in skupine znotraj organizacij. Konflikti, opravljanje, stres, sabotža in ustrahovanje na delovnem mestu, disfunkcionalno vodenje, so nekateri primeri, ki organizacijo in njene člane lahko drago stanejo. Zaposleni, ki so tarča neetične organizacijske kulture zlahkoto podležejo svojim mislim in čustvam, in tako postanejo motivirani za vzpostavitev pravičnosti in popravljanjem krivice, ki se jim godi (Zhong in Robinson, 2021, str. 1431–1441; Bozkus, 2023, str. 1). Ponarejanje poročil o stroških, protipravno prisvajanje sredstev in vključevanje v dejavnosti, ki predstavljajo navzkrižje interesov so eni od primerov dejanj, ki, kot odgovor zaposlenega, sporočajo, da se bo uprl, in s katerimi, žal, ogrožajo solidarnost članov organizacije, škodujejo poslovnemu ugledu in finančnemu uspehu organizacije (Quade in drugi, 2017, str. 679).

Na drugi strani je, poleg dejavnikov povezanih z negativnim vplivom organizacijskega okolja, prostovoljna motivacija oz. individualni dejavniki. Pri tem so Bucy in drugi (2008, str. 405–409) še najbolj povzeli, kaj motivira zaposlene k storitvi kaznivih dejanj. Voditelje organizacij motivirajo predvsem dejavniki, kot so pohlep, priložnost, aroganca, občutek upravičenosti, konkurenčnost, strah pred neuspehom ali izgubo službe, izguba življenjskega sloga, pritisk za dosego organizacijskih ciljev in enostavnost nevtralizacij dejanj. Podrejene, ki so po lastnostih predvsem šibki, naivni, nesamozavestni in neasertivni, pa motivirajo predvsem dejavniki, kot so prepričanost v pravilnost svojega cilja, zvestoba nadrejenemu, želja po večjem zaslužku, prevzetost s karizmo vodje, strah pred izgubo službe, težnja po višjem statusu in napredovanje.

3.1.5 Znan obraz kriminala belih ovratnikov

Bernard Madoff, ameriški finančnik, ki je decembra 2008, v svojih sedemdesetih letih priznal krivdo na zveznem kazenskem sodišču, da je ogoljufal tisoče vlagateljev v dlje trajajoči piramidni shemi, se je zapisal »med glavne zlobneže« poslovne ameriške zgodovine. Madoff, rojen leta 1938 v vzpenjajoči se družini srednjega razreda in poročen s svojo srednješolsko ljubeznijo, je bil univerzitetno izobražen iz političnih ved. Medtem, ko je imel urejeno družinsko življenje (družinski člani, vključno s sinovi, so delali kot finančni trgovci), za katerega je skrbel do najmanjše podrobnosti, da je bilo uglašeno z njegovo zunanjo podobo, kot so npr. usklajeni poročni prstani s katero koli starinsko zlato ali platinasto uro, in veličasten življenjski slog z zasebnimi letali, hišo v Franciji in jahto, zasidrano ob francoski rivieri, ter penthouse stanovanjem na Manhattenu, pa je bil v svojem poslovnem svetu čisto drug. Pravzaprav takšna veličastnost je značilnost psihopatov. S svojo površno šarmantnostjo, zvitostjo, navidezno inteligenco in magnetno osebnostjo je prevaral in pridobil zaupanje tisočih vlagateljev. Pri tem ga je preprosto motiviral pohlep, da ohrani svoj donosni življenjski slog. Madoff je priznal svojo krivdo, vendar se je zdelo, vsaj po sodnikovih besedah, da ga posledice njegove goljufije niso prizadele. Po mnenju svojih sozapornikov je bil neskesan in je bil zaničevalen do svojih žrtev in celo dajal vtis, da je resnična žrtev tega, kar se je zgodilo (tehnika nevtralizacije) (Boddy, 2023, str. 152–159; Anderson, 2017, str. 212; Singer, 2016, str. 227–228; Buchholz, 2012, str. 109).

3.2 Kriminogena vloga organizacije

Preden lahko storite uspešen delikt, morate imeti priložnost in organizacija jo zagotavlja. Sutherland (1983, str. 229–230) je postavil v ospredje organizirano in premišljeno naravo kriminala belih ovratnikov, ne v novodobnem smislu, kjer se diskurz organiziranega kriminala običajno nanaša na neligitimne, kriminalne združbe in kriminalna podjetja, temveč v potrebi po razumevanju neformalne in formalne organizacije dejavnosti belih ovratnikov (Levi in Lord, 2023, str. 483). Za razumevanje, kateri osrednji kavzalni dejavniki prispevajo k razlagi variacij v odločitvah za sodelovanje v kriminalu belih ovratnikov, seveda ni smiselno izključiti človeške dejavnosti, vendar pa zateva premik od abstraktnih, atomiziranih posameznikov k upoštevanju dejavnosti v kontekstu struktur (Tombs in Whyte, 2007, str. 3). Kot navajajo Tomlinson in Pozzuto (2016) ter Apel in Paternoster (2009, str. 20), so velikost organizacije (in sicer velike organizacije), raven birokracije, organizacijska kultura, organizacijska struktura, organizacijska strategija in sistem nagrajevanja (med drugim) lahko kavzalni dejavniki kriminala, ki jih moramo raziskati. Wheeler in Rothman (1982, str. 1426) sta pravzaprav še najbolj natančno povzela skrb glede vpliva organizacijske strukture, ki je po njunem opazovanju »orožje« prestopnikov belih ovratnikov, kar sta »nož« in »pištola« za ulične prestopnike.

Da bi lažje razumeli, si na hitro oglejmo primer raketoplanov Challengerja in Columbie. V obeh uničenjih so bila varnostna vprašanja, zaradi katerih je Nacionalna uprava za aeronavtiko in vesolje (angl. National Aeronautics and Space Administration, v nadaljevanju NASA) zaustavila program raketoplane, »nizkotehnološke«, so se pojavila že večkrat in so bila dobro znana upraviteljem raketoplanov na ključnih ravneh. Medtem ko je bila težava v tesnilnem obroču v Challengerjevem desnem raketnem ojačevalniku na trdo gorivo, ki je popustil zaradi mrzlega vremena, in ki je povzročil uničenje tega raketoplane, je bil vzrok za nesrečo Columbie udar odlomljenega kosa izolacijske pene odpadlega z velikega rezervoarja za tekoče gorivo v sprednji rob levega krila. Čeprav so se tehnične napake v ozadju obeh nesreč razlikovale, sta si bili nesreči v več pogledih srhljivo podobni, saj sta vključevali vrsto organizacijskih in managerskih napak. In sicer, v obeh nesrečah so bili opaženi prvi znaki tehnoloških okvar, ki so bili ocenjeni kot nezaželeni, a »sprejemljivi«; managerji (odločevalci) so bili izolirani, bili so pod močnim pritiskom za izstrelitev, niso poslušali izkušenih inženirjev in niso mogli odkrito priznati in razpravljati o nerešenih problemih (Mahler in Casamayou, 2009, str. 4–5).

Columbia Preiskovalni odbor za nesreče je sklenil, da NASA ni učeča se organizacija (Mahler in Casamayou, 2009, str. 6), saj so bile številne pomanjkljivosti varnostnih sistemov in napak srednjega managementa, ki so jih navedli preiskovalci po nesreči Challengerja, znova vidne v primeru Columbie. V organizaciji je bil prisoten vzorec sprejemanja, ki je dopuščal težave s peno brez zadostne inženirske utemeljitve, medtem ko so managerje, odgovorne za napačne odločitve, le premestili ali upokojili (Garrett, 2004, str. 389; Vaughan, 2007, str. 15). Čeprav so spremenili strategijo in uvedli nove postopke poročanja in dokumentiranja ter izboljšali nadzor, so varnostni sistem samo podkrepili z novimi kadri, ne da bi na institucionalni ravni pozvali elitne voditelje v Beli hiši in kongresu, da prevzamejo odgovornost za politične in gospodarske odločitve, ki so agencijo potisnile v »poslovni način«. NASA ni mogla uskladiti ciljev in virov, ker so bili cilji in viri določeni zunaj agencije. Močni voditelji so ohranili NASINO organizacijsko kulturo ohranjanja urnikov in stroškovne učinkovitosti, ki je spodbopavala načela tehnološke organizacije z visokim tveganjem. Merilo NASINEGA uspeha je bilo, koliko so bili zmanjšani stroški in kako učinkovito je bil izpolnjen načrt–urnik izstrelitev. Toda vesoljski raketoplan zdaj ni in tudi nikoli ni bil operativno vozilo. Ne moremo raziskovati vesolja na podlagi fiksnih stroškov. Poudarek na posameznih napakah pri odločanju namesto na kulturnih in strukturnih pogojih, ki so pripeljali do normalizacije deviantnosti, je te pogoje pustil nespremenjene. Nazadnje, neodvisni varnostni sistem s pooblastili za preglasitev odločitev managementa o tehničnih anomalijah ni nikoli nastal, ker so bile varnostne enote še vedno odvisne od agencije glede virov in pooblastil (Vaughan, 2007, str. 15–16; Columbia Accident Investigation Board, 2003, str. 203).

Zaključek, ki ga je treba potegniti iz dveh primerov NASA, je, da bo zamenjava in kaznovanje posameznikov, ki se ukvarjajo z organizacijsko deviacijo, ne da bi obravnavali sile na makro in mezo ravni, ki oblikujejo odločitve na delovnem mestu, povzročilo samo to, da bo nova oseba ali osebe doživljala enake pritiske in priložnosti, da se vključijo v deviantnost, kot so to storili prejšnji zaposleni. Vredno omembe je tudi, da se normalizacija deviantnosti razlikuje od »tehnike nevtralizacije«, socialnopsihološke razlage deviantnih dejanj, ki nakazujejo akterjevo zavedanje, da je dejanje napačno. Ko je deviantnost normalizirana, akterji v tej nastavitvi dejanja ne vidijo kot napačnega, kar pomeni, da moramo preučiti odločanje kot situirano delovanje. To ni prikrito drugim članom organizacije; v resnici je kulturno odobreno in zato nagrajeno (Vaughan, 2007, str. 12–16).

Organizacije so same po sebi kriminogene, mišljeno, da so same po sebi nagnjene k storitvi kaznivih dejanj, vendar ne nujno kriminalne (Glebovskiy, 2019, str. 434). Vodenimi smo, da preučimo vprašanje, ali v organizacijah obstaja niz selektivnih procesov, ki določene vrste oseb potiskajo na vplivne položaje ali ki od tistih na vplivnih položajih zahtevajo vedenje, ki, pri doseganju cilja v pogojih težav, lahko rezultira s kriminalom (Apel in Paternoster, 2009, str. 18). Needleman in Needleman (1979, str. 526), ki sta se že lotila te »analoge«, sta opozorila raziskovalce na dve različici kriminogeneze, ki ju ni enako verjetno opaziti in preučevati, vendar sta obe kritični za naše razumevanje tega pojava. Opisala sta dva modela kriminogeneze, in sicer, kriminalno–prisilni sistemi, v katerih strukturni pogoji prisilijo v nezakonita dejanja člane korporativnega sistema in/ali tiste, s katerimi pridejo v stik kot kupci ali stranke, pri čem kaznivo dejanje neposredno podpira cilje organizacije, in kriminalno–facilitacijski sistemi, v katerih strukturni pogoji ne silijo, vendar samo spodbujajo nezakonita dejanja članov korporativnega sveta in/ali tistih, s katerimi pridejo v stik kot kupci ali stranke, pri čem kaznivo dejanje slučajno podpira organizacijske cilje.

Glebovskiy (2019, str. 436) našteva, da so organizacijska kultura in struktura, hierarhični elementi, skupinsko mišljenje, avtoritarni slog vodenja, poslušnost avtoriteti, nerealni poslovni cilji in visoka stopnja konkurenčnosti na delovnem mestu primeri pogojev in dejavnikov, ki posameznike prisilijo v kazniva dejanja, ter strukturna kompleksnost in pomanjkanje preglednosti, ki spodbuja prikrivanje kaznivih dejanj, slaba notranja kontrola in proces obvladovanja tveganj, ki omogoča, da kaznivo dejanje ostane neodkrito, primeri pogojev in dejavnikov, ki zagotavljajo nastanek kriminala v organizaciji.

4 KORPORATIVNI UGLED IN KRIMINAL BELIH OVRATNIKOV

Eno poglavitnih neopredmetenih sredstev, ki jih mora podjetje izgubiti, ko se sooči s sumi ali obtožbami poslovne nepravilnosti, je svoj poslovni ugled na trgu in med drugimi deležniki (Gottschalk, 2011, str. 27).

4.1 Korporativni ugled in pričakovanja deležnikov

Korporativni ugled je bil tradicionalno razumljen kot kolektivna družbena sodba, osredotočena na zmožnosti ali lastnosti podjetja. Učenjaki so na podlagi tega začeli priznavati, da ima lahko podjetje več korporativnih ugledov, odvisno od posebnih sposobnosti in lastnosti, ki se ocenjujejo (Bundy in drugi, 2021, str. 1111). Celoten ugled podjetja je funkcija njegovega ugleda med različnimi deležniki (kupci, dobavitelji, zaposleni, vlagatelji, politiki, regulativni organi, skupnosti, v katerih podjetje deluje, nevladne organizacije) v posebnih kategorijah (korporativno upravljanje, podpora strankam, odnosi z zaposlenimi, kakovost izdelkov, reševanje okoljskih in socialnih vprašanj, finančna uspešnost, intelektualni kapital, itd.). Močan pozitiven ugled celotnega podjetja bo povzročil močan pozitiven ugled med deležniki v več kategorijah (Eccles in drugi, 2007, str. 107). Večkratni korporativni ugled je tako pogosto označen kot ugled nečesa, ki se razlikuje glede na pričakovanja in idiosinkratično dojemanje opazovalcev do podjetja (Bundy in drugi, 2021, str. 1111).

Torej, korporativni ugled temelji na pričakovanjih deležnikov—odraža relativni uspeh podjetij pri izpolnjevanju pričakovanj več deležnikov (Bundy in drugi, 2021, str. 1111). Z izpolnjevanjem njihovih pričakovanj, podjetja pridobijo na številnih prednostih, kot so povečano zaupanje strank v izdelke in storitve; zmanjšano kognitivno disonanco, saj ugled deluje kot nodomestek za informacije; zvestobo strank, na kar lahko podjetje postavlja višje cene izdelkov in storitev; dostop do kapitalskih trgov, kar zmanjšuje stroške kapitala; zanimanje vlagateljev, kar povečuje vrednost delnic; zadovoljstvo zaposlenih, kar pomaga podjetju pridobiti talente in prednosti pri pogajanjih z deležniki, kar olajša sodelovanje in sklepanje poslov. Jasno, te prednosti so pomembne za uspešnost, na kar bi morala tržna vrednost podjetja *ceteris paribus* rasti z boljšim ugledom (Schwaiger in drugi, 2009, str. 41).

Temeljni argument tega poglavja v magistrskem delu je, da so ključni mehanizem, na katerem temelji učinkovitost preventivne strategije podjetja za kriminal belih ovratnikov, situacijska pričakovanja deležnikov do podjetja, ki temeljijo tako na presoji ugleda kot na naravi kršitve belih ovratnikov (Bundy in drugi, 2021, str. 1113). Kot prvo, kriminal belih ovratnikov neposredno ogroža pričakovanja zainteresiranih strani (**glej podpoglavje 4.2**). Ker so organizacije, prek odnosov izmenjave z zunanjimi akterji

odvisne od svojega okolja za informacije, vire ali družbeno legitimnost, so nesamozadostne. Zainteresiranim stranem daje ta odvisnost moč, da jo nadzorujejo ali vplivajo na osrednjo organizacijo. Če imajo dostop do virov, ki so relativno kritični za osrednjo organizacijo, je zunanji nadzor zainteresiranih strani še posebej verjeten. Npr. dobavitelji lahko zagotovijo materialno ali nematerialno strokovno znanje; delničarji lahko prinesejo kapital; lokalne skupnosti lahko ponudijo infrastrukturo; stranke lahko zagotovijo zvestobo in pozitivno besedo; in managerji in zaposleni lahko zagotovijo zvestobo in znanje. Sposobnost vplivanja na organizacijske prakse in sodelovanja bo večja, če bo večje število vezi med deležniki. V primeru, da organizacija ne uresniči pričakovanj deležnikov oz. zainteresiranih strani, deležniki s strategijo zadrževanja prenehajo zagotavljati vir z namenom, da podjetje spremeni določeno vedenje (Kolk in Pinkse, 2006, str. 61).

Denimo, deležniki se odzovejo z bojkotom, prekinitvijo dobavnih in distribucijskih odnosov, zapustitvijo zaposlitve v podjetju in tako naprej, če ugotovijo, da se je podjetje vpletlo v družbeno neodgovorno prakso izkoriščanja dela otrok v tovarnah z namenom zniževanja proizvodnih stroškov. Na tak način, ne samo da podjetje spozna, da je uporaba dela otrok predraga, ampak utрпи tudi izgubo korporativnega ugleda zaradi umika deležnikov (Barnett, 2014, str. 678).

Kot drugo, stopnja kršitve in ogroženosti korporativnega ugleda je odvisna od pripisovanja odgovornosti za storjena kazniva dejanja belih ovratnikov (**glej podpoglavje 4.3**). Ko se deležniki odločajo za kaznovanje podjetij za njihovo kršitev belih ovratnikov, se lotijo kognitivne zahtevne in zapletene naloge. Smiselno je domnevati, ko pride do slabih ravnanj, da se deležniki sklicujejo na kognitivno podlago, ki jo predlaga doktrina mens rea, da bi pomagale določiti ustrezne sankcije. Res je, da zakoni številne vrste deliktov podjetij prepoveduje, civilna in kazenska sodišča pa zagotavljajo formalno sredstvo za kaznovanje kršiteljev, vendar slednje ni dovolj. Namreč s sodnimi postopki ne moremo nadzorovati številnih za družbo škodljivih dejanj, če niso nezakoniti. Da bi zapolnili to praznino, so znanstveniki na rastočem področju poslovanja in družbe pred nekaj desetletij začeli preučevati neformalna sredstva, s katerimi bi družba lahko nadzorovala vedenje podjetij (Barnett, 2014, str. 677–679). Sankcija, ki jo družba oz. deležniki naloži podjetju, je izguba ugleda. Strošek izgube ugleda nalaga »trg« oz. bolj specifično, odziv zainteresirani deležnikov (po presoji), ki sodelujejo ali bi lahko v prihodnosti sodelovali s podjetjem, in katerih odziv iz lastnega interesa lahko povzroči stroške za podjetje (Alexander in Arlen, 2018, str. 11). Sankcija ugleda nastane zato, saj so na podlagi koristi sodelovanja s kršiteljem, ki je s svojim dejanjem razkril, da je za poslovanje manj privlačen, opazovalci spremenili svoje poglede (Iacobucci, 2014, str. 190).

Do sankcije oz. izgube ugleda pride zaradi različnih vrst poslovnih kršitev, pri čemer so rezultati mešani, z velikimi izgubami ugleda za nekatere in zanemarljivi za druge. Zakaj je temu tako, tiči odgovor v stroških, ki jih podjetja z nekaterimi kršitvami ne nalagajo strankam. Denimo, zavajanje vlagateljev z lažnim prikazovanjem finančnih izkazov povzroča velike izgube ugleda. Enako velja za goljufanje strank. Storilec se v takih incidentih izkaže kot nezanesljiv. Podjetja ponavadi izgubijo prodajo, če goljufajo stranke. Tisti, ki goljufajo dobavitelje in zaposlene, se soočajo z izgubljenimi komercialnimi krediti in višjimi vhodnimi stroški. Če podjetja lažejo svojim vlagateljem, se soočijo z višjimi stroški financiranja (Karpoff, 2012, str. 372). Vendar izgub ni ali so blage v primerih, kot so okoljske kršitve, ko podjetja oškodujejo samo nepovezane tretje osebe. Denimo, če podjetje za elektropoliranje izpušča strupene kemikalije v mestni kanalizacijski sistem, so prizadeti le nepovezani ribiči na spodnjem toku. Vzroka, da bi stranke, ki poslujejo s podjetjem, prekinile sodelovanje, nimajo, če odmetavanje ne vpliva na kakovost izdelkov po katerih povprašujejo. Še vedno pa velja, da bi teoretično lahko podjetja, ki kršijo okoljska pravila, utrpela izgubo oz. dobili sankcijo ugleda, če potrošnik in dobavitelji zavrnejo poslovanje z njimi (Karpoff, 2012, str. 362–363). Leta 1989, po razlitju nafte Exxon Valdez so npr. nekateri potrošniki obljubili, da bodo kupovali gorivo od drugih prodajalcev, in so razrezali svoje kartice ExxonMobil (Karpoff, 2012, str. 372–373).

4.2 Vpliv kriminala belih ovratnikov na deležnike

Sledi obravnava vpliva kriminala belih ovratnikov na izbrane deležnike. In sicer, na potrošnike, zaposlene, vlagatelje in dobavitelje, ki se na splošno štejejo kot primarni deležniki, zaradi svoje moči in legitimnosti, pa tudi zaradi njihove sposobnosti, da podjetjem postavijo nujne zahteve (Fombrun, 2012, str. 98; Costa in Goulart da Silva, 2018, str. 40). Primarni deležniki imajo izrecna pogodbena razmerja in zato pogoste neposredne izmenjave s podjetji. Podjetja pravzaprav vedo, da se morajo izogibati oportunističnim vedenjem, saj se bodo drugače soočala z izgubami, ki se bodo pojavile, če bo to vedenje, ko se odkrije, uničilo odnos izmenjave s primarnimi deležniki. Sekundarni deležniki pa nasprotno ne sodelujejo v neposrednih gospodarskih transakcijah in zato nimajo nad njimi nobene formalne pogodbene pristojnosti. Oni imajo različne tehnike vplivanja, ki ga usmerjajo z bojkotom izdelkov in storitev, javnimi demonstracijami na ulicah ter drugimi oblikami državljanskih protestov (Shubham in drugi, 2017, str. 920). Drži tudi, da se raven razmerja med primarnimi in sekundarnimi deležniki sčasoma spreminjajo in se lahko med podjetji razlikujejo. Npr. interesne skupine, sindikati in prostovoljci so sekundarni deležniki v večini institucij. Vendar glede na njihove dejavnosti lahko te skupine pridobijo status primarne zainteresirane strani. Ne glede se v tem delu osredotočam na izbrane deležnike (Costa in Goulart da Silva, 2018, str. 40).

4.2.1 Potrošniki

Potrošniki pričakujejo dandanes, da bodo izdelki, ki jih kupujejo, pristni, cenovno ugodni in varni. Zaupajo podjetjem, ki proizvajajo in prodajajo izdelke, ker verjamejo, da tržni inšpektorat opravlja svoje dolžnosti pri nadzoru spoštovanja zakonov o varstvu potrošnikov. Navzlic temu, pa potrošniki še naprej trpijo nepravilnosti in posledice kaznivih dejanj, storjenih proti njim. Stalno se srečujejo s predpisanimi farmacevtskimi zdravili, ki predstavljajo resno tveganje za zdravje; lažnimi spletnimi ocenami izdelkov; preplačujejo osnovno blago, ker so se proizvajalci ukvarjali z spreminjanjem cen in tržno manipulacijo; jedo okuženo hrano; kupujejo avtomobile, ki jih prodajajo njihovi proizvajalci kljub znanim varnostnim vprašanjem; so prevarani z zavajajočim in lažnim oglaševanjem, promocijo in trženjem; in kupujejo strupeno kozmetiko. Tu se seznam ne ustavi. Potrošniki so v tem kontekstu žrtve različnih kaznivih dejanj v zvezi s potrošniki (Antonowicz in Colaguori, 2023, str. 330).

Na splošno so potrošniki ena glavnih skupin, ki so viktimizirani s strani kaznivih dejanj belih ovratnikov, vsi potrošniki pa so izpostavljeni varnostnim in zdravstvenim grožnjam, goljufijam ter prevaram pri proizvodnji in prodaji potrošniškega blaga in storitev. Ne glede na to, da glede številnih prehranskih in potrošniških izdelkov javna zaskrbljenost narašča in zavedanje, kako resne so škode, se mnoge ne štejejo za »kaznivo dejanje«. Primerom, kot so goljufije pri slabem delu »kavbojskih« gradbenikov, prodaja zastrupljene hrane ter grožnjam in nevarnostim, ki jih predstavljajo kemikalije v kozmetiki, hrani, igračah, gospodinjski čistilih, se očita trivialnost (Croall, 2009, str. 127–130).

Če uporabimo primer goljufije s hrano, škandal z melaminom na Kitajskem leta 2008, je incident v zvezi z varnostjo hrane, ki vključuje mleko v prahu za dojenčke, mleko in druge mlečne izdelke, okužene z melaminom izbruhnil 16. julija, potem ko so v kitajski provinci Gansu 16 dojenčkom, ki so se hranili z mlekom v prahu, ki ga je proizvedla skupina Sanlu, diagnosticirali ledvične kamne. Po preiskavi je bilo ugotovljeno, da so bili okuženi izdelki z melaminom, najdeni tudi v 21 drugih podjetjih, vključno z nekaterimi uglednimi, kot so skupine Yili, Mengniu in Yashili. Na Kitajskem je bilo do novembra 2008 prijavljenih približno 300000 žrtev, šest dojenčkov je zaradi ledvičnih kamnov ali drugih poškodb umrlo, hospitaliziranih pa jih je bilo 860. Mleku, da bi se zdelo, da ima višjo vrednost beljakovin in posledično višjo ceno, je bilo dodano preveč melamina (Zhou in Wang, 2011, str. 103). To ne šteje čustvene travme milijonov staršev, ki še naprej živijo z zaskrbljenostjo, da bi v prihodnosti lahko njihov otrok razvil zdravstvene težave. Prav tako ne šteje dodatnih stroškov staršev, ki so obupno iskali uvožene mlečne izdelke, ki jih je bilo težko dobiti in so veliko dražji od domačih izdelkov, niti ne šteje dodatnih stroškov ljudi, ki so poiskali zdravniško pomoč. Ko je bilo razkrito, da skoraj vsi kitajski mlečni izdelki, vključno z jogurtom, sladoledom in

navadnim mlekom vsebujejo melamin, so se strahovi še povečali. Prepoved uvoza izdelkov, ki vsebujejo kitajsko mleko, vključno z bonboni in pekarskimi izdelki, je napovedalo več držav po vsem svetu. Ko so mediji poročali, da so uradniki podjetja Sanlu vedeli za težavo že mesece in morda že decembra 2007, ne da bi sprejeli kakršne koli korektivne ukrepe, se je panika še najbolj razširila (Xiu in Klein, 2009, str. 464).

Za podjetja, katerih izdelki so bili kontaminirani, so bile finančne izgube uničujoče. V prvih 10 dneh po razkritju kontaminacije z melaminom, so velika mlečna podjetja, kot sta Mengniu in Yili, izgubila 80 odstotkov svoje prodaje, medtem ko se je povpraševanje po mlečnih izdelkih iz pekinške družbe Sanyuan Company povečalo, katere izdelki niso bili prizadeti. Decembra 2008 je Sanlu, veliko mlečno podjetje, ki je prodajalo in proizvajalo izdelke, ki so bili prvič opredeljeni kot okuženi, razglasilo stečaj in njegovo premoženje je bilo predano podjetju Beijing Sanyuan Food Company za približno 40 odstotkov njihove vrednosti pred stečajem podjetja. Podjetje Fonterra ni imelo nič od svoje naložbe v višini \$153 milijonov konec leta 2005, v kateri je pridobilo 43 odstotkov skupine Sanlu. Bankrotiranemu podjetju je Kitajska vlada naložila globo v višini \$7,3 milijona (Xiu in Klein, 2009, str. 464).

Nato je prišlo do številnih aretacij. Sedem uradnikov lokalne vlade, vodja kitajskega urada za nadzor kakovosti, inšpekcijske preglede in karanteno (angl. General Administration of Quality Supervision, Inspection and Quarantine–AQSIQ) ter predsednica nadzornega odbora Sanlu Group so bili, kot odziv na incident, prisiljeni odstopiti ali bili odpuščeni (Zhou in Wang, 2011, str. 103; Xiu in Klein, 2009, str. 464). Potrošniki so po incidentu zmanjšali povpraševanje po mlečnih izdelkih, kar je povzročilo stisko več kot 2 milijonom kitajskih kmetov, ki nimajo sredstev za preživljanje svojih krav molznic in nimajo kje prodati svojega mleka (Zhou in Wang, 2011, str. 103).

Pomislite, in jasno bo, da gre v teh primerih za kriminal belih ovratnikov, saj narava storilcev belih ovratnikov temelji na uporabi strokovnega znanja in veščin, ki jim omogočajo, da izkoristijo vrzeli v zakonodaji in predpisih z namenom zagotoviti konkurenčno prednost ali pridobiti finančno korist podjetju, kar povzroča negativne učinke na potrošnike in njihovo zaupanje v podjetje. V primerjavi z zakonodajo se kriminaliteta prilagaja spremembam običajno hitreje, še preden se določena dejanja kriminalizirajo kot kazniva dejanja. Pred zakonodajalci je vedno en korak naprej. Goljufije potrošnikov so navadno opredeljene kot finančna izguba, ki nastane zaradi goljufivih metod, ki jih uporablja določeno podjetje ali posameznik, in so precej razširjene. Z dajanjem proizvodov na trg, ki vsebujejo (ali ne vsebujejo) podatke, ki se razlikujejo od pričakovanih značilnosti ali se razlikujejo od dejanskih, se zavaja nedoločeno število kupcev. Ne glede na to, ali je prišlo do škodljive posledice ali ne, tukaj govorimo o zaključenem abstraktnem kaznivem dejanju. S samim dejanjem takih

izdelkov na trg se uresničuje pravna narava dela. Zaupanje je v tem kaznivem dejanju predmet ukrepanja. Na ta način se prispeva k nezaupanju, ki ga zaradi pogostih goljufij pridobijo kupci, in se krši zaupanje v komercialno poslovanje. V namenu storilca belih ovratnikov je subjektivna stran. Če pravna oseba stori kaznivo dejanje, se kaznuje z denarno kaznjo (Saliu in Asani, 2023, str. 271–274).

4.2.2 Zaposleni

Naslednja skupina, ki so viktimizirani s strani prestopnikov belih ovratnikov, so delavci ali zaposleni. Vsi zaposleni so izpostavljeni smrti, boleznim in poškodbam (Croall, 2016, str. 63). Zaposleni pričakujejo delovno okolje in delo, ki jim zagotavljata varnost in zdravje pri delu. Navzlic temu so zaposleni izpostavljeni različnim psihološkim in fiziološkim dejavnikom tveganja za zdravje in varnost. Med psihološke dejavnike vštevamo npr. pojav ustrahovanja ali diskriminacije, izpostavljenost grožnjam ali fizičnem nasilju in prekomerna delovna obremenitev, medtem ko med fiziološke dejavnike vštevamo npr. izpostavljenost hlapom, prahu, dimu, kemikalijam; izpostavljenost prekomernemu hrupu; premikanje težkih bremen; slaba drža, ki jo povzročajo delovne zahteve; in izpostavljenost splošnemu tveganju poškodb (Cioni in Savioli, 2016, str. 862).

Antonowicz in Colaguori (2023, str. 334–336) navajata, da v nekaterih primerih škoda, povzročena zaposlenim, traja dlje časa, da povzroči smrt ali poškodbo. Zaposleni lahko v teh primerih razvijejo bolezni dihal ali raka več let po začetni izpostavljenosti. Upoštevajte primer delavcev, zaposlenih v podjetju Algoma Steel. Utrpeli so izpostavljenost strupenim kemikalijam, kot je vodikov cianid, ki se uporablja pri usmrčitvah, in benzen ali azbest, kemikalijam, ki povzročata raka. O boleznih nastalih na delovnem mestu so poročali številni delavci Algoma Steel. Drugi primer zaposlenih v tovarni General Electric v Peterborougu v Ontariu, ki je delovala od leta 1891 do 2018, kjer so proizvajali vse, od dizelskih lokomotivskih motorjev do gospodinjskih aparatov, so bili dolgotrajno izpostavljeni 3000 strupenim kemikalijam, od katerih je bilo vsaj 40 znanih, da povzročajo raka. Mednarodna organizacija dela (angl. International Labour Organization–ILO) ocenjuje v globalnem kontekstu, da se v povezavi z delom, letno zgodi več milijon smrtnih primerov. Zaradi nesreč na delovnem mestu trpi stotine milijonov delavcev po vsem svetu.

Kriminal belih ovratnikov ima »nasilen« učinek na delavce in druge deležnike podjetja. Tombs in Whyte (2007, str. 5–7) »pretresata« kriminal belih ovratnikov kot kategorijo »posrednega« nasilja, še posebej pri razmišljanju o kaznivih dejanjih zoper delavce, saj usmerja našo pozornost na odnose dominacije in nasilja, ki se opravičuje kot del normalnega in zdravega delovanja družbe, kot je naša. Dolgo uveljavljeni pogledi na nasilje inkorporirajo neposredni, namerni napad na življenje in telo. Če poudarimo

namen s sklicevanjem na namerno ali naklepno poškodbo, bi to izključilo večino oblik poškodb in smrti, povezanih s kriminalom belih ovratnikov. Nasilje, ki jasno postavlja kriminal belih ovratnikov na teren, je posredno in odtujevalno, saj usmerja našo pozornost z razumevanja nepredvidljivih »nesreč« na delovnem mestu in izoliranih dogodkov, ki povzročijo hude posledice, kot rutinski del poslovne prakse na »kriminal«. Posredno, kriminal izhaja iz organizacije in delovnih režimov, ki imajo lahko smrtonosne posledice za nekatere delavce in javnost. Korporativni delikti so človeška posledica, zavzročenega posredno na delovnem mestu. Odtujitveno, saj nam omogoča prehod z ravni posameznika na strukturno nasilje, ki je sistemsko in strukturno proizvedeno kot posledica različnih družbenoinstitucionalnih in organizacijskih ureditev. Trg dela, sestavni deli države, kot so pravni sistemi in kazensko pravosodje, ministrstva in regulativni organi, pravna oblika podjetja, delovni proces in struktura na delovnem mestu, neenakomerna porazdelitev moči okoli in znotraj delovnih organizacij so glavne institucije, ki sistemsko in strukturno proizvajajo nasilje v kontekstu delovnega mesta in organizacije.

Primer Simona Jones, 24-letnega študenta socialne antropologije na univerzi v Sussexu, ki se je aprila 1998 prijavil za priložnostno delo in ki ga je zaposlitvena agencija Personnel Selection poslala na delo za en dan kot občasni delavec v пристanišče Shoreham, je klasičen in resničen primer, ki upravičuje razvrstitev nezagotavljanja varnosti pri delu kot potencialno nasilne oblike belih ovratnikov. V službo je prišel ob 8. zjutraj in naročili so mu, naj pomaga pri raztovarjanju vreč s kamenjem iz poljske tovarne ladje Cambrook, ki je tisto jutro pristala. Jonesu nihče z odgovornih položajev ni zagotovil nobene varnostne opreme in nobenih navodil. Njegova naloga je bila, da pritrdi vreče s kamni na verige, ki so visele na spodnji strani školjkaste grabaže, ki je bila odprta. Čeljusti žerjavnega grabeža, ki tehta več kot dve toni in se neslišno hitro zapre v približno dveh sekundah, so se zaprle nad njegovo glavo in vrat ter mu zlomile lobanjo in odrezale glavo. Študent, ki je umrl dve uri po začetku dela, je bil žrtev hude malomarnosti s strani svojega delodajalca. Generalni direktor Euromina, Richard Martell, je bil edini odgovoren za varnost na lokaciji. Navodilom varnosti, ki so jih v Eurominu sprejeli, ni sledil nihče. V navodilih je bilo jasno navedeno, da se nihče ne sme nahajati v območju delovanja grabeža med njegovo uporabo, a so Jonesa vseeno poslali pod njega. Jones ni bil usposabljen za to delo in ni poznal navodil. Deset tednov pred nesrečo je Martell celo naročil osebju, naj privarijo kavlje na notranjo stran grabeža, tako da bi brez prekinitve dela zaradi zamenjave priključka bagra lahko kavlje uporabljali z odprtimi čeljustmi grabeža (The Guardian, 2001).

Nevarni delovni pogoji spodkopavajo motivacijo in moralo zaposlenih ter njihovo identifikacijo s podjetji–natančneje njihovimi managerji in lastniki–ki štejejo za ključne akterje pri izboljševanju varnosti, saj so sposobna sprejemati odločitve o vlaganju v preprečevanje ali ne, in poslabšujejo industrijsko ozračje. Če se zaposleni odločijo, da

zaradi nevarnih pogojev dela zapustijo podjetje, bo podjetje imelo lahko težave pri iskanju kvalificiranih delavcev, ki bi jih nadomestili z ustreznimi veščinami in znanjem. Pravzaprav organizaciji zdravje in varnost pri delu koristita, saj imata prednosti ohranjanja produktivnosti zaposlenih. Poleg tega, da nesreče negativno vplivajo na podobo in korporativni ugled podjetja, poslabšujejo tudi odnose z javnostjo. Zaradi tega so potrošniki občasno bojkotirali nekatera obtožena podjetja za protisocialno vedenje. Podjetja lahko zaradi nesreč zamudijo datume dostave, kar po eni strani povzroči poslabšanje dojemanja podjetja s strani strank, po drugi strani povzroči gospodarske izgube zaradi zamude. To lahko negativno vpliva na knjigo naročil. Vse to lahko vodi v upad konkurenčnosti podjetja in škoduje ustvarjanju vrednosti organizacije, kar posledično povzroči izgubo tržnega deleža (Fernández–Muñiz in drugi, 2009, str. 981–982).

4.2.3 Vlagatelji

Goljufanje naslednje skupine vlagateljev, ki je ena najstarejših oblik kriminala belih ovratnikov (Deliema in drugi, 2020, str. 904), žal v družbi ni ravno dobro sprejeta, saj se jih obravnava kot bogate špekulante, ki si ne zaslužijo »pravice« biti zaslužene ali idealne žrtve. Za idealne žrtve se kategorizira navadno samo osebe, ki ob »udarcu« kaznivega dejanja najlažje dobijo popoln in legitimen status žrtve. Idealna žrtev je šibka v primerjavi s storilcem. V primeru finančne viktimizacije je pogosto težko trditi, da so žrtve šibke in da so vložile dovolj truda, da bi se zaščitile. Dojema se jih kot pohlepneže, ki so si zaslužili biti ogoljufani, saj se niso zavedali tveganj, povezanih z naložbo, saj so jih gnali le pričakovani predlogi za rast kapitala in visoke stopnje donosa (Shichor, 1998, str. 338). Vendar ali si res ne zaslužijo drugačne obravnave? Predlagano je bilo, da žrtve finančnih dejanj doživljajo enake škodljive učinke (tj. finančne, psihološke, čustvene in fizične) kot žrtve nasilnih kaznivih dejanj (Schoepfer in Piquero, 2009, str. 210; Deem, 2000, str. 37). Nekatere žrtve so poleg izgube zaupanja v druge in dvomanja v lastne sposobnosti sprejemanja prihodnjih finančnih odločitev, poročale tudi o občutkih sramu, krivde in samoobtoževanja, in so v mnogih pogledih podobni tistim, ki jih doživljajo žrtve posilstva: obe žrtvi doživljata zanemarjanje in dvojna merila, saj trpita zaradi družbene »zgodbe«, da sta do neke mere »prispevale« k deliktu, vprašanja krivde in odgovornosti sta breme žrtve in o obeh kaznivih dejanjih se redko poroča (Schoepfer in Piquero, 2009, str. 210; Deem, 2000, str. 37; Forti in Visconti, 2020, str. 74).

Vlagatelje viktimizirajo prestopniki belih ovratnikov prek naložbenih goljufij–vrste finančnih goljufij, shem, v katerih žrtve vlagajo denar v nepremišljene ali lažne poslovne podvige, pri čemer jih spodbujajo pričakovani predlogi za rast kapitala in visoke stopnje donosa (Williams, 2006, str. 43). Namesto da bi dejansko vložili denar, tisti, ki so odgovorni za naložbe, ukradejo del ali ves denar, kot je to storil Bernie

Madoff (Anderson, 2017, str. 214–215), trgovec največje finančne goljufije v ameriški zgodovini. Madoff je v letu 2000 vodil \$65 milijard vredno Ponzijevo shemo, pri čemer je svojim vlagateljem ponujal stalne 15–odstotne donose. Novice o skladu so njegovi vlagatelji širili od ust do ust, a je le nekaj izbranih imelo »srečo«, da se pridružijo »klubu«. Ravno ta ekskluzivnost je dodala njegovo privlačnost. Za tiste, ki so želeli vložiti svoj denar v nekatere Madoffove sklade, je dejansko obstajal čakalni seznam. Za raziskovanje vira Madoffovih donosov pa se ni nihče zanimal, saj so bili vsi srečni in uživali koristi Madoffe sheme, vse dokler se ni izkazalo, da izhajajo iz denarja, ki so ga drugi vlagatelji vplačevali v shemo. Šele ko so morali vlagatelji umakniti svoj denar od Madoffa, da bi pokrili druge izgube, ki so se pojavile med finančno krizo leta 2008, in ko ni bilo mogoče najti novih investicijskih dolarjev, ki bi nadomestili te umike, je shema propadla. Na koncu je gospodarstvo ujelo Madoffa in ne organi pregona (Valukas, 2010, str. 4).

Žrtvam Madoffove Ponzijeve sheme so se spremenila življenja, upokojitve so bile odložene za nedoločen čas in družine so bile izgnane iz svojih domov. Poleg finančnih izgub, so žrtve doživele fizične in čustvene posledice. Upravičeno so se jezile, bile zaskrbljene, depresivne, v zadregi in brezupu, saj so mnoge verjele, da so storile »pravo« stvar, živele in varčevale skromno, nato pa so bile okradene življenjskih prihrankov. Čeprav redko, je peščica žrtev storila samomor, druga peščica pa je izrazila poslabšanje duševnega zdravja do točke samomorilskih misli, za kar so morale jemati težka antidepresiva. Še Madoffov sin je storil samomor, saj ni prenesel pritiska, in zgleda, se je edino tako lahko razbremenil bolečine in trpljenja, ki bi jo moral prenašati. Pa vendarle, ali ni to »umor« s finančno goljufijo? Teža, da si ponovno morajo urediti življenje, je bila neizprosna. Stopnjevale so se napetosti v odnosih, saj žrtve niso mogle več pomagati pri zdravstvenem varstvu staršev, skrbeti za svoje otroke in/ali prispevati k šolninam in dobrodelnim organizacijam. Nadlegovali so jih mediji, sramovale so se v krogu prijateljev, ker so morale zavrniti povabila v gledališče, počitnice, restavracije itd. Zaradi stresa niso jedle in spale. Predhodna fizična stanja so se poslabšala, saj je njihova prihodnja dostopnost do zdravstvene oskrbe postala kritična. Žrtve, ki so se nameravale upokojiti, so se morale sredi velike recesije leta 2008 vrniti na trg delovne sile. Zaradi starosti pa niso mogle najti dobro plačanega dela. Nezaupanje se je samo še okrepilo, saj je vlada dovolila Madoffu vzdrževati to »šarado« mnogo let (Homer in drugi, 2023, str. 1340–1349).

Na splošno, podjetja, ki kršijo pravila, ob razkritju finančnih kršitev trpijo neposredne stroške, v smislu pravnih sankcij in glob. Vendar ti neposredni stroški sami po sebi ne morejo pojasniti obsega odzivov vlagateljev. Če vlagatelji ocenijo, da bodo različne skupine deležnikov zmanjšale kakovost in količino svojih prihodnjih interakcij s podjetjem in tako posledično negativno vplivale na uspešnost podjetja, bo padec cen delnic v veliki meri mogoče pripisati pomislekom vlagateljev (Ye in Hu, 2024, str. 3).

4.2.4 Dobavitelji

Za podjetje predstavljajo dobavitelji kritičen vir. Dobavitelji zagotavljajo posredne in neposredne storitve in materiale, ki so vložki v ponudbo izdelkov organizacije. Na trgu se tako pojavljajo izdelki in storitve, katerih stroški in kakovost niso le funkcija zmogljivosti podjetja, temveč tudi mreže dobaviteljev, ki zagotavljajo vložke podjetju (Modi in Mabert, 2006, str. 42). V poslovnih odnosih se od podjetij pričakuje, da se bodo prilagajala in sodelovala drug drugim. Vsa podjetja, ne glede na svojo velikost ter organizacijsko kulturo, morajo sodelovati z drugimi podjetji v kompleksnih omrežjih dobavne verige. Če je nujno, morajo podjetja celo spremeniti svoje poslovne sisteme in procese, da bi ustrezala potrebam svojih dobaviteljev. Prilagajanje podjetij vključuje tudi skupne dejavnosti, v katerih si partnerji v dobavni verigi izmenjujejo stroške, informacije, rutine, načrtovanje itd. Partnerjem omogočajo takšne sodelovalne in prilagodljive dejavnosti, da razvijejo transakcijsko učinkovitost, kar jim lahko omogoči, da dosežejo večje donose, kot bi jih lahko ustvarili posamezno (Nyaga in drugi, 2013, str. 42–46).

V menjalnem odnosu, za katerega je značilna precejšnja asimetrija moči, nastanejo težave, ko lahko manj odvisno podjetje nezakonito uveljavlja prisilno moč z izkoriščanjem šibkejših partnerjev v dobavni verigi za zadovoljevanje svojih interesov. Nezakonita dejanja podjetij lahko v menjalnih odnosih vključujejo kršitve kazenskega ali gospodarskega prava s praksami, kot so goljufije, nerazumno poseganje v upravljanje in dvigovanje cen, ali zlorabo posebnih pogodbenih pogojev (Kim in drugi, 2022, str. 91; Nyaga in drugi, 2013, str. 42). Prajogo in drugi (2024, str. 1–15) so na podlagi podatkov, pridobljenih na podlagi spletne panelne raziskave v Avstraliji od 506 menedžerjev iz malih in srednje velikih podjetij, ugotovili, da imajo družbeno neodgovorne prakse in nepošteno poslovne prakse podjetij oz. strank negativen odnos z namero njihovih dobaviteljev, da nadaljujejo odnose. Dva razloga, ki sta bistveno vplivala na namero dobaviteljev, da nadaljujejo odnos, pa sta stopnja odvisnosti od virov in kako močno sta obe vrsti neetičnih praks neposredno škodovali oz. vplivale na njihove interese. Pri tem so družbeno neodgovorne prakse vplivale na vse deležnike, in ne samo na dobavitelje. Različne družbene neetične prakse, kot so slabi pogoji in slabe plače za delavce, onesnaževanje okolja, spreminjanje cen in delo otrok, so dobro zabeležene v literaturi. Nekatere so zelo znane in so pritegnile celo medijsko pozornost, kot so Shell (razlitje nafte), Mannesmann (odpravnine), Nike (delo otrok in delovni pogoji dobaviteljev), British Petroleum (razlitje nafte) in Enron (računovodske goljufije). Družbeno neodgovorna podjetja lahko izgubijo npr. zaposlene, ki se želijo ločiti od slabega ugleda, povezanega s temi podjetji. Na dobavitelje vpliva mehanizem ugleda na enak način, saj ne želijo biti znani kot sotorilci podjetja.

Asslander in Roloff (2010, str. 264–268) sta razkrila, da so dobavitelji v avtomobilski industriji v Nemčiji deležni številnih neetičnih praks strank, ki onemogočajo dobaviteljem doseči ekonomske donose in družbene trajnosti. Od ponovnih pogajanj o obstoječih pogodbah, kjer stranke spreminjajo plačilne pogoje, količine in čase dostave; prekinjaje pogodb zaradi dobaviteljev, ki so pripravljeni sodelovati s stranko pod »slabšimi« pogoji; pritiska na dobavitelje, da pri proizvodnji znižajo stroške za doseg nerealnih ciljev; prisilnega nadurnega dela; nesodelovanja in neprilaganja virov stranke dobaviteljem do prekrivanje informacij, ki vplivajo na dobaviteljevo proizvodnjo. Pod takšnimi zahtevami ne morejo delati dobavitelji, saj bo njihova sposobnost za dolgoročne naložbe v razvoj in proizvodnjo produktov, ogrožena. Rezultat takšnega oportunizma oz. praks podjetja vodi le v višje stroške odnosa, negativno vpliva na gospodarske koristi podjetja ter zmanjša zavezanost, zaupanje, zadovoljstvo in sodelovanje na strani dobavitelja (Aghazadeh in drugi, 2022, str. 218).

4.3 Vloga pripisovanja odgovornosti

Korporativni ugled je preprosto stvar splošnega dojemanja. Torej, temelji na stopnji zadovoljstva deležnikov z izpolnjevanjem njihovih pričakovanj. Kriminal belih ovratnikov resno ogroža korporativni ugled podjetja. Poškodovan ugled negativno vpliva na interakcije med javnostjo in podjetjem. Npr. zvestoba potrošnikov se lahko zmanjša in zmanjša se lahko pozitivno vedenje od ust do ust. Npr. Toyotin ugled zanesljivosti in kakovosti je bil leta 2009 močno poškodovan, ko je podjetje namerno prekrivalo informacije o napakah svojih vozil, natančneje težav s pedalom za plin, da bi preprečilo potrebo po odpoklicu in posledično nastanek nepotrebnih stroškov več kot \$100 milijonov. Trpele bi upad prodaje. Čeprav so bili seznanjeni z več primeri poškodb in smrti voznikov skozi čas, so se raje vedno odločili, da bodo krivdo zvalili na kupce (tj. tehnika nevtralizacije) na podlagi, da gre le za zmedeno in nenamerno pritiskanje plina in ne zavornih stopalk. Toyota ni bila le pod drobnogledom ameriške vlade, ampak je izgubila tudi \$35 milijard tržne vrednosti, ker je cena Toyotinih delnic v nekaj več kot mesecu dni padla za 20 odstotkov (Dow in Ellis, 2019, str. 6–7; Ma in Zhan, 2016, str. 102).

Ko ugotavljamo, kako kriminal belih ovratnikov oblikuje dojemanje deležnikov, se lahko naslonimo na teorijo pripisljivosti (angl. Attribution theory). Gre za socialno–psihološko teorijo, prek katere ugotavljamo, ali lahko neko ravnanje pripišemo fizični ali pravni osebi. Teorija trdi, da ljudje iščejo osnovne vzroke nekih negativnih in nepričakovanih dogodkov, da bi razumeli, zakaj se je nek dogodek zgodil. Deležniki iščejo namen storitve kaznivega dejanja. V kontekstu kriminala belih ovratnikov bodo zainteresirane strani ocenile, v kolikšni meri so dogodke povzročila organizacijska ravnanja. Grožnja ugledu, ki jo predstavlja kriminal belih ovratnikov, se šteje za

funkcijo teh pripisov odgovornosti za kriminal belih ovratnikov. Bolj kot je organizacija odgovorna za »krizo«, bolj trpi njen ugled (Schoofs in drugi, 2019, str. 2).

V edini do zdaj izvedeni študiji o odnosu korporativnega ugleda in kriminala belih ovratnikov je Gottschalk (2011, str. 39–42) spletno anketiral vzorec 517 največjih poslovnih organizacij na Norveškem, izmed katerih je bilo prejetih 141 popolnih odgovorov s strani finančnih direktorjev in ugotovil, da obstaja soglasje, da je korporativni ugled prizadet, ko se razkrije kriminal belih ovratnikov. Vendar se škoda v smislu obsega in trajanja razlikuje glede na več dejavnikov nepredvidenih dogodkov. Kriminal belih ovratnikov se šteje za hujšega za korporativni ugled, če je podjetje storilec in ne žrtev, če je podjetje kot celota in ne posameznik obravnavano kot storilec, če se je to že zgodilo v podjetju, če je podjetje v storitvenem in ne v proizvodnji blaga, če odraža organizacijsko kulturo, če se kaznivo dejanje šteje za zelo resno ter če mediji menijo, da je primer zanimiv in pomemben za dolgotrajno poročanje. Večini respondentov se zdi, da se strinja, da bo škoda na ugledu neposredno vplivala na finančno uspešnost podjetja, npr. v smislu izgubljene prodaje in vrednosti delnic.

Deležniki, ki pripisujejo vzroke dogodkov bodo, v skladu s teorijo pripisljivosti, uporabljali tri vzorčne razsežnosti pri pripisovanju: stabilnost, mesto nadzora (zunaj in notranj) in obvladljivost. Stabilnost odraža, ali se vzrok dogodka dogaja pogosto (stabilen) ali redko (nestabilen). Če organizacija ponovi isto napako, kot je npr. Toyotina prodaja vozil z okvaro, je stabilna. Mesto nadzora odraža, ali je bil vzrok dogodka pod nadzorom drugih, ki so zunaj organizacije ali ne. Npr. ali je Enron propadel zaradi pomanjkanja nadzora s strani regulatornih organov (zunanja) ali zaradi namernega goljufanja z računovodskimi izkazi s strani vodstva (notranja)? Obvladljivost se nanaša na sposobnost posameznikov znotraj organizacije, da nadzorujejo svoja dejanja in odločitve. Npr., če vodstvo spodbuja etično vedenje, to kaže na visoko obvladljivost. Če pa vodstvo dopušča nezakonita in neetična vedenja, to kaže na nizko obvladljivost. Torej, deležniki bodo pripisali večjo odgovornost podjetju za kriminal belih ovratnikov, kadar je vzrok stabilen (organizacija ima zgodovino kriz), zunaj nadzor nizek (kriza ne izvira iz skupin zunaj organizacij), in kadar je neobvladljivost notranja (kriminal izvira iz notranjosti organizacije). Posledično bo korporativni ugled podjetja hudo ogrožen (Coombs in Holladay, 2004, str. 97–98; Coombs, 2020, str. 122; Dow in Ellis, 2019; Huisman, 2020, str. 147; Gottschalk, 2011, str. 119–120).

5 PREPREČEVANJE KRIMINALA BELIH OVRATNIKOV

5.1 Priložnosti za kriminal belih ovratnikov

Zmanjševanje in preprečevanje kriminala belih ovratnikov zahteva kaj več, kot pa samo kaznovanje korporacij in njihovih vodstvenih delavcev. Resnične spremembe zahtevajo transformacije znotraj korporacij (Van–Rooij in Fine, 2019, str. 229). Zato moramo za zmanjšanje kriminala belih ovratnikov najprej identificirati specifične strukture priložnosti, povezane s kaznivimi dejanji, ki jih želimo preprečiti. S tem se razume, da moramo prepoznati spremenljivke iz okolja, ki omogočajo izvrševanje kaznivih dejanj, pri čemer se lahko naslonimo na tri sodobne kriminološke teorije, in sicer teorijo rutinskih dejavnosti (angl. Routine activity theory), teorijo kriminalnih vzorcev (angl. Crime pattern theory) in teorijo situacijske prevencije kriminala (angl. Situational crime prevention theory), ki pojasnjujejo nastanek priložnosti za kriminal (Benson in drugi, 2009, str. 175).

Po teoriji rutinskih dejavnosti morajo biti za storitev kaznivega dejanja izpolnjeni vsi trije pogoji, in sicer: (a) prikladna tarča (žrtev), (b) motiviran storilec in (c) odsotnost učinkovitega nadzorstva. V odsotnosti učinkovitega nadzorstva, ki se pojavlja v obliki varuhov za žrtve, nadzornikov za storilce in managerjev, upravljalcev za delovno mesto, bo kaznivo dejanje verjetno nastalo (Benson in drugi, 2009, str. 178–179). Razmislimo o primeru, kjer se oseba, ki se že nekaj dni slabo počuti, odloči obiskati zdravnika. Po pregledu bolnika zdravnica priporoči dodatne preiskave. Bolnik sprejme zdravničin nasvet in se strinja z izvedbo preiskav. Vendar zdravnica, ne da bi bolnik to vedel, točno ve, kaj je narobe z njim, vendar iz finančnih razlogov naroči nepotrebne preiskave, saj je solastnica podjetja za izvajanje preiskav in jo zato zanima usmerjanje poslovanja v to smer. Storila je goljufijo ne glede na njene namene, bolnik pa je neposredna žrtev. V tej transakciji je zavarovalnica naslednja žrtev, saj verjetno krije velik del stroškov za preiskave, in ker zaradi medicinskih prevar naraščajo stroški zdravstvenih storitev, je žrtev celotna družba (Benson in Simpson, 2018, str. 4–5). Goljufijo bi lahko preprečili, če bi eden od teh treh pogojev oz. elementov prejel intervencijo učinkovitega nadzornika. Za bolnišnico, natančneje zdravnico, bi lahko bil nadzornik zaposleni, ki grozi, da jo bo prijavil oblastem. Za zavarovalnico bi lahko bil varuh komisija, ki podeljuje bolnišnične akreditacije in upravlja sisteme zahtevkov. Komisija bi lahko določila standarde in smernice za predložitev zahtevkov ali izvedla revizije, da bi odkrila vzorce previsokih računov, ki jih ustvarjajo določeni objekti (Benson in drugi, 2009, str. 179).

Po teoriji kriminalnih vzorcev, ki črpa iz načel teorije rutinske dejavnosti, se storilci srečujejo s priložnostmi za kazniva dejanja med opravljanjem svojih zakonitih vsakodnevnih dejavnosti. Teorija trdi, da se delikt dogodi le, če se prostora dejavnosti

tarče in storilca križata. S priložnostmi za kriminal se storilci srečajo, ko gredo po poteh, ki jih vodijo do in iz različnih vozlišč dejavnosti. Vozlišča so lokacije, kjer se oseba zasebno in poslovno nahaja, kot so šola, dom, delo in nakupovalni centri. Povezane poti in vozlišča tvorijo strukturne priložnosti za kriminal. Poti in vozlišča, ki jih obiskujejo storilci kaznivih dejanj, predstavljajo prostore za dejanja storilcev in če ti ponujajo priložnost za kazniva dejanja ter obstaja zavest v prostoru storilca, se bo kaznivo dejanje zgodilo. Če želimo preprečiti kriminal, moramo v teh primerih omejiti dostop storilcev do teh vozlišč, pri čem omejitev dostopa ni vedno zaželeno možnost, saj lahko moti zakonite poslovne dejavnosti. Zato je primerneje in koristnejše, da se razpoložljive priložnosti naredi manj privlačne. Npr. lastnik avtomobilskega servisa se lahko zave, da ko sodeluje s potencialnimi tarčami na različnih mestih, vključno s servisno delavnico, proizvajalci, dobavitelji delov, zavarovalnico, matično družbo in državnim oddelkom za motorna vozila, da lahko stori kaznivo dejanje (Madensen, 2016, str. 392–393).

Po teoriji situacijske preprečitve kriminala se storilci odločajo za kazniva dejanja, ki zahtevajo minimalen napor, prinašajo nizko tveganje in visoke dobičke, ter omogočajo enostavno racionalizacijo dejanj (Čas, 2008, str. 157). V središču te teorije je ideja, da lahko tveganje kriminala zmanjšamo s spreminjanjem priložnosti za zaposlene, da izkoristijo ranljivosti podjetja. Ukrepi za preprečevanje kaznivih dejanj s sistematičnim upravljanjem, oblikovanjem ali manipulacijo neposrednega okolja kriminal otežijo, ga naredijo bolj tveganega, manj privlačnega in manj opravičljivega (Madensen, 2016, str. 393; Mugellini in drugi, 2017, str. 826).

Tako so Mugellini in drugi (2017, str. 828–830) na podlagi podatkov, zbranih od več kot 2000 anketiranih švicarskih podjetij, ki so bili med letoma 2008 in 2010 žrtev vsaj enega kaznivega dejanja zaposlenih in delujejo v finančnem in komercialnem sektorju, razvrstili najpogostejše vrste strategij ki jih podjetja uporabljajo za preprečevanje kaznivih dejanj zaposlenih, v tri skupine: (a) organizacijski ukrepi, ki se nanašajo na vse preventivne ukrepe, sprejete na organizacijski in postopkovni ravni (npr. kodeksi ravnanja, sprejemanje družbene odgovornosti podjetij, sistem nagrajevanja, pravičnost v sistemu plač itd.); (b) fizične in računalniške varnostne sisteme, ki se nanašajo na tiste ukrepe, ki so usmerjeni v načrtovanje in upravljanje fizičnega okolja (npr. alarmi, protivirusni programi, računalniški nadzor dostopa itd.); in (c) nadzorne sisteme, ki se nanašajo na tiste ukrepe, ki so bili osredotočeni na nadzor zaposlenih in njihovega dela (npr. redne kontrole in revizije med zaposlenimi, sistematični pregledi). Organizacijske strategije so se osredotočale na odstranjevanje provokacij (pogojev) in izgovorov za storilce dejanja; fizični in nadzorni ukrepi pa so se usmerjali v povečanje zaznanih prizadevanj in tveganj, povezanih z izvršitvijo dejanj.

Mugellini in drugi (2017, 827–839) zaključujejo, da so organizacijski ukrepi, ki se osredotočajo na odpravo izgovorov (tj. racionalizacij oz. nevtralizacij) za storitev kaznivih dejanj, imeli najmočnejši preventivni učinek na ponavljajočo se viktimizacijo zaradi kaznivih dejanj, ki so jih storili zaposleni, kot so goljufija, korupcija, kraja, kibernetika kriminaliteta, nelojalna konkurenca, izsiljevanje, pranje denarja, kršitev tajnosti podjetja, tržna manipulacija in trgovanje z notranjimi informacijami. Razvijanje korporativne kulture, ki temelji na tradiciji, pravičnosti in lojalnosti, ne glede na promet, velikost ali posebne preventivne ukrepe, ki jih podjetja sprejmejo, je tisto, kar najbolj omejuje ponovno viktimizacijo.

Trditev te razprave je, da moramo vzpostaviti organizacijske strukture in procese, ki zmanjšujejo priložnosti za kriminal v organizacijah. Hkrati poudarjam, da, ko preprečujemo in posledično zmanjšujemo priložnosti za kriminal v organizacijah, ni mišljeno kot da povečujemo nadzor. To ni »mikro management«, nikakršne vsiljive tehnike managementa. V praksi to pomeni, denimo, da bi goljufijo v podjetju Enron lahko preprečili, če bi bili svetovalci podjetja Arthur Andersen ločeni od revizorjev podjetja Arthur Andersen. Predstavljajte si pritisk na novega revizijskega sodelavca, če mu starejši partner iz svetovalnega oddelka zagotovi, da je sprejemljivo podpisati lažno finančno poročilo. Namesto da si želimo bolj krepstih voditeljev ali drugačnih članov organizacije, je lahko zmanjšanje priložnosti za kršitve bolj učinkovito za spodbujanje etičnega vedenja. Denimo, NASA, ki je večkrat zamenjala svoje vodstvo, še vedno ustvarja okolje, ki je nagnjeno k istim vrstam nesreč znova in znova (Vance in Trani, 2008, str. 15).

5.2 Preprečevanje kriminala belih ovratnikov znotraj podjetja

Da organizacije in ljudi pripravimo do tega, kar bi morali že storiti, je bistvena sestavina tega, da preprečimo kriminal belih ovratnikov. In to je zaradi tega, ker vztrajne probleme kriminala ločimo v dva razreda, in sicer v prvi in manjši razred, ki ga sestavljajo predvsem delikti, ki se pojavijo zaradi neke nepričakovane novosti, kot je npr. kloniranje mobilnega telefona, ki je nepričakovan neposredni rezultat izuma, za kar so ljudje in organizacije potrebovali nekaj časa, da so odkrili nov vzorec kriminala, se odločili, da je pomemben, razvili stroškovno učinkovite mehanizme in jih nato uvedli, ter drugi in večji razred težav s kriminalom, ki ne izhaja iz nevednosti, ki temelji na presenečenju, temveč iz neuspeha organizacij in ljudi, da za preprečevanje pogostih deliktov sprejmemo potrebne korake, ki so praktični in znani. Primer tega je ponavljajoča se prodaja Toyotinih vozil z napako, na kar je trpel ugled podjetja (glej podpoglavje 4.3). Ta problem ni nov in zanj obstaja veliko rešitev. Neuspehi pri reševanju znanih težav s kriminalom se lahko pojavijo zaradi številnih razlogov, kot so nepripravljenost za porabo sredstev, pomanjkanje sredstev, nepoznavanje že znanega o tem, kako se spopasti s problemom, in celo zato, ker je bolj donosno dovoliti kriminal

kot ga preprečiti. Pri preprečevanju obravnava to magistrsko delo drugi razred napak, saj niso nova zadevana kazniva dejanja, vendar so se že pojavila v preteklosti nekega podjetja, da so pričakovana, in imamo nekaj znanja o tem, kako je mogoče ta kazniva dejanja preprečiti (Sampson in drugi, 2010, str. 38; Dow in Ellis, 2019, str. 6–7).

Sledijo primeri pristopov in strategij pri preprečevanju kriminala belih ovratnikov.

5.2.1 Ustvarjanje etične kulture

Spodbujanje etične organizacije je nasprotje kriminogeni organizaciji. Etična organizacijska kultura, kot je opredeljuje Huisman (2020, str. 147), je posebna dimenzija organizacijske kulture, ki opisuje etiko organizacije in napoveduje etično vedenje znotraj nje. Managerji, ko v organizaciji pride do težav, ne gledajo na kulturo samo kot vir težav, ampak tudi kot osnovo za rešitev (Sinclair, 1993, str. 63). Carl Henrik Svanberg, nekdanji izvršni direktor Ericssona, in Lou Gerstner, nekdanji izvršni direktor International Business Machines, sta glede možnosti doseganja sprememb dejala, da kultura vedno premaga strategijo in da kultura ni le ena izmed sestavin igre, temveč je igra sama. S tem se zdi skladno prepričanje, da bodo prizadevanja za spremembe neuspešna, če kultura ni vsaj delno prepoznana kot sestavni del sprememb (Alvesson in Sveningsson, 2016, str. 4).

Razumevanje, kaj definira etično korporativno kulturo, je osnovnega pomena za vzdrževanje in razvijanje te kulture v podjetju. Korporativna kultura je zbir skupnih vrednot, predpostavk in prepričanj organizacije. Etična korporativna kultura predstavlja del širše kulture organizacije in se vzdržuje usklajevanjem in prepletanjem neformalnih (tj. etične norme in vedenje vrstnikov) in formalnih organizacijskih sistemov (tj. vodstva, sistemov nagrajevanja, politik, programov usposabljanja, struktur oblasti). Preko zaposlenih, ki delujejo v skladu z etičnimi normami podjetja bodisi s procesom internalizacije (tj. zaposleni sprejmejo etične norme kot svoje lastne) ali bodisi s procesom socializacije (tj. zaposleni čutijo, da se od njih pričakuje, da se bodo ustrezno obnašali), pa etična korporativna kultura vodi do pričakovanega etičnega vedenja. Šele ko se bo dosegel cilj, da obstaja močna etična korporativna kultura v širši korporativni kulturi skupnih prepričanj in vrednot, bodo zaposleni bolj verjetno izpolnjevali želene etične norme (Schwartz, 2013, str. 40).

Schwartz (2011, str. 274–275; 2013, str. 41) navaja, da morajo obstajati trije temeljni gradniki, ki se med seboj prekrivajo, če želimo s pomočjo vzdrževanja in razvoja etične korporativne kulture zmanjšati in preprečiti kriminal belih ovratnikov in druge nezakonite ali neetične dejavnosti v organizaciji, ki so:

- (1) obstoj niza temeljnih etičnih vrednot, prežetih po celotni organizaciji v njenih praksah, procesih in politikah;
- (2) vzpostavitev formalnega etičnega programa (npr. kodeks etike, pooblaščenec za etiko, usposabljanje, kanali za sporočanje itd.); in
- (3) neprekinjena prisotnost etičnega vodstva (tj. »glas z vrha« (angl. Tone at the top), kot ga odražajo managerji, višji vodstveni kader in upravni odbor).

Z integracijo teh elementov lahko podjetja ustvarjajo trdo osnovo za etično poslovanje in zmanjšanje tveganj za kriminal belih ovratnikov. Npr. James Burke, nekdanji izvršni direktor Johnson & Johnson, je verjetno najbolj znan primer etične vodje. Kmalu po imenovanju za izvršnega direktorja v poznih 70. letih je izzval svoje višje vodstvo, naj ponovno pregledajo in posodobijo dolgoletni kodeks podjetja. Ni bil pripravljen, da bi kodeks zgolj visel na steni, če višji managerji ne bi bili predani njegovemu uresničevanju. Kodeks je bil po številnih razpravah in prispevkih z različnih lokacij Johnson & Johnson po vsem svetu, posodobljen. Zavezanost strankam kot prvi in najpomembnejši prednostni nalogi je ob tem ostala. Manj kot tri leta kasneje je prišlo do zastrupitve z zdravilom Tylenol zaradi cianida in managerji ter zaposleni so sprejeli številne odločitve (vključno z odpoklicom vseh zdravil Tylenol z visokimi stroški), ki so bile navdihnjene z usmeritvami kodeksa. Še danes zaposleni v podjetju sodelujejo v periodični anketi in ocenjevanju, kako dobro podjetje izpolnjuje svoje kodekse odgovornosti. Rezultati ankete so nato posredovani višjemu vodstvu, ki sprejme korektivne ukrepe za odpravo morebitnih pomanjkljivosti (Treviño in Nelson, 2011, str. 160).

Reakcija Johnson & Johnson na zastrupitev s Tylenolom je bila pohvaljena kot vzorčni primer, kako naj organizacije reagirajo na krizo. Odziv podjetja na krizo je dokazal, da njihov znameniti kodeks, ki opisuje odgovornosti do njihovih delničarjev, zaposlenih, potrošnikov in skupnosti, ni bil prazen. Njihov odziv na krizo je vodila prav skrb za njihove stranke, njihovega primarnega deležnika. S svojo dostopnostjo medijem, ki je še en deležnik, so pokazali, da se ne izmikajo svoji odgovornosti in ne krivijo drugih za njihove težave. Rezultati krize so bili daljnosežni. Embalaža, zaščitena proti nedovoljenim posegom, ki jo je podjetje Johnson & Johnson uvedlo po krizi, je postala standard pri številnih izdelkih, od hrane do farmacevtskih izdelkov. (Treviño in Nelson, 2011, str. 366).

5.2.2 Management skladnosti

Podjetje naj vzpostavi notranje sisteme upravljanja skladnosti (angl. Compliance management)–sistem politik in nadzornih ukrepov, ki odvrčajo od kršitev zakonov in za zagotavljanje zunanjim oblastem, da sprejemajo ukrepe za preprečevanje kršitev zakonov. Pomembna je npr. skladnost podjetij z mednarodnimi standardi človekovih

pravic, kjer imajo zaposleni določene kulturne, socialne in ekonomske pravice. Skladnost podjetij ne le z zakoni in predpisi, temveč tudi z vrednotami in normami v družbi, je s perspektive korporativnega ugleda in kriminala beli ovratnikov pomembna (Gottschalk, 2011, str. 63).

Odličen primer, ki je vpeljal sisteme za upravljanje skladnosti po kazenskih preiskavah in večjih škandalih, je nemški velikan Siemens. Da bi pridobil ugodne pogodbe v tujini, je Siemens podkupoval vlade po vsem svetu. Uradnikom v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki je izplačal \$1,4 milijarde. Siemens je pravzaprav razvil nove protikorupcijske politike skladnosti, vključno s spletnimi kanali za pritožbe, izboljšanim finančnim nadzorom, priročnikom in kompletom protikorupcijskih orodji, ki jih upravlja 150 predanih uslužbencev, ko se je začel pogajati z ameriškim ministrstvom za pravosodje. Skladnost se je razširila na 500 zaposlenih. Ta prizadevanja, ki so ga stala več \$150 milijonov pa so mu pomagala, saj je ameriško ministrstvo za pravosodje, glede na to, da so prizadevanja za sanacijo in reorganizacijo Siemensu bila tako izjemna in so postavila visoke standarde drugim multinacionalkam, od sodišča zahtevalo, da ga blažje obravna in izreče nižjo kazen. Dogovor z Siemensom, da ohrani skladnostnega uradnika oz. nadzornika, skupaj z naštetimi ukrepi, je poudarilo resno zavezanost Siemensu, da bo v prihodnje delovalo odgovorno in pošteno (Van-Rooij in Fine, 2020, str. 231).

Ključno vprašanje je, kako si ogledati, kaj se je zgodilo v Siemensu. Najenostavneje je sprejeti idejo, da gre za primer, ki je bil ujet pri kriminalnih dejavnosti, ki so bile endemične in strukturirane za organizacijo, in da bi se zlahka izognila, uvedlo sisteme upravljanja znanja. Navsezadnje je podjetje moralo le plačati globo in noben izvršni direktor ni bil poslan v zapor. Druga možnost je, gre za primer kompleksne organizacije, ki je, da bi preprečila podkupovanja v celotnem svetovnem poslovanju, morala začeti širšo reformo upravljanja skladnosti. Skladno s to idejo, četudi bi bili na zapor obsojeni vsi izvršni direktorji, to ne bi samodejno preprečilo nadaljevanja podobnih dejanj. Podkupovanje je bilo zakoreninjeno v poslovnih praksah v mnogih državah in je postalo pomemben del Siemensovih operacij. Kulture velikih organizacij s sto tisoč zaposlenimi se ne morejo samodejno spremeniti s kaznovanjem najvišjih vodstvenih delavcev. Spreminjanje vedenja na individualni ravni je zelo drugačno od takšne organizacije. Vedeti je potrebno, kaj se dogaja v organizaciji, kakšne so vrednote in spodbude, ki so tako dolgo vzdrževale podkupovanje ter kakšni so organizacijski procesi (Van-Rooij in Fine, 2020, str. 231).

5.2.3 Družbena odgovornost podjetij

Podjetja imajo majn možnosti, da se bodo ukvarjala s kriminalom belih ovratnikov, če dajejo prednost družbeni odgovornosti. Zavezanost družbenemu in etičnemu vedenju lahko ustvari kulturo odgovornosti in integritete v organizaciji. Z izpolnjevanjem

družbenih in etičnih obveznosti, podjetje posluje na način, ki je koristen in trajnosten za družbo. Pravzaprav je zaradi vse večje ozaveščenosti o družbeni neenakosti, degradaciji okolja in negativnega vpliva poslovnih dejavnosti na skupnosti koncept v zadnjih desetletjih pridobil vse večji pomen. Mnoga podjetja so že sprejela družbeno odgovornost, da bi pritegnila družbeno odgovorne vlagatelje, zmanjšala tveganje sankcij ter izboljšala svoj ugled (Langraw in Zaman, 2023, str. 350).

Družbena odgovornost zajema enakost spolov, zagotavljanje skrbi za okolje, boj proti goljufijam in korupciji, spoštovanje človekovih pravic, zdravje, usposabljanje in dobro počutje delavcev, vključevanje ljudi s težavami, sodelovanje pri izboljševanju lokalne skupnosti in zagotavljanje blaginje potrošnikov (Sánchez–Torné in drugi, 2020, str. 2693). Podjetja preprečujejo kriminal belih ovratnikov s spodbujanjem odgovornosti, etičnega vedenja in preglednosti v organizaciji. Z močnim programom družbene odgovornosti, ki hkrati služi kot blažilnik pred škodo ugledu in drugimi negativnimi posledicami, zgradijo verodostojnost in zaupanje pri deležnikih. Da bi dosegle koristi, morajo podjetja sprejeti proaktiven pristop, vključno z razvojem postopkov in politik, ki odražajo zagotavljanje usposabljanja in podpore zaposlenim, zavezanost k etičnemu vedenju, spodbujanje preglednosti dobavne verige in sodelovanje z zunanjimi deležniki (Langraw in Zaman, 2023, str. 350).

Primer podjetja za proizvodnjo polprevodnikov Taiwan Semiconductor je znan po odlični družbeni uspešnosti, ki še ni bilo podvrženo znatnim denarnim kaznim in nadenarnim sankcijam za neupoštevanje zakonov in predpisov. Taiwan Semiconductor je uvedel več praks, vključno z zavezanostjo k najvišji poklicni etiki, osredotočanjem na okoljsko upravljanje in trajnostni razvoj, krepitvijo korporativnega upravljanja in vključevanjem v prispevanju družbi. Ho in Lin (2012 str. 18–20) sklepata, da Taiwan Semiconductor uspešno preprečuje in nadzoruje organizacijsko korupcijo, ki je posebna oblika kriminala belih ovratnikov, na dva načina: z ekstrinzičnim nadzrom ter intrinzičnim nadzorom. Ekstrinzični nadzor podjetje izvaja preko korporativnega upravljanja, ki je glavni zunanji nadzorni mehanizem preprečevanja korupcije. Vzpostavljena revizijska komisija s pregledovanjem računovodskih poročil družbe, sistemov notranje kontrole, revizijske in računovodske politike ter postopkov zagotavlja finančni nadzor in skladnosti z zakonodajo. Taiwan Semiconductor je vpeljal odprt sistem upravljanja oz. komunikacije, kar omogoča zaposlenim, da poročajo o nezakonitih dejanjih brez zadržkov. Z vzpostavljenim sistemom nagrajevanja in kaznovanja pa prenaša na zaposlene zunanje pritiske za skladnost z zakonodajo/predpisi in družbeno skladnostjo.

Ker pa je potrebna kultura, ki podpira etično ravnanje v celotnem formalnem in neformalnem sistemu korporativnega upravljanja, izvaja Taiwan Semiconductor še intrinzični nadzor. Zaposleni morajo dojemati organizacijo kot pošteno, da etika ni le

okrasitev, ampak je vključena v vsakodnevno delovanje. Ena od temeljnih vrednot Taiwan Semiconductor je zavezanost najvišji poklicni etiki. Za skladnost z etičnim kodeksom je odgovoren vsak zaposleni. Tistim, ki kršijo kodeks pa grozi disciplinski postopek, vključno s prenehanjem zaposlitve. Po kodeksu npr. zaposleni ne smejo dajati ali sprejemati denarja ali daril strank, prodajalcev, podizvajalcev, dobaviteljev in konkurentov Taiwan Semiconductor. Taiwan Semiconductor pa prav tako krepi dojemanje integritete in zavezanosti zaposlenih, s spodbujanjem zaposlenih, da sodelujejo v prostovoljnih programih prispevanju družbi. Korekten primer, ki izkazuje trajnostno in družbeno odgovornost zaposlenih je, da se zaposleni prostovoljno vključujejo v programe branja knjig osnovnošolcem na oddaljenih in prikrajšanih območjih Tajvana. Na ta način zaposleni krepijo svojo zvestobo ne le do podjetja, temveč tudi do različnih deležnikov podjetja (Ho in Lin, 2012, str. 16–20).

Taiwan Semiconductor, ki si je s sponzoriranjem številnih izobraževalnih in kulturnih dejavnosti okrepil ugled, je pripomoglo k temu, da se managerji in zaposleni močno identificirajo s svojim podjetjem, so iskreno zavezani temeljnim vrednotam podjetja in so pripravljeni na politiko podjetja. Okrepljena organizacijska identifikacija zaposlenih pa povečuje stopnjo, do katere so zaposleni pripravljeni za samokontrolo proti korupciji (Ho in Lin, 2012, str. 21).

5.2.4 »Glas z vrha« in upravljanje podjetja

Od podjetij se vse bolj zahteva, da sprejemajo etične kodekse, s katerimi se bodo odzvali na neprimerno vedenje podjetij; vse bolj se od njih pričakuje, da se zavežejo korporativni kulturi, v kateri so etika in vrednote nedotakljive, in da vse bolj razglašajo, da to tudi počnejo. Toda, ali ta pričakovanja zadoščajo, glede na to, da je eno najbolj zloglasnih škandaloznih podjetij, Enron, imelo sprejet zgledni etični kodeks? Očitno imeti etični kodeks in celo navajati zavezanost določenim vzvišenim vrednotam ni dovolj (Contreras in drugi, 2020, str. 497–508).

Contreras in drugi (2020, str. 498–512) so odgovorili na to vprašanje s postavljanjem »glasa z vrha«—glavnega izvršnega direktorja in drugo višje vodstvo—kot glavnega krivca, ki nekako oslabi ali izniči etični kodeks podjetja s svojo verbalno in/ali neverbalno komunikacijo in drugimi dejanji. Vodstvo oblikuje resničnost. Ali je sporočilo, ki ga posreduje vodstvo podjetja, skladno z izraženo vizijo in vrednotami podjetja? Paul O'Neill, nekdanji izvršni direktor Alcoa, je primer dobre vodje, ki je s svojimi dejanji pokazal, da so njegova glavna skrb zaposleni in njihova varnost. Proračunskih omejitev za zagotavljanje varnih delovnih razmer ni bilo in vsem zaposlenim je posredoval svojo osebno telefonsko številko, da bi mu poročali o varnostnih napakah. Poškodovane zaposlene je obiskal celo osebno. Izvršni direktor Southwest Airlines Herb Kelleher je bil znan po tem, da je pel s svojimi zaposleni na

prazničnih zabavah, jim bil prijatelj in ne le šef, si zapomnil vsako njihovo ime ter jim pomagal naložiti torbe na letala. V zameno so mu zaposleni vrnili svojo naklonjenost s svojo polno predanostjo in angažiranostjo svojemu delu. Torej, odgovor je ne, sprejeti kodeksi, ki urejajo vedenje vseh zaposlenih v podjetju, ne le najvišjih uradnikov, ne zadošča, če s strani »glasa z vrha« prihaja nasprotujoče sporočilo, saj morda nastavljajo nasproten »ton«. Pri Enronu se je izpostavilo, da so direktorji in uradniki Enrona odstopili od navedenih temeljnih vrednot v škodo delničarjev in zaposlenih.

Podjetja, ki imajo namero preprečiti kriminal belih ovratnikov, morajo zagotoviti etični ton na vrhu. Zaposleni sledijo istim vrednotam, če ton, ki ga postavlja vodstvo, podpira integriteto in etiko z dobrim zgledom (Onesti in Palumbo, 2023, str. 12). Posledično morajo podjetja rekrutirati zaposlene na podlagi značaja. V Taiwan Semiconductor, ne glede na povezave in dostop zaposlenih, oseba, ki ima pomanjkljiv značaj, ne bo nikoli rekrutirana (Ho in Lin, 2012, str. 16). Medtem ko so v tretjem poglavju navedene osebnostne lastnosti voditeljev belih ovratnikov, inteligentnost, zvitost, aroganca, uspešnost, pohlepnost, agresivnost, nagnjenost k tveganju, narcisoidnost, odločnost in karizmatičnost (Bucy in drugi, 2008, str. 409–411), navaja Knight (2024, 62–64), da so za uspešno vodstvo potrebne lastnosti pristnosti, radovednosti, analitičnosti, prilagodljivosti, ustvarjalnosti, dvoumnosti, odpornosti in empatije.

Voditelji neke organizacije podjetja morajo utelešati svoj najboljši jaz – različico, ki je sposobna navdihniti in motivirati tiste okoli njih. Ni dovolj, da so samo usposabljeni, saj se ljudje morajo povezati z njimi in jim zaupati. Organizacijo podjetja morajo opazovati skozi presojo deležnikov in slediti novim trendom in vzorcem. Ker se pričakovanja deležnikov razvijajo hitreje kot nekoč, deloma zaradi nastajajoče se tehnologije in umetne inteligence, jih mora vodstvo upoštevati in se prilagajati spreminjajočim se zahtevam na način, da spodbuja agilno timsko kulturo. Vodstvo mora vzpostaviti okolje, v katerem, ko pride do nesprejemljivih vedenj zaposlenih, prepoznajo težave oz. ozadje teh vedenj, odkrijejo vzrok in najdejo rešitev, na kar morajo razviti analitične sposobnosti, tako da se osredotočajo na vzorčno–posledična razmerja. Na tak način se sprejema koncept učenja iz neuspeha. Da se lahko potopijo v zapletenosti različnih situacij, pa morajo biti voditelji dvoumni. Najpomembnejše pa je, da voditelji razvijejo empatijo, saj je povezovanje in razumevanje zaposlenih na čustveni ravni ključna lastnost močnega vodstva. Z razvijanjem čustvene inteligence bodo voditelji razvili podporno okolje, kjer bodo zaposleni, ki se soočajo z izzivi, globlje razumljeni (Knight, 2024, str. 62–64).

5.2.5 Management znanja

Zaščita ugleda podjetij in preprečevanje kriminala belih ovratnikov zahtevata management znanja (angl. Knowledge management) (Gottschalk, 2011, str. 135), kar

temelji na viziji, da lahko preprečimo samo tisto, kar razumemo. Pooblaščen osebje lahko uspe le, če ima vpogled in potrebna orodja (Gottschalk in drugi, 2010, str. 233). Razmislite o primeru, ko podjetje ni upoštevalo nasvetov o varnosti izdelka, zaradi česar umre 16-mesečni otrok, ki je spil jabolčni sok, poln bakterij. Kaj ima ta primer nezakonitega in neetičnega vedenja opraviti z managementom znanja? »Vse«, je odgovor. Namreč, večina »incidentov« je, poleg vprašanja etičnega vedenja, ki škodujejo korporativnemu ugledu, enostavno neuspeh članov upravnega odbora, managerjev in uradnikov podjetja, da managirajo tveganja in znanje. Večina incidentov navsezadnje ni nekaj, kar bi člani upravnega odbora in vodstvo podjetja običajno podprli. Ko se ti incidenti zgodijo, je razlog, ki se najpogosteje navaja (pred sodnikom), da vodstvo ni vedelo, kaj se sploh dogaja v njihovem podjetju. Njihove trditve o nevednosti pa so lahko resnične (Neef, 2005, str. 112–113).

Management znanja je proces usklajevanja izmenjave znanja in razvoja v celotni organizaciji, kot je izboljššan ugled podjetja in je integrativen ter sistematičen. Management znanja zajema vodstvena prizadevanja pri omogočanju dejavnosti ustvarjanja, pridobivanja, shranjevanja, razvijanja, razširjenja in uporabe znanja skupin in posameznikov vodstvenih prizadevanj. Prakse management znanja vplivajo na učinkovitost organizacije in so specifična za kontekst (Gottschalk, 2011, str. 135).

Člani upravnega odbora in izvršni direktorji morajo imeti znanje o kategorijah in motivih kaznivih dejanj, če želijo preprečiti kriminalni belih ovratnikov. Vodstveni delavci morajo poznati povezave, zapletenosti in kontekste. S programi za razvoj vodstvenih sposobnosti, gradnjo teh znanj in veščin z načrtovanjem kariernega razvoja in načrtovanjem nasledstva, zagotavljanjem, da upravljanje uspešnosti in sistemi spodbud omogočajo in nadgrajujejo gradnjo in pridobivanje takšnega znanja, iskanjem teh znanj in veščin pri zaposlovanju novih talentov v organizacijo razvijanje takšnega znanja skozi individualne in kolektivne kompetenčne okvire, je šele mogoče razviti takšno znanje (Gottschalk, 2010, str. 28).

6 UGOTOVITVE

Glede na analizirano teorijo in preučene primere kriminala belih ovratnikov, lahko odgovorim na raziskovalna vprašanja.

Prvo vprašanje: Kakšni so glavni konceptualni konflikti pri definiranju kriminala belih ovratnikov?

Glavni konceptualni konflikti, ki so se pojavili pri nevesče oblikovani definiciji, ki je »dejanja, ki jih stori spoštovana oseba visokega družbenega položaja v okviru svojega poklica« (Tušek, 1979, str. 175), s strani Sutherlanda (1949, str. 9), so, ali se definicija

osredotoča na naravo samega kaznivega dejanja ali na lastnosti storilca, in ali se definicija naša na kazniva dejanja, kot jih strogo opredeljujejo obsodbe in kazenski zakoni, ali pa zajema širši obseg nezakonitih dejavnosti, ne glede na to, ali so po naravi kazenske, civilne ali upravne (Johnson in Leo, 1993, str. 65). Pojavili so se konflikti glede same uporabe izraza kriminala belih ovratnikov, saj se je razvilo veliko nadomestnih izrazov (Friedrichs, 2020, str. 21). Poleg naštetega pa so pisci stalno razpravljali, zakaj se kriminal belih ovratnikov ne uvršča pod poklicni kriminal in organizirani kriminal (Reurink, 2016, str. 390–406).

Friedrichs (2020, str. 17) je, glede na to, da ni možno sprejeti »popolne« definicije, ki bi pokrila vse konceptualne konflikte med raziskovalci, sklenil, da je najbolje, da definiramo kriminal belih ovratnikov kot hevristični izraz, »špekulativno formulacijo«, ki nas bo vodila pri raziskovanju nekega problema. Zato je na vsakem raziskovalcu, da sam zase oblikuje in sprejme njemu najprimernejšo definicijo kriminala belih ovratnikov, ki ga bo vodila pri raziskovanju odgovora, na katerega išče odgovor.

Drugo vprašanje: Katere osebne in organizacijske predpostavke definirajo prestopnike belih ovratnikov?

Prestopniki belih ovratnikov so starejši in prvič aretirani v poznih tridesetih do štiridesetih letih, kar ni presenetljivo, glede na to, da zakonite zaposlitvene možnosti zahtevajo določeno stopnjo izobrazbe, delovnih izkušenj in starosti. V tej kategoriji kaznivih dejanj prevladujejo predvsem moški, saj ženskam sistemske ovire preprečujejo, da se povzpnejo na višje ravni korporativne moči. Navadno so poročeni in terciarno izobraženi, kar jim zagotavlja specializiran dostop, potreben za storitev kaznivih dejanj. Izhajajo iz družbeno stabilnega in urejenega ozadja, kjer so v otroštvu izpostavljeni »načrtni vzgoji«, kar lahko vodi do nebrzdane tekmovalnosti, arogance in občutke etične upravičenosti v poznejšem obdobju življenja. Ugotovitve kažejo, da so ponavljajoči se prestopniki (Klenowski in Dodson, 2016, str. 108; Benson in Harbinson, 2020; Galvin, 2020, str. 65; Crank in Payne, 2015, str. 388; Ali, 2021, str. 326; Shover in Hochstetler, 2006, str. 59–63; Perri, 2011, str. 222).

Prestopniki belih ovratnikov se zanašajo na različne tehnik nevtralizacije, da ohranijo svojo družbeno samopodobo ali odvrnejo občutek krivde. Skladno z idejo »asortativnega parjenja« jih privlačijo okolja, s katerimi so bolj združljivi po naravi. Privlačijo jih industrije, podjetja in poklici, ki imajo zgodovino ali organizacijsko kulturo opravljanja poslovnih dejavnosti, vse do in tik čez mejo nezakonitosti. Raziskovalci so v splošnem opisali osem osebnostnih lastnosti, ki spodbujajo kriminalno dejavnost belih ovratnikov: (1) potreba po nadzoru; (2) ustrahovanje; (3) strah pred neuspehom; (4) karizma; (5) narcizem; (6) pomanjkanje integritete; (7) ambicija po uspehu; in (8) pomanjkanje družbene vesti ter navedli, da jih predvsem

negativno organizacijsko okolje, kot so konflikti, sabotaža in disfunkcionalno vodenje na delovnem mestu ter individualni dejavniki, kot so pohlep, strah pred izgubo službe in napredovanja, motivirajo k storitvi kaznivi dejanj (Benson in Manchak, 2014; Apel in Paternoster, 2009, str. 15–18; Bucy in drugi, 2008, str. 405–411).

Prestopnike belih ovratnikov definirajo priložnosti za storitev kaznivih dejanj in organizacije jo zagotavljajo, saj v organizacijah obstajajo procesi, ki določene vrste oseb potiskajo na vplivne položaje ali ki od tistih na vplivnih položajih zahtevajo vedenje, ki, v pogojih težav doseganja cilja, lahko rezultira s kriminalom. Organizacijska kultura in struktura, skupinsko mišljenje, visoka stopnja konkurenčnosti, pomanjkanje preglednosti, slaba notranja kontrola in proces obvladovanja tveganj so primeri pogojev in dejavnikov, ki posameznike prisilijo ali spodbudijo v kazniva dejanja (Wheeler in Rothman, 1982, str. 1426; Apel in Paternoster, 2009, str. 18; Glebovskiy, 2019, str. 436).

Tretje vprašanje: Kakšni so učinki kriminala belih ovratnikov na potrošnike, zaposlene, vlagatelje in dobavitelje v podjetju?

Kriminal belih ovratnikov ima negativne učinke na različne skupine deležnikov. Potrošniki se srečujejo npr. z lažnimi spletnimi oglasi, nevarnimi farmacevtskimi izdelki, preplačujejo osnovno blago, jedo okuženo hrano, ter kupujejo avtomobile z napako, ki lahko povzročijo poškodbe ali smrt. Zaposleni delajo v nevarnih delovnih pogojih, kjer so izpostavljeni dolgoročnim zdravstvenim tveganjem, poškodbam, boleznim in smrti. Vlagatelji so viktimizirani s finančnimi goljufijami, kar zmanjšuje vrednost njihovih naložb. Deležniki na ta način izgubijo zaupanje, kar posledično zmanjšuje tržno vrednost. Dobavitelji se srečujejo z zlorabo pogodbenih pogojev, kot so nepošteno dvigovanje cen in spremembe plačilnih pogojev, ter so prisiljeni v nadurno delo brez ustreznega plačila. Tako kriminal belih ovratnikov povzroča ogromno škodo in negativno vpliva na vse deležnike podjetja (Antonowicz in Colaguori, 2023, str. 330–336; Ye in Hu, 2024, str. 3; Williams, 2006, str. 43; Prajogo in drugi, 2024, str. 1–15).

Četrto vprašanje: Kdaj različne skupine deležnikov podjetja ocenjujejo kriminal belih ovratnikov kot grožnjo za korporativni ugled?

Stopnja kršitve in ogroženosti korporativnega ugleda je odvisna od pripisovanja odgovornosti za storjena kazniva dejanja belih ovratnikov. Ko pride do slabih ravnanj, se deležniki sklicujejo na kognitivno podlago, ki jo predlaga doktrina mens rea, da bi našli temeljne vzroke dogodkov. Kriminal belih ovratnikov se šteje za hujšega za korporativni ugled, če je podjetje storilec in ne žrtev, če je podjetje kot celota in ne posameznik obravnavano kot storilec, če se je to že zgodilo v podjetju, če je podjetje v storitvenem in ne v proizvodnji blaga, če odraža organizacijsko kulturo, če se kaznivo

dejanje šteje za zelo resno ter če mediji menijo, da je primer zanimiv in pomemben za dolgotrajno poročanje. Večini deležnikov se zdi, da se strinja, da bo škoda na ugledu neposredno vplivala na finančno uspešnost podjetja, npr. v smislu izgubljene prodaje in vrednosti delnic (Barnett, 2014, str. 677–679; Gottschalk, 2011, str. 39–42).

Peto vprašanje: **Kako preprečujemo kriminal belih ovratnikov v podjetju?**

Preden lahko sploh razmišljamo o zmanjševanju in preprečevanju kriminala belih ovratnikov, moramo najprej identificirati specifične strukture priložnosti, prepoznati spremenljivke iz okolja, ki omogočajo storitev kaznivih dejanj, pri čemer se lako naslonimo na tri kriminološke teorije, in sicer teorijo rutinskih dejavnosti, teorijo kriminalnih vzorcev in teorijo situacijske prevencije kriminala, ki pojasnjujejo nastanek priložnosti za kriminal. Tveganje kriminala zmanjšamo s spreminjanjem priložnosti za zaposlene, da izkoristijo ranljivosti podjetja. Glede na povzeto teorijo, kaže, da imajo organizacijski ukrepi, ki se osredotočajo na odpravo izgovorov (tj. nevtralizacij) za storitev kaznivih dejanj, najmočnejši preprečevalni učinek. Razvijanje etične kulture, ki temelji na lojalnosti in pravičnosti, vpeljava notranjih sistemov skladnosti, sistemov politik in nadzornih ukrepov, ki odvrčajo od kršitev zakonov, razvoj družbene odgovornosti, ki ustvari kulturo integritete in odgovornosti v organizaciji, zagotavljanje etičnega »glasa z vrha«, tj. vodstva, ki podpira etiko in integriteto z dobrim zgledom in management znanja v celotni organizaciji, so primeri organizacijskih ukrepov in strategij, ki bodo preprečili kriminal belih ovratnikov in zaščitili ugled podjetja (Benson in drugi, 2009, str. 175; Mugellini in drugi, 2017, 827–839; Schwartz, 2011, str. 274–275; Gottschalk, 2011, str. 63–135; Langraw in Zaman, 2023, str. 350; Contreras in drugi, 2020, str. 498–512).

7 SKLEP

Kriminal belih ovratnikov je zanimiv pojav, katerega razumevanje zahteva vsaj nekaj znanja iz različnih disciplin. Samo raziskovanje tega pojava eksponentno narašča od leta 1940, a kljub temu še nismo sprejeli končne definicije, ki bi zajela pomen vsega, kar ta pojav lahko predstavlja. Nekateri raziskovalci s kriminalom belih ovratnikov zajemajo le finančna kazniva dejanja, ki povzročajo finančno škodo, medtem ko drugi raziskovalci zajemajo z njim tudi vsa druga dejanja, ki morebitno povzročajo tudi fizično škodo, kot je npr. smrt, poškodbe in bolezni potrošnikov, delavcev ali drugih. Sama sem sprejela slednji pristop, ki mi je omogočil, da sem kriminal belih ovratnikov opazovala in analizirala preko »posrednega« organizacijskega nasilja, ki sem ga natančneje samo predstavila v podpoglavju, ki obravnava vpliv kriminala belih ovratnikov na zaposlene, a ne glede so rezultati enaki za vse deležnike, kot so potrošniki in vlagatelji. Šele ko uvidimo, kako močno in negativno vpliva kriminal belih ovratnikov na deležnike, se lahko zavemo, kakšne posledice pušča v naši družbi in

predvsem v nekem podjetju. Podjetje lahko zaradi malomarnih napak zaposlenih izgubi ali ogrozi svoj korporativni ugled, in kot vemo, se krizne situacije vedno najprej odrazijo v negativni publiciteti, kot se je to zgodilo npr. pri Toyoti, ki je nadaljevala s prodajo vozil z napako, kljub temu, da je zanjo vedela. Zgodilo se je, da so se kupci umaknili in Toyota je izgubila del tržne vrednosti ter doživela je padec cen delnic. Res je tudi, da bo odvisno, kako močno bo korporativni ugled neke organizacije ogrožen po kriminalu belih ovratnikov, glede na to, da so deležniki tisti, ki pripisujejo odgovornost podjetju za storjeno kaznivo dejanje.

Da preprečimo kriminal belih ovratnikov v podjetju in zaščitimo njegov korporativni ugled, pa moramo sprejeti določene pristope in strategije, s katerimi preprečimo zaposlenim, da izkoristijo organizacijske priložnosti za kriminal. Ustvariti moramo etično organizacijo, ki je nasprotje kriminogeni organizaciji. Zaposleni morajo čutiti, da se od njih pričakuje ustrezno vedenje. Vzpostaviti moramo notranje sisteme upravljanja, ki odvrčajo od kršitev zakonov, in uvesti družbeno odgovornost, da se zaposleni ne samo povežejo z deležniki, ampak da so tudi njihove pravice zagotovljene, kot so npr. varno in zdravo delovno okolje. Zaposleni se morajo identificirati s podjetjem. Pozabiti ne smemo na »glas z vrha«, tj. vodstva, ki ne smejo imeti nasprotujočega se sporočila, ampak skladnega z etičnim kodeksom. Edino tako jim bodo zaposleni sledili in bodo pripravljeni za samokontrolo proti kriminalu beli ovratnikov. Ker lahko preprečimo samo tisto, kar razumemo, pa morajo podjetja še uvesti management znanja, saj zaposleni morajo imeti znanje o kategorijah in motivih kaznivih dejanj, če ga želijo preprečiti.

LITERATURA IN VIRI

1. Aghazadeh, H., Maleki, H. in Majidi, S. S. (2022). Opportunism and Specific Investment in Buyer–Supplier Relationships: The Role of Communication, Branding and Identity. V P. Foroudi, B. Nguyen in T. C. Melewar (ur.), *The Emerald Handbook of Multi-Stakeholder Communication* (str. 213–244). Emerald Publishing Limited.
2. Alexander, C. R. in Arlen, J. (2018). Does conviction matter? The reputational and collateral effects of corporate crime. V J. Arlen (ur.), *Research Handbook on Corporate Crime and Financial Misdealing* (str. 87–148). Edward Elgar Publishing.
3. Ali, S. (2021). Criminal minds: profiling architects of financial crimes. *Journal of Financial Crime*, 28(2), 324–344.
4. Alvesson, M. in Sveningsson, S. (2016). *Changing Organizational Culture: Cultural Change Work in Progress* (2. izd.). Routledge.
5. Anderson, L. (2017). *Deviance: Social Constructions and Blurred Boundaries* (1. izd.). University of California Press.

6. Antonowicz, D. in Colaguori, C. (2023). Corporate Crime and Wrongdoing and White-Collar Crime. V C. Colaguori (ur.), *Crime, Deviance, and Social Control in the 21st Century: A Justice and Rights Perspective* (str. 315–358). Canadian Scholars.
7. Apel, R. in Paternoster, R. (2009). Understanding »Criminogenic« Corporate Culture: What White-Collar Crime Researchers Can Learn from Studies of the Adolescent Employment-Crime Relationship. V S. Simpson in D. Weisburd (ur.), *The Criminology of White-Collar Crime* (str. 15–33). Springer Science.
8. Asslander, M. S. in Roloff, J. (2010). Endangering social and economic sustainability: supplier management in the automobile industry. *International Journal of Sustainable Strategic Management*, 2(3), 256–273.
9. Barnett, C. (2000). *The Measurement of White-Collar Crime Using Uniform Crime Reporting (UCR) Data*. United States Department of Justice, Federal Bureau of Investigation.
10. Barnett, M. L. (2014). Why Stakeholders Ignore Firm Misconduct: A Cognitive View. *Journal of Management*, 40(3), 676–702.
11. Benson, L., Madensen, T. D. in Eck, J. E. (2009). White-Collar Crime from an Opportunity Perspective. V S. S. Simpson in D. Weisburd (ur.), *The Criminology of White-Collar Crime* (str. 175–193). Springer Science.
12. Benson, M. L. in Harbinson, E. (2020). Gender and criminal thinking among individuals convicted of white-collar crimes. *Criminal Justice Studies*, 33(1), 46–60.
13. Benson, M. L. in Manchak, S. M. (2014). *The psychology of white-collar offending*. Oxford University Press.
14. Benson, M. L. in Simpson, S. S. (2018). *White Collar Crime: An Opportunity Perspective* (3. izd.). Routledge.
15. Benson, M. L., Feldmeyer, B., Gabbidon, S. L. in Chio, H. L. (2021). Race, ethnicity, and social change: The democratization of middle-class crime. *Criminology*, 59(1), 10–41.
16. Benson, M. L., Van-Slyke, S. R. in Cullen F. T. (2016). Preface. V S. R. Van Slyke, M. L. Benson in F. T. Cullen (ur.), *The Oxford Handbook of White-Collar Crime* (str. 9–12). Oxford University Press.
17. Berger, R. (2011). *White-Collar Crime: The Abuse of Corporate and Government Power* (1. izd.). Lynne Rienner Publishers.
18. Berghoff, H. in Spiekermann, U. (2018). Shady business: On the history of white-collar crime. *Business History*, 60(3), 289–304.
19. Bertram, D. (2021). Transnational Experts Wanted: Nigerian Oil Spills before the Dutch Courts. *Journal of Environmental Law*, 33(2), 423–435.
20. Boddy, C. R. (2023). Insights into the Bernie Madoff financial market scandal which identify new opportunities for business market researchers. *International Journal of Market Research*, 66(1), 149–167.

21. Bozkus, K. (2023). Introductory Chapter: Exploring the Negative Aspects of Organizational Behavior. V K. Bozkus (ur.), *Organizational Behavior–Negative Aspects*, (str. 1–6). IntechOpen.
22. Braithwaite, J. (1985). White Collar Crime. *Annual Review of Sociology*, 11(1), 1–25.
23. Brody, R. G. in Kiehl, K. A. (2010). From white-collar crime to red-collar crime. *Journal of Financial Crime*, 17(3), 351–364.
24. Buchholz, A. (2012). SAS 99: Deconstructing the Fraud Triangle and Some Classroom Suggestions. *Journal of Leadership, Accountability and Ethics*, 9(2), 109–118.
25. Bucy, P. H., Formby, E. P., Raspanti, M. S. in Rooney, K. E. (2008). Why Do They Do It? The Motives, Mores, and Character of White Collar Criminals. *St. John's Law Review*, 82(2), 401–571.
26. Bundy, J., Iqbal, F. in Pfarrer, M. D. (2021). Reputations in flux: How a firm defends its multiple reputations in response to different violations. *Strategic Management Journal*, 42(6), 1109–1138.
27. Burke, A. S. (2016). Book Review: The financial crisis and white collar crime: The perfect storm? *Criminal Justice Review*, 41(1), 124–126.
28. Cioni, M. in Savioli, M. (2016). Safety at the workplace: accidents and illnesses. *Work, Employment and Society*, 30(5), 858–875.
29. Clinard, M. B. in Quinney, R. (1973). *Criminal behavior systems: a typology* (2. izd.). Holt, Rinehart and Winston, Inc.
30. Columbia Accident Investigation Board. (2003, august). *Columbia Accident Investigation Report Volume 1*. Washington, D. C.: National Aeronautic and Space Administration and Government Printing Office.
31. Contreras, A., Dey, A. in Hill, C. (2020). »Tone at the Top« and the Communication of Corporate Values: Lost in Translation? *Seattle University Law Review*, 43(2), 497–523.
32. Coombs, W. T. (2020). Situational crisis communication theory: Influences, provenance, evolution, and prospects. V F. Frandsen in W. Johansen (ur.), *Crisis Communication* (str. 121–140). Walter de Gruyter.
33. Coombs, W. T. in Holladay, S. J. (2004). Reasoned action in crisis communication: An attribution theory–based approach to crisis management. V D. P. H. Millar in R. L. Heath (ur.), *Responding to crisis. A rhetorical approach to crisis communication* (str. 95–115). Lawrence Erlbaum Associates.
34. Copenhaver, A. in Griffin, O. H. (2021). White-Collar Criminality Within the Video Game Industry. *Games and Culture*, 16 (7), 783 – 946.
35. Costa, E. in Goulart da Silva, G. (2018). Nonprofit accountability: The viewpoint of the primary stakeholders. *Financial Accountability & Management*, 35(1), 37–54.

36. Crank, B. R. in Payne, B. K. (2015). White-collar offenders and the jail experience: a comparative analysis. *Criminal Justice Studies*, 28(4), 378–396.
37. Croall, H. (2009). White collar crime, consumers and victimization. *Crime. Law & Social Change*, 51(1), 127–146.
38. Croall, H. (2016). What Is Known and What Should Be known About White–Collar Crime Victimization. V S. R. Van–Slyke, M. L. Benson in F. T. Cullen (ur.), *The Oxford Handbook of White–Collar Crime* (str. 59–77). Oxford University Press.
39. Cullen, F. T., Link, B. G. in Polanzi, C. W. (1982). The Seriousness of Crime Revisited: Have Attitudes Toward White–Collar Crime Changed? *Criminology*, 20(1), 83–112.
40. Čas, T. (2008). Situacijska prevencija in zagotavljanje varnosti pri upravljanju s poslovnimi in drugimi tveganji v gospodarskih družbah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(2), 155–165.
41. Deem, D. (2000). Notes from the Field: Observations in Working with the Forgotten Victims of Personal Financial Crimes. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 12(2), 33–48.
42. Deliema, M., Shadel, D. in Pak, K. (2020). Profiling Victims of Investment Fraud: Mindsets and Risky Behaviors. *Journal of Consumer Research*, 46(5), 904–914.
43. Diller, S. J., Czibor, A., Szabó, Z. P., Restás, P., Jonas, E. in Frey, D. (2021). The positive connection between dark triad traits and leadership levels in self–and other–ratings. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 3(2), 117–131.
44. DiMarino, F. J. in Roberson, C. (2013). *Introduction to Corporate and White-Collar Crime* (1. izd.). Routledge.
45. Dobovšek, B. in Slak, B. (2015). Old horizons of organised–white collar crime: Critical remarks about the current definition, development and perceptions of organised and white-collar crime. *Journal of Financial Crime*, 22(3), 305–317.
46. Dodge, M. (2020). A Black Box Warning: The Marginalization of White-Collar Crime Victimization. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 1(1), 24–33.
47. Dodge, M., Bosick, S. J. in Antwerp, V. V. (2013). Do Men and Women Perceive White-Collar and Street Crime Differently? Exploring Gender Differences in the Perception of Seriousness, Motives, and Punishment. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 29(3), 399–415.
48. Dow, S. B. in Ellis, N. S. (2019) A New Look at Criminal Liability for Selling Dangerous Vehicles: Lessons from General Motors and Toyota. *Hastings Business Law Journal*, 15(1), 1–54.
49. Eccles, R. G., Newquist, S. C. in Schatz, R. (2007). REPUTATION and Its Risks. *Harvard Business Review*, 85(2), 104–114.
50. Edelhertz, H. (1970). *The Nature, Impact and Prosecution of White–Collar Crime* (1. izd.). U. S. Department of Justice.

51. Fernández–Muñiz, B., Montes–Peón, J. M. in Vázquez–Ordás, C. J. (2009). Relation between occupational safety management and firm performance. *Safety science*, 47(7), 980–991.
52. Fletcher, R. (2015). White–Collar, Blue–Collar and Collarless Crime: The Complicity of Victims in »Victimless Crime«. *Exploring Criminal and Illegal Enterprise: New Perspectives on Research, Policy & Practice*, 5, 75–95.
53. Flynn, J. (2023, 14. junij). 20 SHOCKING WHITE–COLLAR CRIME STATISTICS [2023]: THE STATE OF WHITE–COLLAR CRIME IN THE U.S. Pridobljeno 5. avgusta 2024 s https://www.zippia.com/advice/white-collar-crime-statistics/#White-Collar_Crime_Statistics_by_Costs
54. Fombrun, C. J. (2012). The Building Blocks of Corporate Reputation: Definitions, Antecedents, Consequences. V M. Barnett in T. Pollock (ur.), *The Oxford Handbook of Corporate Reputation* (str. 94–113). Oxford University Press.
55. Forti, G. in Visconti, A. (2020). From Economic Crime to Corporate Violence: The Multifaceted Harms of Corporate Crime. V M. L. Rorie (ur.), *The Handbook of White–Collar Crime* (str. 64–80). Wiley.
56. Fredericks, K. A., McComas, R. E. in Weatherby, G. A. (2016). White collar crime: recidivism, deterrence, and social impact. *Forensic Research & Criminology International Journal*, 2(1), 5–14.
57. Friedrichs D. O. (2010). *Trusted Criminals: White Collar Crime in Contemporary Society* (4. izd.). Wadsworth Cengage Learning.
58. Friedrichs, D. O. (2020). White Collar Crime: Definitional Debates and the Case for a Typological Approach. V M. L. Rorie (ur.), *The Handbook of White–Collar Crime* (str. 16–31). Wiley.
59. Galvin, M. A. (2020). Gender and White–Collar Crime–Theoretical Issues. *Criminal Justice Studies*, 33(1), 61–69.
60. Galvin, M. A., Logan, M. in Snook, D. W. (2022). Assessing the validity of white–collar crime definitions using experimental survey data. *Journal of Experimental Criminology*, 18(4), 665–693.
61. Garrett, T. M. (2004). Whither Challenger, Wither Columbia: Management Decision Making and the Knowledge Analytic. *The American Review of Public Administration*, 34(4), 389 – 402.
62. Geis, G. (2016). The Roots and Variant Definitions of the Concept of »White–Collar Crime«. V S. R. Van–Slyke, M. L. Benson in F. T. Cullen (ur.), *The Oxford Handbook of White-Collar Crime* (str. 25–38). Oxford University Press.
63. Gekoski, A., Adler, J. R. in McSweeney, T. (2022). Profiling the Fraudster: Findings from a Rapid Evidence Assessment. *Global Crime*, 23(4), 422–442.
64. Glebovskiy, A. (2019). Inherent criminogenesis in business organisations. *Journal of Financial Crime*, 26(2), 432–446.
65. Gottschalk, P. (2010). *White–Collar Criminals: Theoretical and Managerial Perspectives of Financial Crime* (1. izd.). Nova Science Publishers, Incorporated.

66. Gottschalk, P. (2011). *Corporate Social Responsibility, Governance And Corporate Reputation* (1. izd.). World Scientific Publishing Company.
67. Gottschalk, P. (2012). Rotten Apples versus Rotten Barrels in White Collar Crime: A Qualitative Analysis of White Collar Offenders in Norway. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 7(2), 575–590.
68. Gottschalk, P. (2018). Negative organizational dynamics as enabler of white-collar crime. *International Journal of Police Science & Management*, 20(2), 116–123.
69. Gottschalk, P. in Gunnesdal, L. (2018). *White-Collar Crime in the Shadow Economy* (1. izd.). Springer Nature.
70. Gottschalk, P. in Smith, R. (2011). Criminal entrepreneurship, white-collar criminality, and neutralization theory. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 5(4), 300–308.
71. Gottschalk, P., Filstad, C., Glomseth, R. in Solli-Saethe, H. (2010). Information management for investigation and prevention of white-collar crime. *International Journal of Information Management*, 31(3), 226–233.
72. Grabosky, P. N., Braithwaite, J. B. in Wilson, P. R. (1987). The myth of community tolerance toward white collar crime. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 20(1), 33–44.
73. Green, S. P. (2004). The Concept of White Collar Crime in Law and Legal Theory. *Buffalo Criminal Law Review*, 8(1), 1–34.
74. Hal-Dean, D. (2004). Consumer Reaction to Negative Publicity. *The Journal of Business Communication*, 41(2), 192–211.
75. Hansen, L. (2009). Corporate financial crime: social diagnosis and treatment. *Journal of Financial Crime*, 16(1), 28–40.
76. Harris, A. in Jones, M. (2018). The dark side of leadership and management. *School Leadership & Management*, 38(5), 475–477.
77. Hartnagel, T. F. in Templeton, L. J. (2012). Emotions about crime and attitudes to punishment. *Punishment and Society*, 14(4), 452–474.
78. Healy, P. in Serafeim, G. (2019). How to Scandal-Proof Your Company. *Harvard Business Review*, 97(4), 42–50.
79. History.com Editors. (2018, 9. marec). *Exxon Valdez Oil Spill. HISTORY*. Pridobljeno 5. decembra 2024 s <https://www.history.com/topics/1980s/exxon-valdez-oil-spill>
80. Ho, Y. H. in Lin, C. Y. (2012). Preventing Corporate Corruption; The Role of Corporate Social Responsibility Strategy. *International Journal of Business and Behavioral Sciences*, 2(1), 12–22.
81. Holtfreter, K. (2005). Is occupational fraud »typical« white-collar crime? A comparison of individual and organizational characteristics. *Journal of Criminal Justice*, 33(4), 353–365.

82. Holtfreter, K. (2015). General theory, gender-specific theory, and white-collar crime. *Journal of Financial Crime*, 22(4), 422–431.
83. Homer, E. M., Jalain, C. I. in Hoover, K. B. (2023). Hearing from the Forgotten Victims: A Content Analysis of the Consequences of Bernard L. Madoff's Ponzi Scheme. *Victims & Offenders*, 18(7), 1335–1353.
84. Huisman, W. (2020). Blurred Lines: Collusions Between Legitimate and Illegitimate Organizations. V M. L. Rorie (ur.), *The Handbook of White-Collar Crime* (str. 139–158). Wiley.
85. Iacobucci, A. E. (2014). On the Interaction between Legal and Reputational Sanctions. *The Journal of Legal Studies*, 43(1), 189–207.
86. Ika, A. L., Love, P. E. D. in Signor, R. (2022). White Collar Crime: Unearthing Collusion in the Procurement of Infrastructure Projects. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 69(5), 1932–1943.
87. Johnson, D. T. in Leo, R. A. (1993). The Yale White-Collar Crime Project: A Review and Critique. *Law & Social Inquiry*, 18(1), 63–99.
88. Jordanoska, A. in Schoultz, I. (2020). The »Discovery« of White-Collar Crime: The Legacy of Edwin Sutherland. V M. L. Rorie (ur.), *The Handbook of White-Collar Crime* (str. 3–15). Wiley.
89. Kanduč, Z. (2006). Mafijsko načelo, kriminalna podjetja in zakonito »organizirani kriminal«. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(1), 42–56.
90. Karpoff, J. M. (2012). Does Reputation Work to Discipline Corporate misconduct? V M. Barnett in T. Pollock (ur.), *The Oxford Handbook of Corporate Reputation* (str. 361–382). Oxford University Press.
91. Kim, S., Chae, S., Wagner, S. M. in Miller, J. W. (2022). Buyer abusive behavior and supplier welfare: An empirical study of truck owner-operators. *Journal of Supply Chain Management*, 58(4), 90–111.
92. Kirsch, S. (2020). Between the devil and the deep blue sea: Objectivity and political responsibility in the litigation of the Exxon Valdez oil spill. *Critique of Anthropology*, 40(4), 403–419.
93. Klenowski, P. M. in Dodson, K. D. (2016). Who Commits White-Collar Crime, and What Do We Know About Them? V S. R. Van-Slyke, M. L. Benson in F. T. Cullen (ur.), *The Oxford Handbook of White-Collar Crime* (str. 101–126). Oxford University Press.
94. Knight, R. (2024). 8 Essential Qualities of Successful Leaders. *Harvard Business Review*, 102, 62–64.
95. Kolk, A. in Pinkse J. (2006). Stakeholder Mismanagement and Corporate Social Responsibility Crises. *European Management Journal*, 24(1), 59–72.
96. Langraw, K. S. in Zaman, A. (2023). Corporate social responsibility and white-collar crime: exploring how companies can promote ethical behavior and prevent white-collar crime within their organization. *International Journal of Social Science and Entrepreneurship*, 3(2), 349–366.

97. Leap, L. L. (2007). *Dishonest Dollars: The Dynamics of White-Collar Crime* (1. izd.). ILR Press.
98. Leeper-Piquero, N., Carmichael, S. in Piquero, A. R. (2008). Research Note: Assessing the Perceived Seriousness of White-Collar and Street Crimes. *Crime & Delinquency*, 54(2), 291–312.
99. Leeper-Piquero, N., Tibbetts, S. G. in Blankenship, M. B. (2005). Examining the role of differential association and techniques of neutralization in explaining corporate crime. *Deviant Behavior*, 26(2), 159–188.
100. Levi, M. in Lord, N. (2023). White-Collar and Corporate Crime. V A. Liebling, S. Maruna in L. McAra (ur.), *The Oxford Handbook of Criminology* (str. 479–495). Oxford University Press.
101. Lord, N. in van-Wingerde, K. (2020). Preventing and Intervening in White-Collar Crimes: The Role of Law Enforcement. V M. L. Rorie (ur.), *The Handbook of White-Collar Crime* (str. 246–261). Wiley.
102. Ma, L. in Zhan, M. M. (2016). Effects of attributed responsibility and response strategies on organizational reputation: A meta-analysis of situational crisis communication theory research. *Journal of Public Relations Research*, 28(2), 102–119.
103. Madensen, T. D. (2016). Opportunities for White-Collar Crime. V S. R. Van-Slyke, M. L. Benson in F. T. Cullen (ur.), *The Oxford Handbook of White-Collar Crime* (str. 382–408). Oxford University Press.
104. Mahler, J. G. in Casamayou, M. H. (2009). *Organizational Learning at NASA : The Challenger and Columbia Accidents* (1. izd.). Georgetown University Press.
105. McGrath, J. (2021). Self-deception as a technique of neutralisation: an analysis of the subjective account of a white-collar criminal. *Crime, Law and Social Change*, 75(5), 415–432.
106. Michel, C. (2016). Violent Street Crime Versus Harmful White-Collar Crime: A Comparison of Perceived Seriousness and Punitiveness. *Critical Criminology*, 24(1), 127–143.
107. Michel, C. in Galperin, B. L. (2023). Profiling the modern white-collar criminal: An overview of Utah's white-collar crime registry. *Business Horizons*, 66(5), 573–583.
108. Michel, C., Cochran, J. K. in Heide, K. M. (2015). Sociodemographic Correlates of Knowledge About Elite Deviance. *American Journal of Criminal Justice*, 40(3), 639–660.
109. Michel, C., Cochran, J. K. in Heide, K. M. (2016). Public knowledge about white-collar crime: an exploratory study. *Crime, Law and Social Change* 65(1), 67–91.
110. Modi, S. B. in Mabert, V. A. (2006). Supplier development: Improving supplier performance through knowledge transfer. *Journal of Operations Management*, 25(1), 42–64.

111. Mugari, I. (2021). *An Introduction to Criminological Theory, Penology and Crime Prevention* (1. izd.). Nova Science Publishers.
112. Mugellini, G., Ly–Isenring, G. in Killias, M. (2017). Employee offences: What strategy of prevention for what business? *Security Journal* 30(3), 825–843.
113. Nawawi, A. in Salin, A. S. A. P. (2018). Internal control and employees' occupational fraud on expenditure claims. *Journal of Financial Crime*, 25(3), 891–906.
114. Nee, C., Button, M., Shepherd, D., Blackburn, D. in Leal, S. (2019). The psychology of the corrupt: some preliminary findings. *Journal of Financial Crime*, 26(2), 488–495.
115. Needleman, M. L. in Needleman, C. (1979). Organizational Crime: Two Models of Criminogenesis, *The Sociological Quarterly*, 20(4), 517–528.
116. Neef, D. (2005). Managing corporate risk through better knowledge management. *The Learning Organization*, 12(2), 112–124.
117. Nyaga, G. N., Lynch, D. F., Marshall, D. in Ambrose, E. (2013), Power Asymmetry, Adaptation and Collaboration in Dyadic Relationships Involving a Powerful Partner. *Journal of Supply Chain Managagement*, 49(3), 42–65.
118. Onesti, G. in Palumbo, R. (2023). Tone at the Top for Sustainable Corporate Governance to Prevent Fraud. *Sustainability*, 15(3), 1–16.
119. Payne, B. K. (2021). *White-Collar Crime: A Systems Approach* (3. izd.). SAGE Publications, Inc.
120. Pečar, J. (1973). »Kriminaliteta belega ovratnika« in družbeno nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 1, 25–38.
121. Pečar, J. (1982). »Poklicna« kriminalnost (ali kriminal kot delo). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 33(1), 30–40.
122. Perri, F. S. (2011). White-collar criminals: The »kinder, gentler« offender? *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 8(3), 217–241.
123. Podgor, E. S. (2007). The Challenge of White Collar Sentencing. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 97(3), 731–759.
124. Prajogo, D., Cooper, B., Donohue, R. in Nair, A. (2024). The Effect of Customers' Unethical Practices on Suppliers' Intention to Continue Their Relationships. *Journal of Business Ethics*, 197(3), 523–540.
125. Pusch, N. in Holtfreter, K. (2021). Individual and Organizational Predictors of White-Collar Crime: A Meta-Analysis. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 2(1), 5–23.
126. Quade, M. J., Greenbaum, R. L. in Petrenko, O. V. (2017). »I don't want to be near you, unless...«: The interactive effect of unethical behavior and performance onto relationship conflict and workplace ostracism. *Personnel Psychology*, 70(3), 675–709.

127. Quinney, E. R. (1964). The Study of White Collar Crime: Toward A Reorientation in Theory and Research. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 55(2), 208–214.
128. Ragatz, L. L., Fremouw, W. in Baker, E. (2012). The Psychological Profile of White-collar Offenders: Demographics, Criminal Thinking, Psychopathic Traits, and Psychopathology. *Criminal Justice and Behavior*, 39(7), 978–997.
129. Rebovich, D. J. in Kane, J. L. (2002). An eye for an eye in the electronic age: Gauging public attitudes toward white-collar crime and punishment. *Journal of Economic Crime Management*, 1(2), 1–19.
130. Reurink, A. (2016). »White-Collar Crime«: The concept and its potential for the analysis of financial crime. *European Journal of Sociology*, 57(3), 385–415.
131. Ribeiro, R., Guedes, I. S. in Cruz, J. N. (2019). White-collar offenders vs. common offenders: a comparative study on personality traits and self-control. *Crime, Law and Social Change*, 72(5), 607–622.
132. Rohrman, D. F. (2008). The crime and punishment of the Exxon Valdez. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 6(6) 339–339.
133. Rosenmerkel, S. P. (2001). Wrongfulness and Harmfulness as Components of Seriousness of White-Collar Offenses. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 17(4), 308–327.
134. Rossi, P. H., Waite, E., Bose, C. E. in Berk, R. E. (1974). The Seriousness of Crimes: Normative Structure and Individual Differences. *American Sociological Review*, 39(2), 224–237.
135. Rothe, D. in Kauzlarich, D. (2022). *Crimes of the powerful : White-collar crime and beyond* (2. izd.). Routledge.
136. Saliu, S. in Asani, T. (2023). Fraud as a Form of Economic Crime and Types of Consumer Fraud. *Vizione*, 40, 271–284.
137. Sampson, R., Eck, J. E. in Dunham, J. (2010). Super controllers and crime pervention: A routine activity explanation of crime prevention success and failure. *Security Journal*, 23(1), 37–51.
138. Sánchez-Torné, I., Morán-Álvarez, J. C. in Pérez-López, J. A. (2020). The importance of corporate social responsibility in achieving high corporate reputation. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(6), 2692–2700.
139. San-Juan, C., Vergara, A. in Vozmediano, L. (2012). Self-protective behaviours against crime in urban settings: An empirical approach to vulnerability and victimization models. *European Journal of Criminology*, 9(6), 652–667.
140. Schoepfer, A. in Piquero, N. L. (2009). Studying the correlates of fraud victimization and reporting. *Journal of Criminal Justice*, 37(2), 209–215.
141. Schoofs, L., Claey, A. S., De Waele, A. in Cauberghe, V. (2019). The role of empathy in crisis communication: Providing a deeper understanding of how

- organizational crises and crisis communication affect reputation. *Public Relations Review*, 45(5), 1–9.
142. Schwaiger, M., Raithel S. in Schloderer M. (2009). Recognition or rejection—How a company’s reputation influences stakeholder behaviour. V J. Klewes in R. Wreschniok (ur.), *Reputational Capital* (str. 39–55). Springer.
 143. Schwartz, M. S. (2011). How to Minimize Corruption in Business Organizations: Developing and Sustaining an Ethical Corporate Culture. V R. J. Burke, E. C. Tomlinson in C. L. Cooper (ur.), *Crime and Corruption in Organizations: Why It Occurs and What to Do about It* (str. 273–296). Taylor & Francis Group.
 144. Schwartz, M. S. (2013). Developing and sustaining an ethical corporate culture: The core elements. *Business Horizons*, 56(1), 39–50.
 145. Schwendinger, H. in Schwendinger, J. (1970). Defenders of Order or Guardians of Human Rights? *Issues in Criminology*, 5(2), 123–157.
 146. Shapiro, S. P. (1990). Collaring the Crime, not the Criminal: Reconsidering the Concept of White-Collar Crime. *American Sociological Review*, 55(3), 346–365.
 147. Sherry, A. H. (1964). Paul Wilbur Tappan. *California Law Review*, 52(3), 457–458.
 148. Shichor, D. (1998). Victimology and the Victims of White-Collar Crime. V H. Schwind, H. Kühne in E. Kube (ur.), *Festschrift für Hans Joachim Schneider zum 70. Geburtstag am 14. November 1998/Essay in Honor of Hans Joachim Schneider: Kriminologie an der Schwelle* (str. 331–352). De Gruyter.
 149. Shichor, D. (2009). »Scholarly influence« and white-collar crime scholarship. *Crime, Law and Social Change*, 51(1), 175–187.
 150. Shover, N. in Hochstetler, A. (2006). *Choosing White-Collar Crime* (1. izd.). Cambridge University Press.
 151. Shubham, S., Charan, P. in Murty, L. S. (2017). Secondary stakeholder pressures and organizational adoption of sustainable operations practices: The mediating role of primary stakeholders. *Business Strategy and the Environment*, 27(7), 910–923.
 152. Simpson, S. S. (2019). Reimagining Sutherland 80 years after white-collar crime. *Criminology*, 57(2), 189–207.
 153. Simpson, S. S., Galvin, M. A., Loughran, T. A. in Cohen, M. A. (2023). Perceptions of White-Collar Crime Seriousness: Unpacking and Translating Attitudes into Policy Preferences. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 60(5), 582–622.
 154. Sinclair, A. (1993). Approaches to organisational culture and ethics. *Journal of Business Ethics*, 12(1), 63–73.
 155. Singer, S. I. (2016). Adolescent Precursors of White-Collar Crime. V. S. R. Van-Slyke, M. L. Benson in F. T. Cullen (ur.), *The Oxford Handbook of White-Collar Crime* (str. 217–237). Oxford University Press.

156. Sohoni, T. in Rorie, M. (2021). The whiteness of white-collar crime in the United States: Examining the role of race in a culture of elite white-collar offending. *Theoretical Criminology*, 25(1), 66 – 87.
157. Sousa-Guedes, I. M. E., Domingos, S. P. A. in Cardoso, C. S. (2018). Fear of crime, personality and trait emotions: An empirical study. *European Journal of Criminology*, 15(6), 658–679.
158. Stadler, W. A. in Benson, M. L. (2012). Revisiting the Guilty Mind: The Neutralization of White-Collar Crime. *Criminal Justice Review*, 37(4), 494–511.
159. Sutherland, E. (1983). *White Collar Crime: The Uncut Version* (1. izd.). Yale University Press, New Haven.
160. Sutherland, E. H. (1940). White-collar criminality. *American Sociological Review*, 5(1), 1–12.
161. Sutherland, E. H. (1945). Is »White Collar Crime« Crime? *American Sociological Review*, 10(2), 132–139.
162. Sutherland, E. H. (1947). *Principles of Criminology* (4. izd.). Lippincott.
163. Sutherland, E. H. (1949). *White collar crime* (1. izd.). Dryden Press.
164. Sykes, G. M. in Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664–670.
165. Szaplonczay, A. (2021). White-Collar Crime: Contemporary View. *Teisė*, 120, 140–146.
166. Tappan, P. W. (1947). Who is the Criminal? *American Sociological Review*, 12(1), 96–102.
167. The Guardian. (2001, 8. november). *Student killed on first day at docks*. Pridobljeno 5. januarja 2025 s <https://www.theguardian.com/uk/2001/nov/08/education.students>
168. Tombs, S. in Whyte, D. (2007). *Safety Crimes* (1. izd.). Willan.
169. Tomlinson, E. in Pozzuto, A. (2016). Criminal Decision Making in Organizational Contexts. V. S. R. Van-Slyke, M. L. Benson in F. T. Cullen (ur.), *The Oxford Handbook of White-Collar Crime* (str. 367–381). Oxford University Press.
170. Treviño, L. K. in Nelson, K. A. (2011). *Managing Business Ethics: Straight Talk about How to Do It Right* (5. izd.). Wiley.
171. Tušek, M. (1979). Gospodarska kriminaliteta in kriminaliteta belega ovratnika (pojmovne opredelitve). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 3, 173–185.
172. Uhl, A. (2023). Carceral Experiences of White-Collar Offenders: Qualitative Research Design Utilising the Offender-Based Definition and Pierre Bourdieu's Capital Theory. *Crime, Law and Social Change*, 79(1), 129–151.
173. United States Department of Justice, Federal Bureau of Investigation (1989). *White Collar Crime: A Report to the Public*. Washington, DC: Government Printing Office.
174. Valukas, A. R. (2010). White-Collar Crime and Economic Recession. *University of Chicago Legal Forum*, 1(2), 2–21.

175. Vance, N. in Trani, B. (2008). Situational prevention and the reduction of white collar crime. *Journal of Leadership, Accountability and Ethics*, 6(4), 9–18.
176. Van–Rooij, B. in Fine, A. D. (2020). Preventing Corporate Crime from Within: Compliance Management, Whistleblowing and Internal Monitoring. V M. L. Rorie (ur.), *The Handbook of White–Collar Crime* (str. 229–245). Wiley.
177. Vaughan, D. (2007). Beyond Macro and Micro–Levels of Analysis, Organizations, and the Cultural Fix. V H. N. Pontell in G. Geis (ur.), *International Handbook of White–Collar and Corporate Crime* (str. 3–24). Springer.
178. Verstein, A. (2014). Violent White–collar crime. *Wake Forest Law Review*, 49(3), 873–888.
179. Wheeler, S. in Rothman, M. L. (1982). The Organization as Weapon in White–Collar Crime. *Michigan Law Review*, 80(7), 1403–1426.
180. Wheeler, S., Weisburd, D., Waring, E. in Bode, N. (1991). *Crimes of the Middle Classes: White–Collar Offenders in the Federal Courts* (1. izd.). Yale University Press.
181. Williams, H. E. (2006). *Investigating White–collar Crime* (2. izd.). Charles C. Thomas Publisher, Limited.
182. Xiu, C. in Klein, K. K. (2010). Melamine in milk products in China: Examining the factors that led to deliberate use of the contaminant. *Food policy*, 35(5), 463–470.
183. Ye, L. in Hu, H. W. (2024). Mitigating Investor Reactions to Financial Misconduct: The Moderating Roles of Firm Commitment Cues. *Journal of Business Ethics*, 1–20.
184. Zhong, R. in Robinson, S. L. (2021). What Happens to Bad Actors in Organizations? A Review of Actor–Centric Outcomes of Negative Behavior. *Journal of Management*, 47(6), 1430–1467.
185. Zhou, Y. in Wang, E. (2011). Urban consumers' attitudes towards the safety of milk powder after the melamine scandal in 2008 and the factors influencing the attitudes. *China Agricultural Economic Review*, 3(1), 101–111.